

PRO·tukipiste

”Aika paljo semmosta elämän harjoittelemista”

Pro- tukipisteen tehostetun sosiaalityön ja tukiasumisen projekti
Polku omaan paikkaan

Loppuraportti

Tiina Saari

2006

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	4
1. PROJEKTIN TAUSTAT JA KÄYNNISTÄMINEN	6
1.1. Asunnottomuus ja tukiasumisen tarve	6
Etsivä työ ja asunnottomuus	6
Helsingin sosiaaliviraston tarjous yhteistyöstä	8
1.2. Projektin suunnittelu Pro- tukipisteellä	10
Ideologinen lähtökohta: oikeus asumiseen	10
Jatkoa etsivälle työlle	10
Asiakaslähtöisyys ja tukityön realiteetit	11
Suunnitelmat yhteistyöstä Asson kanssa	12
Rahoitus ja resurssointi	15
2. ASUTTAMISPROJEKTI ASUKKAIDEN JA TYÖNTEKIJÖIDEN PROSESSEINA	17
2.1 Asutettavien valinta ja asukkaiden omat valinnat	17
Rekrytointi ja alkuhaastattelut	17
Asunnottomuuden kuva.....	18
Asiakasprofiilin muotoutuminen.....	20
Elämänhallinta ja tuen tarve	23
Sitoutuminen tukeen asiakkaan omana valintaprosessina	24
2.2. Asuttamisen prosessi	28
2.3. ”Aika paljo semmosta elämän harjoittelemista” - Asiakkaiden prosessia eri elämänalueilla	31
Asuminen.....	31
Toimeentulo.....	35
Päihteet	38
Terveys ja hyvinvointi	42
Prostituutio.....	45
2.4. Tukityö asiakkaan näkökulmasta	47
”Tehty paljo enemmän kuin ois kuulunut tehdä”	47
” Se on sellanen et se kuuntelee ja kannustaa”	49
Irtiottoja ja itsenäistymistä	51
2.5. Tukityö työntekijän näkökulmasta	53
Asumisen tukeminen	53
Toimeentulo	54
Päihteet ja päihdehoidot.....	55
Terveys ja hyvinvointi	56
Oikeusprosessit.....	57
Prostituution käsittely tukityössä	58
Arjessa mukana.....	60
2.6. Asiakastyötä matalalla kynnyksellä	63
Joustavaa yhteydenpitoa	63
Hitaat prosessit.....	66
Tarpeeksi lähellä, tarpeeksi kaukana	68

2.7. Prosessien ytimet: asuminen identiteetin rakentamisen tukena ja tukityö peilinä	71
3. ORGANISAATIOIDEN PROSESSI	72
3.1. Yhteistyö Asson ja Pro- tukipisteen välillä	72
3.2. Verkostotyö	75
3.3. Projekti osana Pro-tukipisteen rakenteita ja toimintaa.....	76
4. TULOKSET	79
4.1. Hyviä käytäntöjä ja hyödyllisiä opetuksia.....	79
Yhteistyön kannalta	79
Työprosessit	79
Asiakkaiden kannalta	80
Aineisto	81
Lähteet	81
TARINAT MATALAN KYNNYKSEN KUNTOUTUKSESSA	82

JOHDANTO

Vuoden 2004 sosiaalibarometrin¹ mukaan Suomessa kaikkein heikoimmassa asemassa ovat prostituoidut, huumeongelmaiset, asunnottomat, vankilasta vapautuneet, ylivelkaantuneet ja alkoholi- ja mielenterveysongelmista kärsivät. Barometrin mukaan nykyiset hyvinvointimallimme rakenteet ja toimintatavat eivät riitä tukemaan näitä kaikkein heikoimmassa asemassa olevia. Osan ihmisistä jääminen pysyvästi huonoon tilanteeseen, marginaaliin, on barometrinkin mukaan kansalaisten perusoikeuksien toteutumisen ja yhteiskunnallisen tasa-arvon toteutumisen näkökulmasta kohtuutonta.

Tämä raportti on yhteenveto Pro- tukipisteen ja Helsingin kaupungin yhteistyössä toteuttamasta Polku omaan paikkaan - asuttamisprojektin (POP - projekti) tavoitteista, tapahtumista, työtavoista ja saavutuksista. Projektissa asutettiin kaikkiaan seitsemän helsinkiläistä prostituutiossa mukana olevaa tai ollutta naista, jotka olivat asunnottomia tai joilla oli vaikea asumisongelma sekä lisäksi päihdeongelma ja/ tai ongelmia elämänhallinnassa.

Projekti toteutettiin kolmivuotisena alkaen huhtikuusta 2003. POP oli kokeiluprojekti monessa mielessä; kyseessä oli Pro- tukipisteen ensimmäinen asuttamiskokeilu ja uutta oli myös kaupungin ja yhdistyksen tiivis projektiyhteistyö.

Raportissa kuvataan projektia sekä asutettujen että työntekijöiden kokemusten pohjalta. Raportissa kuvataan myös projektin suunnitteluvaihetta ja suunnitelmien muutoksia, joita jokaiseen projektiin mahtuu. Koska kyseessä oli pioneeriprojekti, jolla ei voinut olla vielä täysin valmista kaavaa, toimintaa pyrittiin kehittämään jatkuvasti karttuvien kokemusten pohjalta.

Tässä raportissa on käytetty aineistona sekä haastatteluja että havainnoinnin kautta saatua tietoa. Osana aineistoa on Kirsi Nousiaisen ympäristöministeriön tukiasumishankkeiden arviointitutkimusta varten tekemät haastattelut, joissa on koottu projektissa asutettujen naisten elämäntarinat asumishistorian avulla ja arvioitu asumista ja projektin tarjoamaa tukea.

¹ esim. http://www.stkl.fi/Sosiaalibarometri04_johtopaatokset.html

Tätä raporttia varten olen haastatellut kaikkia asutettuja vielä kertaalleen ja yhden projektin loppuvaiheessa asutetun myös asumishistorian osalta. Loppuhaastattelujen teemana oli asiakkaiden oma näkemys kuluneen kolmen vuoden ja projektin tapahtumista ja projektin vaikutuksista heidän elämäänsä. Lisäksi olen käyttänyt muistiinpanojeni pohjalta projektikoordinaattorin sekä asutettavien kanssa käymiäni keskusteluja, jotka eivät siis ole olleet varsinaisia haastattelutilanteita.

Raportissa kursivilla merkittyihin, haastatteluista lainatuttuihin puheenvuoroihin ei ole merkitty haastateltavan nimeä. Tekstissä kuitenkin mainitaan, onko kyseessä Pro-tukipisteen vai Asson edustaja vai projektin asiakas.

1. PROJEKTIN TAUSTAT JA KÄYNNISTÄMINEN

1.1. Asunnottomuus ja tukiasumisen tarve

Etsivä työ ja asunnottomuus

Pro- tukipisteellä on tehty etsivää työtä vuodesta 1996 lähtien. Etsivän työn kautta on saatu kontakti myös niihin prostituutiossa mukana oleviin ihmisiin, jotka ovat asunnottomia tai jotka asuvat epämääräisissä olosuhteissa.

Monilla etsivässä työssä kohdatuilla naisilla ei ollut mitään vakituista majapaikkaa, vaan he majailivat esimerkiksi rappukäytävissä, autoissa tai kavereidensa nurkissa. Asunnottomilla naisilla oli lisäksi ongelmia elämänhallinnassaan ja osa heistä oli elänyt jo pitkään syrjäytyneenä. Päihteiden käyttö on yksi osatekijä pitkään jatkuneessa asunnottomuudessa.

Päihteiden käytön lopettaminen asunnottomana on kuitenkin hyvin vaikeaa. Esimerkiksi erään Iso- Britanniassa tehdyn tutkimuksen² mukaan prostituutiossa mukana olevien päihderiippuvaisten huumehoidossa on otettava huomioon se, että heillä on myös muita pikaisempia toimenpiteitä vaativia ongelmia kuten asunnottomuus, ennen kuin he voivat keskittyä päihteidenkäytön lopettamiseen. Myös turvaton tai epävarma asuminen vaikeuttaa hoitoon keskittymistä.

Käytännössä on siis kova vaatimus edellyttää heiltä suuria elämänmuutoksia ennen tukitoimia, joiden tarkoituksena on parantaa elämänhallintaa. Päihteidenkäyttäjän dilemmaksi saattaakin pahimmillaan muodostua se, että asuntoa ei saa ennen hoitoa, mutta hoitoon ei ole voimia ilman omaa asuntoa ja/tai kuntoutumista.

Pelkästään prostituutiossa mukana oleminen ei aiheuta tarvetta tukiasumiseen. Tukiasumista tarvitsevat ne asunnottomat prostituoidut, joiden elämänhallinnassa on syystä tai toisesta ongelmia. Suurimmat ongelmat ovat niillä, jotka ovat olleet jo pitkään yhteiskunnan marginaalissa, joilla on mielenterveysongelmia ja joiden elämään kuuluvat

² Solutions and Strategies drug problems and street sex markets Guidance for partnerships and providers Gillian Hunter, Tiggey May and the Drug Strategy Directorate 2004 (s. 34, 38- 39)

päihteet. Itsenäisen asumisen opetteleminen vaatii tällaisessa tilanteessa pitkäaikaista tehostettua tukea. Pro- tukipisteen erityisenä toiveena oli tukea etenkin tämän vaikeimman ryhmän asumista ja arjessa pärjäämistä.

Jos itsenäinen toimintakyky, voimavarat ja kyky hakea apua asunnon hankkimiseen ovat heikentyneet, asunnon saaminen ei onnistu. Itsenäinen asuminen sinänsä vaatii myös toimintakykyä, jonka edellytyksenä on hyvä elämänhallinta. Jos näissä on ongelmia, muodostuu tilanteita, joissa asunnon voi menettää esim. vuokrarästien, häiriökäyttäytymisen tai muiden väärinkäytösten takia. Ja koska vuokrarästit vaikeuttavat edelleen ainakin kaupungin asuntoihin pääsyä, voi syntyä kierre, joka estää asumisen. Monet tarvitsevat asunnon hankkimisen lisäksi apua näiden riskitilanteiden välttämiseen ja niistä selviämiseen.

Pro-tukipisteen mahdollisuudet auttaa asiakkaitaan asumisasioiden järjestämisessä ovat kuitenkin olleet rajalliset. Asiakkaita ohjattiin normaaleihin asumispalveluihin, kaupungin asuntotoimistoon ja erilaisiin tukiasumismuotoihin. Väliinputoajiksi ovat jääneet erityisesti ne asunnottomat naiset, jotka käyttivät päihteitä. Lähes kaikki tukiasumismuodot edellyttävät päihdehoitoa ja vain hyvin harvat paikat ottavat vastaan päihtyneitä asiakkaita.

Koti ja sen tuoma turva ovat kuitenkin projektin periaatteiden mukaisesti perusoikeus: päihteiden käyttäjälläkin on oikeus inhimillisiin olosuhteisiin. Esimerkiksi ruotsalaisen Catharina Thörnin väitöskirjan³ mukaan päihteiden käyttäjiä ei tulisi sulkea normaalin asumisen ulkopuolelle. Thörnin mukaan he joutuvat usein ”tukiasumisen portaikolle” osoittamaan kelvollisuuttaan. Asunto on siis palkinto, joka ansaitaan, ei jokaisen oikeus. Thörn esittääkin, että olisiko mahdollista antaa asunnottomille ensin oma asunto, jonka jälkeen voitaisiin keskittyä hoitamaan heidän ongelmiaan.

Riitta Granfelt⁴ on puolestaan tutkinut päihdekuntoutujille tarkoitetun Kivitaskuyhteisön tuettua asumista, ja hänen mukaansa asumisyhteisön sääntöihin ja rajoituksiin sopeutuminen ei ollut asukkaille outo asia koska useimmat asukkaat tulivat Kivitaskuun laituskuntoutuksesta. Toisaalta heilläkin oli toiveena päästä säännellymmästä vaiheesta

³ Catharina Thörn: Kvinnans plats(er) – bilder av hemlöshet. Stockholm 2004

⁴ Riitta Granfelt: Päihdeettömien päivien talo Tutkimus Kivitaskuyhteisöstä asukkaiden tulkitsemana. Espoon diakoniasäätiö 2003 s. 15- 21)

eteenpäin itsenäisempään asumiseen. Asuinyhteisöön muuttaessaan asukkaat olivat siis useimmiten jo tehneet paljon työtä irtautuakseen päihteistä ja tottuneet elämän yhteisössä sekä sisäistäneet päihteettömyyden tavoitteeksi, joka luo pohjaa muiden elämänalueiden rakentamiselle.

Granfeltin mukaan Kivitaskun tyyppinen yhteisöasuminen ei kuitenkaan sovi henkilöille jotka ”suhtautuvat torjuvan vihamielisesti sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisiin, eivät sopeudu sääntöihin ja joita ei niin sanottu ”normaali elämä” kiinnosta.” Joidenkin Pro-tukipisteen asiakkaiden pitkä päihdehistoria ja asunnottomuus oli vienyt heidät kauas normaalista arjesta ja motivaatiosta osallistua tiiviisiin kuntoutusmuotoihin, jolloin ”normaalielämä” ja yhteisön sääntöihin sopeutuminen voisi olla liian vaikeaa ja takasin kadulle tippuminen erittäin todennäköistä. Epäonnistuminen saattaa lisäksi heikentää edelleen motivaatiota osallistua mihinkään kuntouttavaan toimintaan jatkossa.

Pro-tukipisteen toiveena oli siis löytää työmuoto tukipisteen asunnottomien, elämänhallintaongelmista kärsivien asiakkaiden asuttamiseksi.

Helsingin sosiaaliviraston tarjous yhteistyöstä

Helsingin sosiaaliviraston erityissosiaalitoimisto tiedusteli vuoden 2002 alussa Pro-tukipisteeltä tarvetta ja mahdollisuuksia tuottaa tukiasumispalveluita asunnottomille prostituoiduille. Helsingin sosiaalivirasto haki ratkaisua ongelmaan, jossa kaupungin käytössä olevaa tukiasuntokapasiteettia ei voitu käyttää tukityön resurssien puuttumisen vuoksi. Sosiaalivirastolla on hallinnassaan asuntoja, jotka soveltuivat tukiasumiseen, mutta ei riittävästi resursseja tehostettuun sosiaalityöhön ja asutettavien henkilökohtaiseen tukemiseen. Kaupunki esitti yhteistyötarjoituksen useille eri kolmannen sektorin toimijoille.

Pro-tukipiste oli tehnyt yhteistyötä erityissosiaalitoimiston (ESTO) kanssa aiemminkin. Vuosina 1993 - 1995 yksi erityissosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöistä työskenteli Pro-tukipisteellä. Lisäksi monet yhteiset asiakkaat ovat vuosien mittaan vakiinnuttaneet Pro-tukipisteen ja Eston – jonka nimi on sittemmin vaihtunut Asunnottomien sosiaalitoimistoksi eli Assoksi - välisen yhteistyön osaksi asiakastyön arkea. Asso vastaa asunnottomien, täysi-ikäisten ja yksinäisten helsinkiläisten sosiaalipalveluista.

Sosiaaliviraston tarjous yhteistyöstä sisälsi työnjaon, jonka mukaan sosiaalivirasto vastaa asuntojen saatavuudesta sekä kantaa viimesijaisen vastuun sosiaalityöstä. Pro-tukipisteen tehtävänä on suunnitella ja toteuttaa räätälöidyt tukipalvelut kullekin asutettavalle. Pro-tukipiste tarttui tähän mahdollisuuteen ja yhteistyön suunnittelu aloitettiin vuonna 2002.

I.2. Projektin suunnittelu Pro- tukipisteellä

Projektin lähtökohtana oli Pro- tukipisteen perustuksen kautta ilmennyt tarve asuttamiseen. Työssä ei siis lähdetty enää ihan alusta, ensin ottamaan kontaktia prostituutiokenttään ja sitten arvioimaan asumisongelmien laatua ja määrää. Pohjatyötä oli tehty jo vuosia, tiedossa oli useita asunnottomia ja nyt vihdoinkin löytyi mahdollisuus tarjota asunnottomille ratkaisuja tilanteeseen osana Pro- tukipisteen omaa toimintaa.

Ideologinen lähtökohta: oikeus asumiseen

Ennen rahoituksen hakemista ja varsinaisen projektin alkua Pro- tukipisteellä mietittiin työryhmässä toiminnan mahdollisia suuntaviivoja ja ideologista lähtökohtaa. Projektin lähtökohdaksi määriteltiin se, että kaikilla tulee olla oikeus asumiseen, ilman ennakkoehtoja. Aiemmin Pro- tukipisteen asiakkaiden asuttamisessa on törmätty vaatimukseen lopettaa päihteidenkäyttö ja/ tai prostituutio ennen kuin asuttamista voidaan edes harkita. Kun tällaisia ennakkoehtoja asetetaan, se sulkee jo lähtökohtaisesti pois ne, jotka ovat vaikeimmassa tilanteessa ja joille ei muutenkaan ole tarjolla asumismahdollisuuksia.

Asuminen on ihmisen perusoikeus. Perusoikeuksia ei poista ihmisen elämäntilanteeseen liittyvät tekijät tai hänen tekemänsä valinnat. Projektissa ei haluttu asettaa ihmisiä eriarvoiseen asemaan, vaan myös prostituutiossa mukana olevilla ja päihteidenkäyttäjillä on samat oikeudet kuin muillakin. Heillä on paitsi oikeus asua turvallisesti myös oikeus päättää elämästään ja määrittellä itse, haluavatko pyrkiä eroon päihteistä tai prostituutiosta.

Jatkoa etsivälle työlle

Asuttaminen nähtiin työryhmässä selvänä jatkumona etsivälle työlle paitsi työtteen, myös asiakasprosessin näkökulmasta. Tähän asti kadulla kohdattuja asiakkaita oli voitu yrittää auttaa asumisen alkuun vain muiden palveluntuottajien kautta, mutta nyt heitä voitaisiin asuttaa suoraan, Pro- tukipisteen omassa projektissa.

Oletuksena oli myös että todennäköisesti asuttamisprojektin asiakkaita tavataan yhä myös etsivän työn merkeissä. Pelkän asunnon saamisen ei oletettukaan riittävän prostituution tai päihteidenkäytön lopettamiseen. Etsivän työn palvelut olisivat siis osana asuttamisprojektin tukitoimintaa, jolloin asiakkaat voisivat käyttää Pro- tukipisteen palveluita myös iltaisin.

Asiakaslähtöisyys ja tukityön realiteetit

Jo suunnitteluvaiheessa päätettiin, että asumiselle ei aseteta ennakkoehtoja. Projektiin pääsemisen ja siinä pysymisen ehtona ei ollut päihteiden käytön tai prostituution lopettaminen. Asunnon saamisen ehtona tässäkin projektissa kuitenkin oli, ettei tukiasunnossa saa myydä seksipalveluita tai huumeita.

Työssä haluttiin lisäksi noudattaa asiakaslähtöisyyden periaatetta: toiminnassa lähdetäisiin asiakkaiden resursseista ja edettäisiin asiakkaiden tahtiin. Koska projekti oli jatkoa etsivälle työlle, siinä noudatettaisiin etsivän työn periaatteita ja yleensäkin matalan kynnyksen työn periaatteita. Työmuoto olisi asiakkaiden tarpeiden mukaan joustava ja heidän elämäntilanteensa huomioon ottava ja palveluiden käyttäminen pyrittäisiin tekemään asiakkaille mahdollisimman helpoksi.

Potentiaalisia projektin tulevia asiakkaita oli jo Pro- tukipisteen palveluiden piirissä, joten jo ennen projektin aloittamista oli tiedossa että osan elämäntilanne ja elämänhallinta olivat melko heikkoja. Projektiin oli tulossa ns. haastavia asiakkaita ja siksi asiakasmäärä ei voisi olla kovin suuri. Kun asutettavia on sopiva määrä, heille kaikille voidaan taata riittävän intensiivinen tuki. Tukityön laadun turvaamiseksi asutettavien määrä rajattiin kerrallaan kuuteen asutettavaan, joita ei asuttaisi kaikkia heti projektin alussa, vaan portaittain yksi kerrallaan. Tämä mahdollistaisi jokaiselle asiakkaalle tarpeeksi aikaa ja yksilöllisen tuen heti asunnon saamisen yhteydessä.

Kaikkia asiakkaita ei kuitenkaan otettaisi kaikista haastavimmasta ryhmästä, mukaan voitaisiin ottaa myös jo pidemmällä olevia asiakkaita. Haastavimpien asiakkaiden kohdalla elämänhallinnan rakentuminen voisi olla pitkäkin prosessi, mutta paremmin voivien kanssa ajateltiin voitavan edetä kuntoutuksellisiin asioihin asti.

Projekti osana Pro - tukipisteen kokonaisuutta

Projektin ja sen asiakkaiden kaavailtiin olevan tiiviisti mukana Pro- tukipisteen kaikissa palveluissa. Projektia toteuttamaan ja koordinoimaan palkattaisiin sosiaalityöntekijä. Koko työryhmä osallistuisi työn suunnitteluun ja työhön arjen tasollakin. Työn suunnittelun ja seuranta olisi osana Pro- tukipisteen viikkorutiinia ja jo olemassa olevia työkokouksia. Projektin tilannetta käsiteltäisiin viikoittaisissa koko työryhmän asiakastiimeissä, ja niissä olisi mahdollisuus ottaa esiin asiat, joihin työntekijä haluaa muun työryhmän mielipiteen tai tukea.

Lisäksi toiminnan taustalle koottaisiin erityisesti asunnottomuuteen perehtyneistä tahoista tukiryhmä, joka osallistuisi asiakastyön suunnitteluun alusta alkaen. Tukiryhmään suunniteltiin kutsuttavan asunnottomuuteen perehtyneitä tahoja, jotka olisivat olleet mukana suunnittelemassa projektin toimintaa. Mukana olisi voinut olla myös henkilöitä, joilla on asiakkaanaan projektin asiakkaita joltain muuta kautta, esim. A- klinikalla tai Assossa.

Työntekijöiden tukena olisivat sekä koko työryhmän ryhmätyönohjaus että henkilökohtaiset työnohjaukset. Projektin tapahtumista raportoitaisiin myös Pro- tukipisteen hallitukselle säännöllisesti.

Suunnitelmat yhteistyöstä Asson kanssa

Kuntasektorin toimijana Assolla oli käytössään asuntoja ja koko käytännön asuttaminen voitaisiin toteuttaa osana Asson perustoimintaa ja normaalia asiakastyötä. Helsingin asunto-ohjelman mukaan asunnottomien käyttöön osoitetaan vuosittain 150 asuntoa. Helsingin Asuntohankinta, Y- Säätiö ja Helsingin kaupungin kiinteistövirasto omistavat asunnot ja Asso osoittaa ne asunnottomille.

Asso tarjoaa asiakkailleen kolme erilaista asumismuotoa. Itsenäiset pienasunnot ovat normaaliasuntokannassa olevia yksiöitä ja pieniä kaksioita. Tukiasunnot ovat kahdesta neljälle henkilölle tarkoitettuja soluasuntoja, jotka kiinteistövirasto osoittaa vuokra-asuntokannasta. Lisäksi Assolla on tukikoteja, erillisiä kiinteistöjä joissa on useampia

huoneita. Assossa hoidetaan myös asunnottomien sosiaalityö ja toimeentulon turvaamiseen liittyvät asiat.

Ennen projektin aloittamista Pro- tukipisteen kuva asunnottomuudesta oli lähellä klassista asunnottomuuden kuvaa, totaalista kodittomuutta ilman mitään tukikohtaa. Monilla kadulla kohdatuilla elämäntilanne olikin juuri tämä. Potentiaalisten asutettavien arveltiin olevan kirjautuneita vailla vakituista asuntoa oleviksi ja Asson asiakkaiksi ja käyttävän Asson palveluita, joten Assollakin olisi jo kontakti projektissa asutettaviin.

Pro- tukipisteellä oli jo pitkäaikainen kontakti projektin kohderyhmään ja mahdollisuus aloittaa tehostettu, henkilökohtainen tukityö. Projektin yhtenä isona tavoitteena oli yhdistää nämä olemassa olevat toiminnot ja voimavarat, jolloin kumpikin osapuoli voisi keskittyä omaan ydinosaamisensa ja täydentää toistensa palveluita.

Asson periaatteiden mukaan asunnottomien asumispalveluita suunniteltaessa tulee huomioida se tosiasia, että monet asunnottomista ovat syrjäytyneitä ja moniongelmaisia, jolloin heidän auttamiseen ei riitä pelkkä asunto, vaan sen lisäksi tarvitaan myös erilaisia laadukkaita tukipalveluja⁵.

Asson sosiaalityöntekijän mielestä tukitoiminta on ehdoton edellytys haastavien asiakkaiden asuttamisessa.

” -- meillä tämmönen asunnoton, joka osaa suht koht asua, niin asunto löytyy helpostikin. Mutta sit nää mielenterveysongelmaiset ja päihdeongelmaiset sekä ne joilla on vuokravelat... nää vaikeimmin asutettavat.

-- Se mistä meillä on puutetta on just tää tuki. Meillähän osa näistä yksioista on tämmösessä tukikäytössä, mutta se voi jonkun asuttamisen estää, kun ei löydy tätä tukee, kun me ei pystytä sitä järjestään. --”

Projektissa työnjaon ajateltiin alusta asti olevan se, että asutettavat saavat asunnon Asson asuntokannasta ja Assossa hoidetaan aluksi tarvittaessa myös viimesijainen sosiaalityö eli

5

http://www.hel.fi/wps/portal/Sosiaalivirasto/Artikkeli?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/fi/Sosiaalivirasto/Aikuisten+palvelut/Asunnottomien+palvelut

toimeentulotuet. Asiakkaat siirrettäisiin myöhemmin oman asuinalueensa sosiaalitoimen asiakkaaksi. Pro- tukipisteen vastuulla olisi asiakkaiden rekrytoiminen ja varsinainen asumisen ja arjen tukeminen sekä koko projektiin liittyvä verkostoituminen.

Asson työntekijöiden mielestä on tärkeää, että prostituutio otetaan huomioon sosiaalityössä ja asumisen sekä arjen tukemisessa. Asson sosiaalityöntekijän mukaan

” -- tää on tämmönen erityisryhmä ja tähän liittyy arkaluonteisia asioita, niin hyvä että tässä on tää Pro - tukipiste. -- enhän minä tietäis kuka on tällasessa työssä mukana eikä ne varman sitä tässä edes kertois. Enkä mä pystyis sitä tukea järjestään .-- Tää on ainakin sellanen ihmisryhmä, jotka ei itteensä mainosta eikä sitä oo sossun luukulla varmasti helppo kertoa.--”

Projektin käytännön toteutuksessa oli tarkoitus edetä askel kerrallaan punniten parhaita vaihtoehtoja toimivan yhteistyön ja asiakaspalvelun toteuttamiseksi. Käytännössä tämä tarkoitti siis sitä, että projektisuunnitelmaa ei laadittu tiukaksi, vaan siihen jätettiin liikkumavaraa ja mahdollisuus reagoida asioihin, joita ei voisi ennakoida. Tavoitteena oli luoda aidosti asiakaslähtöinen projekti, jossa jokaisessa vaiheessa edettäisiin asiakkaiden tarpeiden ja resurssien mukaisesti. Projektin ydintavoitteena oli ensisijaisesti asunnon saaminen ja asumisen tukeminen.

Pro- tukipisteellä haluttiin turvata myös päihteiden käyttöä jatkavien mahdollisuus asumiseen. Päihteidenkäyttäjät eivät normaalisti pääse asumaan Asson tukiasuntoihin, vaan Asson periaatteena on asuttaa päihteidenkäyttäjää vasta kuntoutuksen jälkeen. Koko asuttamisprojektin asuminen perusoikeutena -periaate olisi siis ollut vaarassa, jos Asso olisi asettanut asuttamiselle ennakkoehtoja. Asso kuitenkin hyväksyi Pro- tukipisteen ehdotuksen ennakkoehtojen poistamisesta. Tähän vaikutti ainakin se, että aktiivikäyttäjien asumiseen tarjottaisiin jatkuvaa tukea. Assolle tärkeä edellytys käytännön asuttamista aloitettaessa oli myös se, että Pro- tukipisteellä oli jo ennakkoon kontakti asutettaviin. Asson Sosiaalityöntekijän mukaan

”-- siis periaattees siinä ei oo muuta eroo muihin asiakkaisiin...nääh on vaan vähän eri lähtökohdista siinä asuttamisen vaiheessa mutta tehän teitte täällä jo sitä ENNEN sitä pohjatyötä ...”

Pro- tukipisteen puolelta toivottiin projektin käytännön toteuttamisessa olevan Assossa yksi yhteyshenkilö. Tämä yhteyshenkilö toimisi projektin asiakkaiden sosiaalityöntekijänä Assossa ja olisi samalla linkki Pro- tukipisteen ja Asson välillä.

Muuten tavoitteena oli, että projektin asiakkaat kulkisivat mahdollisimman normaalin asiakasprosessin läpi. Koska kaikkien projektiin tulevien oletettiin olevan Asson asiakkaina, heidän suunniteltiin siirtyvän asunnon saamisen jälkeen oman asuinalueensa sosiaalitoimiston asiakkaiksi. Siirrossa otettaisiin kuitenkin huomioon asiakkaan kyvyt käyttää perussosiaalityön palveluja.

Projektin asiakkaiden ei siis haluttu olevan erikoisjärjestelyn piirissä, vaan jo Asson normaaliprosessin kautta vahvistettaisiin asiakkaiden integroitumista myös muuhun palvelujärjestelmään.

Rahoitus ja resurssointi

Tukiasuttamistyön tarvearvioinnin ja yhteistyörakenteen hahmottamisen jälkeen Pro- tukipisteen hallitus päätti hakea tukityön toteuttamiseen projektiavustusta Raha- automaattiyhdistykseltä. Hanke esiteltiin RAY:n esittelijöille jo ennen hakemuksen laatimista ja yhteistyössä rahoittajan kanssa keskusteltiin hankkeen kytkeytymisestä osaksi kansallista asunnottomuuden poistamiseen tähtäävää ohjelmaa. Rahoittajalle oli tärkeää Helsingin kaupungin sitoutuminen omalta osaltaan toisaalta irrottamaan omasta vuokra-asuntokannastaan asuntoja tukiasumiskäyttöön ja toisaalta sitoutumaan vastaamaan perussosiaalityöstä. Pro- tukipisteen vastuulla oli käynnistää ja toteuttaa räätälöityyn tukeen perustuva tukiasumisen kokeilu- ja kehittämishanke. Esittelijöiden mukaan olisi realistista aloittaa yhdellä työntekijällä ja hakea lisäresursseja projektin käynnistyttyä.

Projekti nimettiin tehostetun sosiaalityön ja tukiasuttamisen projektiksi ja projektin kestoksi määriteltiin kolme vuotta. Projektiin henkilöstöresurssointi suunniteltiin siten, että hanketta käynnistämään ja toteuttamaan palkataan sosiaalityöntekijä. Hankkeelle suunniteltiin perustettavan ohjausryhmä, johon kutsuttaisiin tukiasuttamisen kannalta olennaisia yhteistyökumppaneita.

Hanke sai aloittamisvuonna avustusta 40.000 euroa ja jatkovuosille 50.000 euroa/vuosi. Ensimmäisen toimintavuoden aikana havaittiin, että alkuperäinen suunnitelma yhden sosiaalityöntekijän riittävydestä oli epärealistinen. Työn kuormittavuus ja asiakaskunnan haastavuus olisi edellyttänyt kiinteätä työparia huolimatta siitä, että työ perustui yhteistyöhön ja verkostotoimintaan. Hankkeen toisena vuotena haettiin lisärahoitusta henkilöstöresurssien parantamiseksi, mutta rahoitustasoa ei saatu nostettua projektin aikana siten, että toisen henkilön palkkaaminen sosiaalityöntekijän työpariksi olisi ollut mahdollista.

Hanke kytkettiin jo alkuvaiheessaan valtakunnalliseen asunnottomuuden vähentämishjelmaan. Ympäristöministeriö käynnisti vuonna 2003 tukiasuttamisen mallien arvioinnin, jossa Pro- tukipisteen projekti oli yhtenä arviointikohteena. Tutkimuksen kulut jaettiin tasan Ympäristöministeriön ja Pro- tukipisteen kesken. Tutkimuksesta julkaistiin raportti tammikuussa 2005.⁶ Tutkimus oli Pro- tukipisteen tuetun asumisen projektin väliraportti, sillä tutkimus tehtiin projektin ensimmäisen toimintavuoden aikana ja tutkimus julkaistiin jo ennen projektin päättymistä. Hankkeen viimeiselle vuodelle varattiin myös määräraha projektin kokonaisarvioinnille ja loppuraportin tekemiselle.

Ohjausryhmän kokoamisesta luovuttiin, koska asumisprojektin työtavaksi muotoutui tehokas verkostotyö. Työparin puuttumisen vuoksi projektikoordinaattori koki ensisijaisen tuentarpeen liittyvän perustyön ohjaamiseen ja tukemiseen.

⁶ Asuntoja ja tukea asunnotomille. Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista. Toim. Raija Hynynen. Ympäristöministeriö, Suomen ympäristö 745, Helsinki 2005

2. ASUTTAMISPROJEKTI ASUKKAIDEN JA TYÖNTEKIJÖIDEN PROSESSEINA

Projektin aikana Pro- tukipisteellä asiakastyön prosesseja on hahmotettu tarinoina; asiakastarinoina, työntekijöiden prosessitarinoina ja edelleen hallinnon resurssitarinoina. Sama tarina voidaan siis projektissa kokea ja kertoa monista eri lähtökohdista ja näkökulmista käsin. Tässäkin projektissa tarina saa erilaisia sävyjä, kun sen kertoja vaihtuu: asutettavat ja projektissa mukana olleet työntekijät näkevät tarinasta eri puolet. Tämä raportti on rakennettu kertomaan tarina ensin asutettavien näkökulmasta ja sitten työntekijöiden, erityisesti projektikoordinaattorin näkökulmasta.

Sosiaalityön ja sosiaalityeiden tutkimuksissa narratiivista lähestymistapaa on käytetty ja kehitetty jo vuosia. Korjaavan työn, matalan kynnyksen työtteen ja narratiivisuuden yhdistäminen on kuitenkin Pro- tukipisteelle uusi lähestymistapa, joka on vielä kehitteillä. Narratiivisuuteen liittyvä teoreettinen pohdiskelu on raportissa liitteenä. Itse raportissa tarina- ajattelu kulkee vain taustalla, kuten se on tehnyt projektin toiminnassakin.

2.1 Asutettavien valinta ja asukkaiden omat valinnat

Rekrytointi ja alkuhaastattelut

Pro- tukipiste rekrytoi itsenäisesti projektin asiakkaat. Asson kanssa toimintaa suunniteltaessa oli sovittu, että asutettavat ovat Pro- tukipisteen omia asiakkaita, eikä Asso osallistu rekrytointiin.

Kaikki Pro-tukipisteen asiakkaana olevat asunnottomat olivat naisia, miehiä Pro-tukipisteen asiakkaista on hyvin pieni osa. Projektista kerrottiin etsivän työn asiakkaille jo ennen asuttamisen aloittamista, jolloin projektista oli kiinnostunut useita asiakkaita. Kaikki heistä eivät kuitenkaan pystyneet tai halunneet osallistua ensimmäiseen, asumisen tarvetta ja asumiskykyä arvioivaan haastatteluun.

Alkuhaastattelussa kartoitettiin asiakkaan nykyistä ja entistä asumistilannetta: missä asiakas on viimeksi asunut, miten kauan hän on ollut asunnottomana ja minkälaisia syitä

asunnottomuuden takana on. Lisäksi varmistettiin helsinkiläisyys ja selvitettiin asumisen esteet, esimerkiksi vuokratästit kaupungille, jotka estävät kaupungin asunnon saamisen.

Lopulta kaikki ne, jotka läpikävivät haastattelun, voitiin asuttaa. Varsinaista asutettavien karsintaa tai valintaa ei siis tarvinnut Pro- tukipisteen puolesta tehdä.

Asunnottomuuden kuva

Asunnottomiksi naiset olivat päätyneet monien erilaisten asumismuotojen kautta. Osa oli jäänyt lastensuojelun jälkihuoltovaiheessa asumisharjoittelun ulkopuolelle, koska asumisharjoitteluun pääsemiseksi ja edelleen asunnon saamiseksi edellytetään päihdehoitoa. Hoidon lopettamisen tai seuloista kieltäytymisen seurauksena on palveluiden ulkopuolelle jääminen.

Ennen asuttamisprojektin alkua naiset olivat majailleet väliaikaisesti useissa eri paikoissa, kavereiden nurkissa sekä lyhyitä jaksoja vuokralla.

Pop- projektin asukkaista oli projektin alkaessa päihdehoidossa vain yksi, ja kolme käytti edelleen päihteitä, osa rajustikin suonen sisäisiä huumeita. Sopeutuminen tiukasti säänneltyyn yhteisöasumiseen tai tukiasumiseen näistä lähtökohdista voisi olla liian kova vaatimus. Yhdellä asutetulla olikin takana tukiasuminen, joka päättyi koska hän ei sopeutunut asumisen sääntöihin.

Asunnottomuuden osatekijänä oli joidenkin kohdalla myös maahanmuuttajatausta ja heikko kotoutuminen: omaa koulutusta vastaavaa työtä ei saa eikä palveluverkoston toiminnasta olla selvillä, jolloin mukaan tulevat sekä pimeä työ ja prostituutio että epämääräinen asuminen väliaikaisissa asunnoissa. Maahanmuuttajien on hyvin vaikea löytää Helsingistä asuntoa. Yhtä asutetuista avusti asunnon hankinnassa Pro- tukipisteen työntekijä, mutta yksityisillä vuokramarkkinoilla kohtelu oli silti huonoa ja sai jopa rasistisia piirteitä. Pro- tukipisteen työntekijän mukaan välittäjät toivat selkeästi esiin epäilyksensä siitä, että mukana oleva sosiaalityöntekijä on parittaja eli ”mama” ja asuntoa etsivä asiakas prostituoitu, ja siis hankkimassa asuntoa prostituutiotarkoitukseen. Kävi myös ilmi että joidenkin asuntojen omistajat olivat asettaneet ehtoja, joiden mukaan asuntoa ei saa vuokrata ulkomaalaisille.

Joillakin potentiaalisista asutettavista oli olemassa osoite, muttei oikeutta asua osoitteessa tai asumiseen liittyi kohtuuttomia vaatimuksia (esimerkiksi parittajan hallinnoima asunto, jossa asuminen edellytti prostituution jatkamista). Asunnottomuuden kriteeri ei siis rekisteritietojen mukaan kaikkien ehdokkaiden osalta täytynyt vaikkakin käytännössä heillä ei ollut asuntoa tai asumisen ehdot olivat kohtuuttomat. Näiden ehdokkaiden osalta asunnottomuuden sijaan puhuttiin erityisen vaikeasta asumisongelmasta.

Osa naisista oli yrittänyt hankkia asuntoa itsenäisesti sekä kaupungin palveluiden kautta että yksityisiltä markkinoilta. Toisille taas asunnon hankkimisen prosessi vaikeassa elämäntilanteessa oli ollut mahdotonta. Naiset kertoivat olleensa esimerkiksi niin lamaantuneita rankasta elämäntilanteesta, että asunnon hankkimiseen ei riittänyt voimia, koska jokapäiväinen selviytyminen vei kaikki voimavarat.

Asunnottomien naisten tilanne on usein vielä vaikeampi kuin miesten. Naisille on tarjolla niukasti asuntoloita tai väliaikaisia majoittumispaikkoja. Asunnottomat naiset elävätkin usein kiertolaisina tuttujen luona, yöpyvät rappukäytävissä, vessoissa tai autoissa. Asunnottomuus on kuluttavaa elämää, joka voi pitkään kestäessä rapauttaa koko elämänhallinnan. Tilannetta vaikeuttavat edelleen päihde- ja mielenterveysongelmat. Päihteidenkäyttö kaventaa edelleen asumismahdollisuuksia ja vaikeuttaa kaiken kaikkiaan palveluiden käyttöä.

Matalan kynnyksen periaatteella toimivan projektin oli mahdollista reagoida nopeasti myös asunnottomuuden uhkaan. Yksi naisista asutettiin suoraan edellisestä tukiasunnosta. Hän oli aiemmin Pro- tukipisteen asiakas etsivän työn kautta, ja nyt hän oli jäämässä taas asunnottomaksi kadulle. Nainen oli korvaushoidossa, mutta vaikeassa elämäntilanteessa vaarana oli retkahtaminen. Lisäksi tilanteeseen liittyi uhka lapsen huostaanotosta, joten asunnon saaminen oli välttämätöntä.

Asiakasprofiilin muotoutuminen

Projektiin otettiin alkuvaiheessa kuusi naista. Kolme asutettua oli ilman minkäänlaista asuntoa, kaksi asutettiin ”erityisen vaikea asumisongelma” – kriteerillä ja yksi asutettiin ennaltaehkäisevästi jo ennen asunnottomaksi joutumista.

Kolme heistä oli projektin alkaessa alle 25- vuotiaita, joista kaksi oli täysin asunnottomia, ja käytti aktiivisesti suonensisäisiä huumeita. Kolmannen tukiasuminen oli päättynyt ja hän oli korvaushoidossa.

Vanhemmat asutetut olivat iältään 39- 53-vuotiaita. Yhdellä heistä on päihdeongelma.

Nuorilla, alle 25-vuotiailla ei ole peruskoulunjälkeistä koulutusta. Työkokemuksia on kaikilla; lastenhoitoa, mainosten jakoa, mallintöitä. Yhdellä heistä on lapsi.

Vanhemmista asutetuista kaikki ovat kouluttautuneet ammattiin ja työskennelleet ammatissaan useita vuosia. Kaksi heistä oli maahanmuuttajataustaisia. Kahdella on lapsia, mutta lapset eivät asu heidän luonaan.

Kaksi asutetuista on tullut Suomeen Venäjältä, avioiduttuaan suomalaisen miehen kanssa. Vaikka molemmat ovat asuneet Suomessa useita vuosia, kotoutuminen Suomeen sekä suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin ovat jääneet heikoiksi. Avioeron jälkeen he ovat jääneet vaille läheisten verkostoa, joka olisi tukenut arjessa ja esimerkiksi koulutuksen tai asunnon hankinnassa.

Päihteidenkäyttönsä naiset aloittivat alkoholilla ja pilvellä, kovemmat huumeet tulivat kaikilla neljällä käyttäjällä kuvioon noin 16- vuotiaina.

” -- Yhden mun kaverin kanssa kun oltiin kesällä tuolla keskustassa nii joku tarjos niin sit...ei meillä ketään ollut että me oltais tunnettu ketä käyttää, mut sitte ruvettiin kimpassa jostain kyseleen.--”

Pääasiassa he käyttävät amfetamiinia ja heroiniä. Kaikilla koko elämän oli kiertynyt pitkään jatkuneen käytön ympärille. Vaikka elämä käyttäjänä oli raskasta, käytön katkaiseminen asunnottomana oli mahdotonta. Toisaalta aineet ovat naisten mukaan

toimineet myös pelastajina asunnottomuudessa: selvin päin ei jaksaisi kävellä koko yötä, kun ei ole paikkaa mihin mennä.

Prostituution naiset olivat aloittaneet eri vaiheissa elämänsä. Jo alaikäisenä prostituution aloittanut muisteli prostituution alkaneen suunnittelematta.

” -- se oli oikeestaan ihan sattumaa. Kun oltiin steissillä kerran nii yks mies tuli, et jos me tai hän tekis itselleen jotain ja me saatiin siitä niin paljon rahaa, et me aateltiin et täähän on helppo homma. Meillä oli tietyt rajat että niin pitkälle ja näin pitkälle ei mennä mut se alko lipsuun ku aineiden tarve ja rahan tarve kasvo. --”

Osalla prostituutio onkin ensisijaisesti keino rahoittaa päihteiden käyttöä. Naisille prostituutio on rikoksia yleisempi keino rahoittaa aineita, koska kuten yksi asutetuista sanoi *”en mä mitään rikoksia osaa tehdä ”*

Osa asutetuista aloitti prostituution vasta aikuisiällä. Prostituution aloittaminen aikuisena, avioliiton, lapsien saamisen ja työn jälkeen oli yhdelle asutetuista elämäntilanne, johon hän ei uskonut päätyvänsä.

” -- jos joku olis sanonu mulle kymmenen vuotta sitten et mä olen huorana Aleksin Kiven kadulla nii mä olisin pitäny sitä täysin mahdottomana.--”

Prostituutiotausta ja asiakkuus Pro- tukipisteellä oli kaikilla asutetuilla pitkä, jo vuosia kestänyt.

Osa asutetuista rahoitti siis päihteidenkäyttöään prostituutiolla, joten käytön jatkuessa heidän olisi ollut mahdoton sopeutua prostituution lopettamiseen asumisen ehtona, jolloin he olisivat jääneet edelleen ilman asuntoa. Osalle prostituutio taas oli muodostunut kiinteäksi osaksi arkea, ja yksi asutettavista sanoikin, ettei ota asuntoa, jos joutuu lopettamaan prostituution *”koska se on ainut hyvä asia mun elämässä.”*

Koti vai asunto?

Kaikilla asutetuilla oli taustallaan kokemuksia asunnottomuuden lisäksi perusturvan puuttumisesta, omien rajojen rikkomisesta ja turvattomuudesta silloinkin, kun heillä oli koti.

Kolmen nuorimman asutetun elämänhistoriassa on monia samoja piirteitä. Kaikkien lapsuudenkotiin liittyy päihteidenkäyttöä ja väkivaltaa. Väkivalta oli sekä henkistä että fyysistä, tekijöinä sekä omat vanhemmat että näiden kumppanit:

” -- mun äiti alkoi kanssa viettään alkoholipiireissä enemmän aikaansa ja miehiä ja ne oli väkivaltasia ja se usutti niitä mun kimppuun.-- ”

Yksi naisista muisteli saaneensa äidiltään turpiin ensimmäistä kertaa viisivuotiaana ja niin pahoin, että nenä tikattiin. Väkivalta oli hänen mukaansa täysin ennakoimatonta, mikä tahansa syy riitti aloittamaan hakkaamisen ja koti oli pelottava paikka.

Toinen nainen muistaa väkivallan hyvittelyllä käydyn kaupan:

” -- (äidillä oli) hyvin hankala luonne, se teki meille lapsille semmosta että me saatiin aina kaikkee, mut et tavallaan jäätiin sille aina velkaa niistä. Piti vastaisuudessa kestää kaikki sen juomiset ja se väkivalta ja narisematta kaikki. --”

Tavallinen perhe-elämä oli tytöille vierasta ja aiheutti myös kateutta:

” -- Olin kateellinen niille joilla oli vanhemmat ja ruoka-ajat... itse kiertelin metsiä, ettei vaan olis tarvinnu mennä kotiin --”

He kaikki ovat olleet perhetilanteensa takia huostaan otettuina ja sijoitettuina perheisiin ja laitoksiin.

” --Se oli ainoa aika mun lapsuudessa, jolloin mulla oli kivaa. Ei tarvinnu pelätä. Kukaan ei lyö, eikä huuda. Alussa mä karkailin palon ja pelkäsin mennä takasin. Mutta sitte ku huomas, ettei huudettu ja hakattu--”

Yksi naisista eli suuren osan lapsuuttaan lastenkodissa silloisessa Neuvostoliitossa jäätyään orvoksi.

Ruumiillinen kuritus oli siellä arkipäivää, joten kokemus oli hyvin erilainen kuin nuorempien naisten hyvät muistot suomalaisista lasten- ja nuorisokodeista. Elämä lastenkodissa oli hänelle hyvin traumatisoiva kokemus.

Naisilla on kokemuksia myös parisuhdeväkivallasta, joka jatkui pahimmillaan vuosia. Yksi naisista päätyi asunnottomaksi paettuaan väkivaltaista aviomiestänsä. Kadulla hän tunsi olevansa piilossa ja turvassa mieheltään, mutta asunnottomana elämisessä oli myös omat vaaransa.

Koti oli ollut asutetuille siis pelon ja epävarmuuden paikka. Kokemus kodista olikin heille käännteinen kuva kaikesta positiivisesta, mitä kotiin yleensä liitetään, koska omakohtainen kokemus kodista oli kaikilla asutetuilla jollain tavalla vääristynyt ja rikkoontunut. Oma kotia oli nyt lähdettävä rakentamaan tyhjästä, ilman omakohtaisten kokemusten kautta syntynyttä mielikuvaa siitä, millainen on ”oikea” ja hyvä koti, sellainen turvapaikka, jollaisessa haluan itse elää.

Elämänhallinta ja tuen tarve

Vaikka asutettujen tarinoissa on paljon yhteistä, jokaisella on oma yksilöllinen taustansa ja elämänsähistoriansa. Kaikille yhteistä olivat kuitenkin ongelmat asumisessa ja elämän hallinnassa. Hyvä elämänhallinta on henkinen voimavara joka edistää selviytymistä erilaisista vastoinkäymisistä. Se on myös uskoa itseen ja kykyä tehdä valintoja sekä sopeutua uusiin tilanteisiin.

Koska asutettujen elämänhallinta oli rikkoontunutta, elämä näyttäytyi heille jatkuvana kaaoksena, johon ei itse voinut vaikuttaa: asiat vaan tapahtuivat. Elämän suunnitteleminen etukäteen ja asioiden aktiivinen hoitaminen oli vaikeaa. Pienetkin tilanteet aiheuttavat

paniikin, jolloin eteen tulleet vaikeudet vain suljetaan pois mielestä. Ongelmat kasaantuvat ja monimutkaistuvat.

Naiset olivat kuitenkin selvinneet asunnottomina sellaisissa olosuhteissa ja tilanteissa, joissa moni ei selviäisi. Yksi asutetuista kertoi olleensa kadulle jouduttuaan todella peloissaan ja ilman keinoja selviytyä, kun kadulla vallitsi ”viidakon laki.” Hän kertoi elämän kadulla olevan kovaa ja vaativan myös jonkinlaista itsensä kovettamista ja ”pahaa sisua”, jolla suojella itseään.

Elämä marginaalissa vaatii siis omia taitojaan, mutta näistä taidoista huolimatta selviytyminen ns. tavallisessa arjessa ei onnistu. Esimerkiksi asumisen sääntöihin ja vaatimuksiin sopeutuminen voi olla vaikeaa asunnottomuuden jälkeen. Elämönhallinnan ohuus tekee arkipäiväisestä elämästä selviytymisestä ponnistelua.

Asumisen onnistumiseksi tarvittiin siis tukea ja vahvistusta, työntekijää varmistamaan asutettavien uuden elämänvaiheen ja uuden arjen onnistuminen.

Sitoutuminen tukeen asiakkaan omana valintaprosessina

Naiset olivat asunnon tarpeesta huolimatta aluksi hyvin epäluuloisia projektin suhteen. Toiselle projektiin valitusta maahanmuuttajataustaisista naisista oli joku jopa vihjailut, että koska projektiin osallistuessa pitää luovuttaa henkilötietonsa, sen jälkeen saa poliisit kimppuunsa. Ja vaikka projektin periaatteisiin kuului se, että päihteettömyyttä ei asutettavilta vaadita, naisilla saattoi kuitenkin olla omat epäilyksensä asiasta, mikä vaikeutti päätöstä uskaltautua projektiin mukaan. Pro- tukipisteen työntekijä arvelee että

” -- ehkä ne jotkut katteli vähän aikaa sitäki et no minkäslainen kontrolli tähän nyt sitten kuuluu. Ku sehän on varmaan se yks pelko niillä ihmisillä jotka käyttää edelleen ja mitkä ne vaatimukset on, et millä tavalla pitäis muuttua et sen voi saada sen asunnon. Mut sitte ku meidän tavotehan ei ollu et pitäis ny sillä tavalla muuttua yhtään mikskään et kaikilla ihmisillä on kuitenkin oikeus asuntoon ja kattoon pään päälle.--”

Joillekin naisille jo asunnon saaminen kuulosti uskomattomalta ja liian suurelta lupaukselta:

” -- ajattelin et se nyt on vaan sellasta puhetta. En suoraan sanoen uskonut saavani asuntoa.--”

Ensimmäinen asutettava pääsi kuitenkin muuttamaan omaan kotiin jo pari viikkoa projektin virallisen aloittamisen jälkeen. Oman asunnon saaminen vuosien kodittomuuden ja asuntolassa salaa majoilemisen jälkeen oli naiselle erittäin merkittävä hetki. Hän kertoo alkaneensa itkemään ilosta mennessään katsomaan asuntoa työntekijän kanssa: oikea oma koti oli niin suuri saavutus.

Vielä projektin suhteen epäröivien asiakkaiden kanssa työntekijät tekivät sinnikkäästi motivointityötä. Suurta apua oli asunnottomien naisten keskinäisestä yhteydenpidosta, jota voi myös kutsua vertaistykseksi. Pro- tukipisteen työntekijä kertoo että

” -- ku ensimmäinen ihminen oli saanu asunnon meidän kautta nii sit se lähti se positiivinen palaute siellä, semmonen vertaispalaute et hei se onki totta --- et se onki mahdollista ja että mä voin sada sen tämmösenä ku mä oon ja et ku sekii sai niin kai mullaki on maholisuuksia siihen ja...et semmonen puskaradio siitä lähti sitte liikkeelle.”

Kuulostaa toisaalta hämmentävältä, että asunnottomat tai vaikeassa asumistilanteessa olevat naiset eivät heti lähde innokkaasti mukaan projektiin jossa heille luvataan edullinen kaupungin asunto ja lisäksi vielä henkilökohtaisesti räätälöityä sosiaalista tukea.

Naisten reaktiot ja epäilyt ovat kuitenkin lopulta ymmärrettäviä. Kolmen vuoden projektiin mukaan lähteminen vaatii sitoutumista, työntekijöiden lähelle päästämistä ja oman elämäntilanteen rehellistä avaamista. Projektiin osallistumisen voi pelätä olevan jopa uhka omalle itsemääräämisoikeudelle; jospa projekti jollain tapaa kuitenkin velvoittaa johonkin sellaiseen, mihin itse ei ole vielä valmis tai joka ei ole omassa elämäntilanteessa mahdollista, kuten prostituution tai päihteiden käytön lopettamiseen. Pohjimmaisena syiden kasassa voi olla myös epäily omista voimavaroista: mitä minulta vaaditaan projektissa ollessani ja onko minusta siihen. Jos ihminen on ollut elämäntilanteen takia

lamaantunut, masentunut ja ahdistunut, voi vaivata pelko, että projekti vaatii esimerkiksi liikaa yhteydenpitoa tai toimintaa, johon omat voimavarat eivät vielä riitä.

Kaikki asuttamista varten haastatellut naiset kuitenkin voittivat epäilyksensä ja uskaltoutuivat mukaan projektiin.

Pro- tukipisteen henkilökunta on eri yhteyksissä pohtinut, että mahdollisesti vasta ja juuri nyt oli oikea aika kokeilla asuttamista osana yhdistyksen toimintaa. Henkilökunta oli työskennellyt prostituoitujen parissa tarpeeksi pitkän aikaa tunteakseen prostituutioon liittyvää problematiikkaa ja tehnyt tarpeeksi töitä kentällä, lähellä asiakkaiden arkea, tunteakseen tarpeeksi myös asunnottomien naisten elämää. Samalla Pro- tukipisteen toiminta ja toimintaperiaatteet ja henkilökunta olivat asiakkaille tuttuja, mikä osaltaan vaikutti projektiin uskaltautumiseen.

Projektiin mukaan lähdettyään asiakkaat olivat kuitenkin edelleen epäileviä projektin sisällön ja toimintatavan suhteen. Yhdessä olemisen ja tekemisen määrä oli joillekin asiakkaille suorastaan yllätys. Vasta monen viikon kuluttua, useiden yhteydenottojen ja tapaamisten jälkeen yksi asiakkaista sanoi että ei ollut uskonut että *”tähän tosiaan kuuluu tätä tukeakin.”*

Projektin alkuvaihe onkin erittäin tärkeää aikaa asiakassuhteiden luomisen ja projektiin kiinnittymisen kannalta. Etsivässä työssä asiakkaalla ei ole velvoitteita, aikatauluja eikä sitoutumista säännöllisiin käyntiaikoihin tai tiettyihin tavoitteisiin, vaan asiakas käyttää palveluita omilla ehdoillaan. Todennäköisesti asiakkaiden hyvät kokemukset Pro- tukipisteen etsivästä työstä auttoivat projektin alkuvaiheessa. Pro- tukipisteen työntekijä muisteli että

” -- Oltiin nähty niitä kadulla, eikä oltu vaadittu niiltä mitään. Tietysti se et mahdollisimman ystävällisii oltiin oltu niinku kaikille.. me oltiin annettu niille se mitä ne tarvii eikä yritetty antaa jotain sellasta mitä ne ei halua tai tarvi. musta se on tärkeä lähtökohta.--”

Vaikka projektikin oli lähtökohdiltaan matalan kynnyksen projekti, siinä mukana oleminen vaati asiakkailta kuitenkin enemmän sitoutumista kuin pelkän etsivän työn asiakkuus. Vaikka joidenkin projektiin otettujen naisten kanssa kontakti kadulla oli jatkunut jo vuosia,

projektiin osallistuminen oli silti harppaus paljon säädellympään ja omalla tavallaan kontrolloidumpaan sosiaalityön asiakkuuteen.

Työntekijöillä olikin edessään tiiviimmän asiakassuhteen ja luottamuksen rakentaminen, jossa oli erittäin tärkeässä asemassa mahdollisuus viettää kunkin asiakkaan kanssa tarpeeksi aikaa yhdessä.

”-- Annettiin sen kontaktin muotoutua pikku hiljaa. Ja sit lähdettiin hakeen niitä asuntoja ja oltiin tiiviisti yhteydessä. Saatettiin viettää puolia päiviä yhdessä ku etsittiin niitä asuntoja sit sillä tavalla pikku hiljaa tutustuttiin. Et oli sitä aikaa.--”

Verrattaessa Thörnin aiemmin mainittuun kuvaukseen tukiasumisen portaikosta matkalla itsenäiseen tai normaaliasumiseen Pop- projektissa olikin käänteinen etenemistapa: aloitetaan itsenäisestä asumisesta, rankoista lähtökohdista huolimatta, ja pelkillä avoimuudellisilla toimenpiteillä tukemalla pyritään turvaamaan asuminen.

2.2. Asuttamisen prosessi

Pop- projektissa asutettavat sijoitettiin Asson itsenäisiin pienasuntoihin. Aluksi vaihtoehtona mietittiin myös solumuotoinen yhteisöasuminen. Yhteisöasuminen ilman jatkuvaa työntekijän läsnäoloa voisi kuitenkin edelleen kasata ongelmia ja aiheuttaa riskitilanteita. Lisäksi asukkaiden sijoittaminen yhteiseen asuntoon olisi edellyttänyt asutettavien sopeutumista yhteiselämiseen eli käytännössä se olisi tarkoittanut korkeampaa kynnystä asunnon saamiselle.

Projektin asiakaskunta huomioiden päädyttiin siis itsenäiseen asumiseen. Päätöstä vauhditti asutettavien historia: osalla mukaan otetuista takanaan huonoja kokemuksia tukiasunnoista ja yhteisöasumisesta. Asumisen sääntöihin sopeutuminen oli tuottanut ongelmia, eivätkä he olisi halunneet lähteä enää epäonnistumaan taas uuteen yhteisöasumiskokeiluun.

Käytännössä Assossa asuntojen osoittamisen hoitaa majoitusasiamies, joka valitsi Asson asuntokannasta sopivia vaihtoehtoja asuttamiseen. Asson vapaiden asuntojen määrä vaihtelee, joten joillakin asutetuilla oli mahdollisuus valita muutamista vapaista asunnoista, joillakin oli taas vain yksi mahdollinen asunto.

Projektin työntekijä kävi asiakkaan kanssa etukäteen katsomassa asuntoa tai asuntoja. Vuokrasopimukset tehtiin Helsingin kaupungin Tilapalvelussa ja projektin työntekijä oli mukana myös vuokrasopimusta kirjoittamassa. Vuokrasopimukset tehtiin aluksi puoleksi vuodeksi. Asumisen sujussa sopimusta jatkettiin, joko määräaikaisena tai toistaiseksi voimassa olevana. Jos Assoon tulisi häiriöilmoituksia asunnoista, ilmoitus lähetettäisiin myös Pro- tukipisteelle. Kolmen ilmoituksen jälkeen edessä olisi asunnon menettäminen.

Asumisen sujuvuutta on varmisteltu Assosta päin miettimällä tarkasti asutettavien sijoittamista, alueen ja taloyhtiön osalta. Heitä ei esimerkiksi haluttu sijoittaa sellaiseen asuntoon, jossa edelliset asukkaat ovat aiheuttaneet häiriötä, jolloin uusikin asukas voisi joutua, syyttä suotta, silmätikuksi.

Toisaalta jotkut asutettavat oli parempi sijoittaa hieman enemmän elämisen ääniä ”sietävään” taloon. Tämäkään ei kuitenkaan ole Assolle mikään poikkeuksellinen tapa:

” -- koska onhan meillä muitenkin sellasia haastavia asutettavia nii samallailla sit heidän kanssaan mietitään samoja asioita --”

Projektissa asutettaville osoitetut asunnot olivat eri puolilla kaupunkia. Tällaisella hajasijoitukselta vältetään myös nimby- ilmiötä ⁷: normaaleihin kaupungin vuokra-asuntoihin asuttaminen ei herätä ympäristön mielenkiintoa eikä siten vastustustakaan. Toisaalta osa asunnoista sijaitsi tavallisissa osaketaloissa, joiden asukkaat tiesivät näiden asuntojen olevan sosiaaliviraston käytössä, jolloin seurantaa saattaisi olla.

Asunnot eivät ole kuitenkaan erityisiä tuki- tai projektiasuntoja, jotka olisi tarkoitettu vain lyhytaikaiseen asumiseen. Asutetut voivat siis jäädä asuntoihin pysyvästi, jos asuminen sujuu. Tämäkin tukee osaltaan kotiin juurtumista: asumisratkaisu ei ole väliaikainen, vaan ”ihan oikea” asunto. Samalla ”normaalissa asunnossa” asuminen voi jo sinänsä olla asutettavalle voimaannuttavaa. Yksi asutetuista sanoi asunnon saatuaan, että on ihmeellistä asua ihan tavallisessa talossa ja että *”kukaan täällä ei varmaan edes tiedä mitä me ollaan!”*

Projektin asiakkaat asutettiin portaittain, yksi kerrallaan. Ensimmäinen sai asunnon huhtikuussa, seuraavat touko- ja kesäkuussa sekä marras- ja joulukuussa 2003. Yksi asiakas asutettiin helmikuussa 2004. Ensimmäisen toimintavuoden aikana asutettiin siis kuusi naista, kuten oli suunniteltukin. Portaittainen asuttaminen mahdollisti sen, että projektiin oli mahdollisuus ottaa asiakkaita tarpeen mukaan, ja nopeastikin. Viimeisenä asutettiin nainen, joka menetti edellisen tukiasuntonsa.

Lisäksi kun yksi asutetuista ei tarvinnut enää tehostettua tukea puolen vuoden projektissa asiakkaana olemisen jälkeen, hänen tilalleen asutettiin vielä yksi nainen projektin viimeisenä toimintavuotena.

Asuntojen valitseminen ja asiakkaan tukeminen muuttoon liittyvissä asioissa on projektin ydintoimintaa. Käytännön asuttaminen, eli asuntojen valinta ja vuokrasopimusten tekeminen sekä muutot, on sujunut kaikkien kohdalla sujuvasti. Osa asiakkaista on hankkinut itse muuttoauton ja hoitanut pakkaamiset ja muutot, toisia on avustettu enemmän. Tämä vaihe on kuitenkin melko lyhyt ja tehdään asiakastyön alkuvaiheessa.

⁷ NIMBY= not in my backyard

Käytännön asuttaminen ei siis ole suurin osa projektin toimintaa, vaan asumisen tukeminen ja sen jatkuvuuden varmistaminen on projektin haasteellisin ja aikaa vievin osuus.

2.3. ”Aika paljo semmosta elämän harjoittelemista” - Asiakkaiden prosessia eri elämäalueilla

Asuminen

Osa asutettavista oli viettänyt liikkuvaa elämää ilman omaa kotia jo vuosia. Monet olivat asuneet väliaikaisissa asunnoissa tai täysin ilman tukikohtaa, joten arjen rutiinit olivat unohtuneet.

Asson työntekijöillä oli jo pitkä kokemus asunnottomien asioiden hoidosta ja tiedossa normaaliasumiseen sopeutumisen haasteet:

” -- huomaa että asumiskyky on monesti mennyt kun on joutunut kiertelemaan kavereilla ja muualla ja vaikka missä. Sitten kun pitäis taloyhtiön sääntöihin ja normaaliin asumiseen siirtyä nii ei se oo helppoa.--”

Yksi osa projektia on ollut normaalin arjen ja asumisen opettelua uudelleen. Nuorille asunnottomille projektin kautta saatu asunto oli lisäksi monien väliaikaisten ratkaisujen jälkeen ensimmäinen ”oikea” oma koti, jossa sai itse luoda omat tavat mutta oli toisaalta myös yksin vastuussa arjen sujumisesta.

Uuden arjen opetteleminen lähti pienistä asioista, kuten ruuan laittamisesta:

”-- Mä oon tehnyt kolmena päivänä riisipuuroa kun sain sen kattilan hommattua. Et kun en oo pitkään aikaan tehnyt ruokaa, tai oonhan mä tehnyt paljonkin noissa laitoksissa, mutta ihan hyvin onnistu.--”

Onnistumiset näissä pienissä, mutta tärkeissä asioissa vahvistavat omaa pärjäämisen tunnetta.

Yksi asutetuista kertoi, että itsenäinen asuminen on opettanut hänet paitsi huolehtimaan kodistaan myös suunnittelemaan elämää hieman pidemmälle kuin päivän kerrallaan. Hän kertoi projektin olleen

” -- aika paljon semmosta elämän harjoittelemista, kumminki oma asunto... siivoomista ja ruuanlaitto, mitä ei sit ennen ollu niin paljo ku asu kavereiden luona - - piti vaan välittää siitä et oli sen päivän ruoka--et nythän pitää sit kattoo et kaapissa on ruokaa.. --Yleensä kun mä käyn kaupassa ni mä käyn ostaas viikoksi kerralla ruuat.--”

Asutetuille oli tärkeää, että asunto oli todella oma koti, jossa sai itse määrätä. Samalla oli kuitenkin tärkeää, että apua oli tarvittaessa saatavilla:

” --Mut jos se on just tälleen et se on mun koti--ja mä hoidan sen näin, ja et siin ei oo koko aikaa joku, mut mä tiedän, et jos mä tarvin, nii mulla on sit heti (joku.) Et se auttaa niinku enemmän mua oleen itsenäisempi. Et ei oo just et mua kohdellaan niinku jotain vauvaa et tee näin ja tee noin..--”

Naiset tekivät eroa aiempien asuntojen ja nykyisen ”ihan oikea kodin” välille. Tästä asunnosta oikean kodin tekivät esimerkiksi se, että asunto ei ollut varsinainen tukiasunto, vaan ihan tavallinen asunto tavallisessa talossa.

”-- Ainut ero tavalliseen asuntoon on se mitä kautta mä oon sen saanu -- eikä tässä oo mitään erityisehtoja - jossain oli kotiintuloaika. Et jos mä hoidan hommani, ni mä saan jäädä tähän--”

Yksi naisista sanoi asunnon olevan oma, koska siellä *”on ihan oma nimi postilaatikossa.”* Tällainen pienikin asia voi symboloida jollekulle itsenäisyyttä ja normaalia asumista.

Vaikka naiset tunnustivat tarvitsevansa tukea asumisessa, he eivät kuitenkaan halunneet identifioitua tuettaviksi ja erityisasunnossa asuviksi, vaan korostivat mielellään asumisen tavallisuutta ja itsenäisyyttä.

” --Toi on ensimmäinen mun oma koti. Toi on ihana siitä et vaikka se on tavallaan tollanen tuki- tyyppinen nii se ei oo kuitenkaan sellane syynäystuki mitä noi muut suurimmaks osaks on, et miks ne sit mokautuu...--

Koska meil on reilu meininki nii mä voin rehellisesti sillon sanoo kaikki ongelmat ja näin nii ei oo mitään. Mut tietenki jos sua ollaan koko ajan syyttämäs ja syyntäämäs ja epäilemäs nii eihän siit...loppujen lopuks ne aina mokautuu.--”

Tukitoiminnan perustuminen avohuollollisiin toimenpiteisiin antoi asiakkaille vapautta ja tilaa tuntea asuntoa oikeaksi ja omaksi kodiksi. Asunnossa ei käyty päivittäin vaan alun tiiviimmän yhteistyön jälkeen kotikäynneillä käytiin noin kerran kuukaudessa, tai useammin, jos asiakas erityisesti niin toivoi.

Asuminen muutti huomattavasti naisten elinympäristöä ja arkea. Asutetut ovat sitä mieltä että koti säästää myös voimavaroja, kun joka päivä ei tarvitse etsiä paikkaa jossa nukkua.

”-- tollasta turvallisuuden tunnetta et aamulla ku herää nii tietää et ei tarvi kenellekään selittää mitään, et mul ei oo mitään paikkaa mihin mennä. Et nyt ku tietää mihin mennä nii se auttaa ihan hirveesti -- ”

Asutettavien elämäntilanteen ja –tavan huomioon ottaen koti voi olla myös konkreettinen turvapaikka, johon vetäytymisen mahdollisuus auttaa pysymään poissa paikoista ja tilanteista, joissa on esimerkiksi hyväksikäytön uhka. Pro- tukipisteen työntekijä arvelee että

”-- Kyl se varmaan on vähentäny monien kohdalla sellasta hyväksikäyttötilannetta et pitää suostua kaikkeen et sais jonku kämpän yöksi tai et pitää tehdä kadulla rahaa et pääsee johonki hostelliin.

-- et varmaan kaikilla on aina jotain kavereita ollu kenen luo on päässy mut et aina siihe tossa huumemaailmassa liittyy varmaan semmosta et se täytyy kyllä jollain korvata--.”

Toisaalta yksin asuminen vaati myös sopeutumista. Vaikka omassa kodissa oli nyt rauhaa ja yksityisyyttä, raja niiden ja yksinäisyyden tunteen välillä oli pieni. Yksinäisyys oli joillekin jatkuva ongelma. Toisaalta naiset eivät halunneet päästää asuntoon kuin tietyt ihmiset, jottei asuminen vaarantuisi esim. häiriöiden vuoksi.

”-- Emmä halua ketään viedä ihan sen takii, että vain semmosia josta tietää ettei tuu mitään vaikeuksia. --”

” -- En oo antanu tehdä siitä mitään menomestaa.--”

Asunnottomana peseytyminen ja muu itsestään huolehtiminen on hankalaa. Omassa asunnossa perustarpeista huolehtiminen on mahdollista, mikä jo yksinään muuttaa arkea. Yksi asutetuista kertoikin, että suurimpia muutoksia on ollut se, että hän on saanut *”pidettyä itsensä siistimpänä, eikä nukahtele mihin sattuu.”* Vastaus on hätkähdyttävä, koska puhtaus ja lepo ovat sellaisia itsestäänselvyyksiä, joita ei tule ajatelleeksi saavutuksina, ennen kuin mahdollisuutta ei ole.

”Mihin sattuu” nukahteleminen on tuttua myös muille asutetuille. Naiset ovat kertomansa mukaan nukahdelleet esimerkiksi seisoalleen bussipysäkille tai asiakkaiden autoihin. Yksi naisista kertoi viettäneensä kuukausia niin, että oli nukkunut vain istuma-asennossa. Kun ei ole asuntoa missä nukkua, mutta on pakko saada unta edes hetki, naiset ovat nukkuneet esimerkiksi yleisissä vessoissa ja rappukäytävissä. Näiden kokemusten jälkeen omaan kotiin ja omaan sänkyyn nukahtaminen on arvokasta.

Kun lepomahdollisuudet ovat olleet vähäiset ja päivärytmi on määräytynyt aineiden ja rahan hankkimisen mukaan, on saavutus pystyä muuttamaan päivärytmiään. Asutetut ovat kuitenkin pystyneet muuttamaan ajankäyttöään ja ajan hallintaansa niin, että asioiden hoitaminen esimerkiksi asuttamistyöntekijän kanssa on onnistunut. Esimerkiksi tapaamisiin ajoissa saapuminen on hyvä saavutus.

” -- Mä olin suunnattoman ylpee itsestäni ku me viimeks nähtiin sosiaalitoimistossa ni mä olis tasan kello 14 paikalla. Et se oli multa uskomattoman hyvä suoritus.--”

Myös asumisen sääntöihin sopeutuminen onnistui useimmilta. Pari häiriöilmoitusta asukkaista kuitenkin tehtiin. Yhdessä asunnossa oli tulipalo, ja asiakas oli hyvin järkyttynyt ja häpeissään, vaikka kysymys oli onnettomuudesta. Tapahtuma ei kuitenkaan merkinnyt asunnon menettämistä.

Asumisen ehtona oli myös ettei asunnossa myydä seksipalveluita tai huumeita. Usein tällainen toiminta tulee nopeasti ilmi naapureiden toimesta, mutta kenestäkään ei tehty näistä aiheista valituksia.

Joitakin valituksia tuli metelistä, jolloin projektin työntekijä kävi yhdessä asutetun kanssa Assossa selvittämässä tilannetta. Kukaan ei kuitenkaan saanut niin montaa varoitusta, että olisi menettänyt asuntonsa.

Pro- tukipisteen työntekijät arvelivat, että naiset eivät halunneet vaarantaa asumistaan, vaan yrittivätkin olla mahdollisimman sääntöjen mukaisesti. Ehkä he kokivat asunnon saamisen velvoittavan yrittämään parastaan: asunto oli osoitus luottamuksesta asutetun kykyihin, ja tämän luottamuksen arvoisia he halusivat olla.

Naiset ottivat asunnot nopeasti omiksi paikoikseen ja alkoivat puhua asunnosta kotina. Kirsi Nousiaisen raportin mukaan asunnosta tekevät kodin erityisesti itsemääräämisoikeus, rauha ja turva sekä perustarpeisiin liittyvät tekijät, kuten oma sänky ja omat tavarat. Kun elämänsä aikana kotiin on liittynyt tulemista kohdelluksi kaltoin, voi itsemääräämisoikeuden kokeminen olla erityisen tärkeää. Rauha ja turva taas ovat sitä, että koti on oma paikka, johon muilla ei ole pääsyä. Oma reviiri ja sen rajat ovat arvokkaita, kun rajoja on rikottu koko elämän ajan.

Asiakkaiden mielestä oma asunnon, kodin saaminen toi elämään etenkin turvallisuutta, varmuutta ja jatkuvuutta: tietää missä voi nukkua ja mistä herätä. Enää ei tarvinnut yrittää selvittää päivää kerrallaan, vaan elämällä oli pysyvä kiinnekohta. Asunnon saaminen merkitsi siirtymistä marginaalista, ulkopuolelta, lähemmäs tavallista elämää. Siirtyminen on paitsi konkreettinen asumistilanteen ja ympäristön muutos, myös symbolinen asia: harppaus asunnottomasta normaalisti vuokralla asuvaksi kansalaiseksi.

Toimeentulo

Projektin alkaessa kukaan naisista ei ollut palkkatyössä ja säännöllisesti sosiaalietuuksia sai vain kaksi. Muiden toimeentulo oli satunnaisten sosiaalietuuksien ja prostituution varassa.

Kaksi naista oli täysin tukijärjestelmän ulkopuolella. Toinen maahanmuuttajataustaisista naisista oli esimerkiksi hakenut tuloksetta työttömyyskorvausta, ja väärinkäsityksen takia hän luuli, ettei ole oikeutettu minkäänlaisiin sosiaalitukiin. Toinen nainen ei enää halunnut hakea toimeentulotukea, koska häntä oli hänen omasta mielestään kohdeltu sosiaalitoimistossa ala-arvoisesti.

Projektin suunnitteluvaiheen oletus siitä, että kaikki asutettavat olisivat Asson asiakkaita, osoittautui siis vääräksi.

Naisilla oli toiveita päästä jossain vaiheessa opiskelemaan tai takaisin ammattiinsa, jossa olivat työskennelleet aiemmin. Kaikilla oli kuitenkin realistinen kuva omasta tilanteestaan siinä mielessä, että nämä tavoitteet olivat vielä tulevaisuuden ja kuntoutumisen takana.

Projektin alkaessa tavoitteena oli saada asutettujen perustoimeentulo sosiaalietuuksien avulla kuntoon jotta ainakin asunnon vuokra saataisiin maksettua ja asuminen turvattua siltä osin.

Kaksi naisista asioi satunnaisesti Assossa ennen projektia. Kun perustoimeentulo ei ollut kunnossa, raha hankittiin prostituutiosta. Yksi naisista kertoi, että koska tukien hakeminen oli niin hankalaa, se jäi hyvin epäsäännölliseksi ,

” -- ja mä laskin sen sillee et miks mun pitäis mennä sinne (sosiaalitoimistoon) juokseen ku mä saan sen rahan paris tunnis täältä (kadulta.)”

Yhtenä kynnyksenä sosiaalitukien säännölliseen hakemiseen oli ollut tiedon puute sekä omista oikeuksista että etuusjärjestelmän toiminnasta: mitä etuuksia voi hakea ja mistä. Lisäksi virastoissa asioiminen virka-aikaan oli monelle elämäntavan ja vuorokausirytmien takia vaikeaa. He yrittivät siksi hoitaa asioita epävirallisesti silloin kun pystyvät. Protukupisteen työntekijän kuvauksen mukaan

” -- näillä ihmisillä on sellanen tapa hoitaa asioitaan että ne ei mee varatulle ajalle. Asioita hoidetaan käytävällä, ne yrittää väliin huudella ja sit saada ne rahat jotenkin.--”

Asutetuilla oli erityisiä vaikeuksia hakuprosessin läpikäymisessä säännöllisesti ja ajallaan.

Asutettavien omasta mielestä erityisen vaikeaa oli etuuksien saamiseen vaadittavan paperisodan läpikäynti: lomakkeiden täyttäminen, liitteiden hankkiminen ja lomakkeiden palauttaminen. Yksi asutetuista kertoi että hänen mielestään

”-- noi kelan paperit on vähä hankalii. Mä en oikein tajuu mihin ne pitäis viedä. --sit ku niit on niin paljon -- liitteet on just hankalimpia-- eikä sielt saa mitään apua niiden täyttämiseen. Sanotaan vaan et ” no siinä lukee mitä pitää kirjottaa.--”

Projektiin kuului kunkin oikeuksien selvittäminen ja etuuksien ajantasaistaminen. Hakuprosessien käynnissä pitäminen vaati jatkuvaa työtä sekä asiakkailta että työntekijöiltä.

Asiakkaille oli erityisen tärkeää, että joku näytti kädestä pitäen, miten lomakkeet täytetään ja miten tukien hakuprosessi etenee.

” -- mä olisin ihan pulassa ilman sitä. Et kyl se on niinku valaissu et miten papereita täytetään... En mä olis oikeesti osannu yhtään mitään ilman Sirpan apua --”

Kaksi asutetuista sai jo ennen projektia työmarkkinatukea. Kolme asutettua haki projektin ajan toimeentulotukea. Kahden asiakkaan kanssa pohdittiin eläkeprojektiin pääsyä heti projektin alusta lähtien. Eläkeprojektiin kuuluivat sekä arviointit että pitkät lausuntokierrokset, joten päätöksien, väliaikaistenkin, saaminen kesti pitkään. Päätöstä odotellessa asiakkaita tuettiin väliaikaisten eläkkeiden, sairauspäivärahojen ja toimeentulotukien hakuprosesseissa.

Projektin aikana asutetut perehdytettiin siis paremmin etuusjärjestelmään ja omaan asemaansa ja oikeuksiinsa järjestelmässä. Osa projektin jatkuvaa perustyötä oli tukihakemusten ajan tasalla pysymisen varmistaminen. Projektin loppuessa osa asutetuista hoiti hakemukset täysin itsenäisesti.

Osa on edelleen asiakkaana Assossa, koska asiointi oma alueen sosiaalitoimistossa ei vielä onnistuisi. Suurin ongelma on edelleen hakemusten ja maksujen pysyminen ajan

tasalla: välillä hakemukset jätettiin myöhässä, välillä tapaamiset sosiaalitoimistossa jäivät väliin, joskus myöhästyi vuokran maksu.

Viimeinen vastuu asioiden hoitumisesta jätettiin kuitenkin asutetuille itselleen. Asuttamisprojektissa huomioitiin kuntoutuksen perusidea, eli tietyn itsenäisyyden edellyttäminen voi olla parempaa tukea kuin valmiiksi tekeminen.

Päihteet

Vaikka asunnon saamisen ehtona ei ollut päihteistä eroon pyrkiminen, päihteitä käyttävät asutetut alkoivat kuitenkin jo ensimmäisen vuoden aikana vähitellen kiinnostua hoidon mahdollisuudesta.

Tarve muutokseen oli joillakin kova, mutta motivoituminen hoitoon ja uskominen sen tuloksellisuuteen silti vaikeaa. Lisäksi usko omiin kykyihin ja tilanteen muutoksen mahdollisuuteen oli monilla vähissä.

Asutettujen päihteiden käyttöhistoriat ovat pitkiä, ja käytöllä on suuri rooli koko heidän elämäntarinassaan. Huumeidenkäyttöön liittyy kokonainen elämäntapa, josta irrottautuminen on vaikeaa. Tulevaisuuden suunnittelu ei houkutellut, koska tulevaisuus näyttää samalta kuin mennyt: mikään ei voi muuttua, tämä on minun elämäni. Käyttö on myös osa identiteettiä, jolloin käytön pohtiminen tai lopettaminen vaatii myös oman minuuden hahmottamista uudelleen.

Naisilla oli myös huonoja kokemuksia ja mielikuvia hoidoista. Yksi naisista oli esimerkiksi ollut luonnehdintansa mukaan ”pakkohoidossa” lastensuojelun kautta, ja ei siksi enää halunnut

” -- mihinkään laitoshoitoihin lähtee, koska siellä kaikki vaan huilaa ja muusta puhukaan kun että ku pääsis vetään.”

Asunnottomuus voi olla yksi syy päihteidenkäytön taustalla ja myös syy käytön jatkamiselle, koska käytön katkaisu asunnottomana on hyvin vaikeaa. Lisäksi aineet toimivat asutettujen mukaan puskurina, joka auttaa kestäämään elämää kadulla.

Jos päihteidenkäyttäjää on perustellut itselleen päihteidenkäytön jatkumista asunnottomuudella, voi pettymys olla kova, kun asunnon saamisen myötä huomaakin, ettei syy ollutkaan yksin asunnottomuuden.

” -- Kylhän siel tulee tosi paljo morkkiksii ja näin ku sä ajattelet et vitsi mullon oma koti ja mä en siltikään pysty lopettamaan.”

Projektin ensimmäisen toimintavuoden aikana yhden korvaushoitoa toivoneen asiakkaan kanssa hoitoa lähdettiin hakemaan Kurvin klinikan kautta. Alkuhaastattelu saatiin tehtyä, mutta itse hoitoa ei kuitenkaan päästy aloittamaan. Asiakas alkoi olla vaikeammin tavoitettavissa ja samaan aikaan myös selkeästi huonommassa kunnossa fyysisestikin, eikä enää halunnutkaan hoitoon. Projektin siinä vaiheessa hoitoa ei kiirehditty, vaan asiakkaalle annettiin aikaa harkita tilannettaan.

Asiakkaan tilanne ei päihteiden käytön suhteen kuitenkaan enää muuttunut projektin aikana. Hän on käyttänyt heroiinia noin kuusitoistavuotiaasta lähtien, ilman pidempiä katkoja, joten riippuvuus tähän aineeseen on todella voimakas.

Yksi asutetuista oli jo ennen projektia korvaushoidossa, ja hänen kohdallaan ensisijaisena tavoitteena oli hoidossa pysyminen. Takaisin käyttöön retkahtaminen oli hyvin lähellä ennen asuttamista. Nainen joutui lähtemään edellisestä tukiasunnostaan ja tilanteeseen liittyi myös lapsen huostaan ottamisen riski.

” -- Mä olisin joutunu kadulle takasin. Sit mä olisin alkanu vetään kamaa. Enkä mä olisi saanu lastani luokseni enää.--”

Oman asunnon saaminen mahdollisti paitsi hoidon jatkumisen ilman katkoja, myös oikeuden tavata lasta jatkossakin. Pitkän tähtäimen tavoitteena hänellä oli saada lapsensa huoltajuus takaisin itselleen. Hän pysyi hoidossa, parista retkahduksesta huolimatta, projektin loppuun asti.

Yksi asutetuista hakeutui A-klinikan kautta antabus- hoitoon. Hoitoon kuuluivat viikoittaiset tapaamiset sairaanhoitajan kanssa.

Projektin toisen ja kolmannen toimintavuoden aikana kaikkiaan kolme asutettua hakeutui päihdehoitoon.

Asiakkaista pisimpään päihteitä käyttänyt nainen ei ollut aiemmin yrittänyt hoitoa. Harkinnan jälkeen hän päätyi hoidon kannalle projektin toisena toimintavuotena. Hän toivoi pääsevänsä hoitoon kauemmas Helsingistä ja halusi lisäksi ehdottomasti samaan hoitopaikkaan yhdessä miesystävänsä kanssa. He saivatkin kaupungilta maksusitoumukset hoitoon. Hoito käynnistyi hyvin ja molemmat sitoutuivat ensimmäiseen hoitojaksoon.

Asiakkaan mukaan viimeisen viiden vuoden aikana hänen elämänsä huumeettomat päivät olivat laskettavissa yhden käden sormilla. Katko päihteiden käytössä olikin ”helvetin kova juttu.”

Aikomuksena oli päästä irti koko katukuvioista, sekä aineista että prostituutiosta. Ennen ensimmäisiä lomia asiakasta jännittikin, miten elämä kotona lähtee sujumaan. Häntä pelotti, että Helsingistä ei löydy sellaista kaupunginosaa josta he eivät tuntisi asiakkaita tai käyttäjiä.

Ensimmäisen kolmen kuukauden hoitojakson onnistuttua hyvin hoitoa jatkettiin vielä puolitoista kuukautta. Lomien jälkeen kuivilla pysyminen oli kuitenkin vaikeaa ja toinen hoitojakso jäi kesken.

Yksi nuoremista päihteidenkäyttäjistä lähti korvaushoitoon erittäin pitkän harkinnan jälkeen. Aiemmin hän oli hakeutunut itsenäisesti moniin erilaisiin hoitoihin sekä Suomessa että lähialueilla. Hoitoihin sitoutuminen oli kuitenkin vaikeaa.

” Oonhan mä ollu eri hoidoissa... joskus mä innostun menemään jonnekki (hoitoon) ja tolleen mut sitte se innostus vaan lakkaa. Sit mullon jotenki se et mä en pääse eroon missään hoidoissa et mä pääsen vaan katkasemalla ite.”

Käytön katkaiseminen itse ei kuitenkaan ollut koskaan tuonut pysyvää ratkaisua huumeiden käyttöön. Välillä asiakkaalla taas oli yhtä aikaa meneillään useita erillisiä hoitoprosesseja, joita kukaan ei kuitenkaan koordinoanut. Asiakkaan kanssa pyrittiin aluksi työskentelemään hoitojen selkiyttämiseksi ja samalla saada hänet keskittymään yhteen hoitoon kerrallaan.

Ajatus korvaushoidosta oli ollut monta kertaa esillä, mutta asiakas ei kuitenkaan ollut ensin kiinnostunut tästä hoitomuodosta.

”-- Mä eka ajattelin et en mä mihinkään korvaushoitoon mee, et mä katkasan kokonaan ite, mut sitte ajattelin et toi on kuitenkin sellanen mahdollisuus. -- Se mahdollisuus siihen uudelleenpiikittämiseen on kuitenkin jotain 99% jos ajattelee kaikkia muita kertoja. -- se kestää vähän aikaa, mut sit aina ku tulee joku vähä isompi murhe eteen ni sit sen haluu unohtaa...yhen kerran.--”

Lopullinen päätös korvaushoitoon lähtemisestä tuli sairaalaan joutumisen kautta projektin viimeisenä toimintavuotena.

” -- Projektin alussa oli näitä samoja ajatuksia aika paljon, mut ne oli sellasii valheellisia.

Et niinku pään sisällä mä tiesin et mä haluan kamaa ja mä haluan vetää kamaa ja et en mä ny aikanaan vielä mihinkään mee. Mut nyt on taas sellanen et voi ku pääsis nopeesti johonkin.-- ”

Sairaalassa olon ajan asiakkaalla oli jo korvauslääkitys. Sairaalahakson jälkeen siirtyminen päihdepsykiatrisen poliklinikan kautta korvaushoitoon ei ollut enää niin suuri kynnyks.

Asiakas on ollut korvaushoitoon erittäin tyytyväinen, ja oli sitä mieltä että se olisi kannattanut aloittaa jo kauan aikaa sitten. Hän on projektin loppuessa ollut korvaushoidossa jo yli puoli vuotta.

Hoidon avulla hän toivoi pääsevänsä lähemmäs ”normaalista” elämää ja tavallisia ihmisiä.

*”-- et pääsis nopeemmin tekeen jotain normaali ihmisten kanssa, puhumaan normaali- ihmisten kanssa ja sillee näkemään normaali. --
no eiks se oo aika epänormaali et koko ajan puhutaan kamasta ja joistain oloista et millon on ollu millaset olot...--”*

Vaikka käyttäjät haaveilivat ”normaalista” elämästä, hoitoon motivoituminen oli asutetuille pitkä prosessi.

Hoitoon lähtemisessä vaikeinta onkin oman aidon motivaation ja taistelutahdon löytyminen.

Työntekijän osana tässä projektissa oli asiakkaiden näkökulmasta kannustaminen ja läsnä oleminen.

” -- ei se oikeestaan voi tehdä muuta enempää, ku niinku motivoida ja käydä kattoos -- ja puhuu semmosia positiivisia asioita -- myös niinku totta kai sellasiaki asioita et itkettä..

-- ja sit se et siitä oikeesti näkee et se on huolissaan. Se on tosi iso asia.

En mä usko et voi tehdä mitään enempää ku on tehty.--”

Asutetut korostivat erityisesti oman motivaation tärkeyttä hoidon onnistumisessa. Hoitoon ei voi eikä kannata lähteä, ennen kuin oma päätös on kypsynyt.

” Se ain niinku kysyy et mitä mä, et haluisinks mä, tuntuuks siltä, et ei niinku et MEET NY SINNE HOITON . Koska varmaan se iteki ymmärtää et siinä ei oo mitään järkee et jos ei ite päässä tunnu siltä et mä haluun hoitoon vaan et ”no mä lasken toleranssii et toimii paremmin ku mä pääsen pois” nii siinä ei oo mitään järkee.”

Projektin loppuessa kaksi asiakasta oli edelleen korvaushoidossa ja yksi hoiti alkoholiongelmaansa A-klinikan kautta. Kaksi käytti edelleen aktiivisesti huumeita. Kaksi asutetuista ei ollut päihteiden ongelmakäyttäjiä.

Terveys ja hyvinvointi

Huono-osaisuus ja ongelmat elämänhallinnassa näkyvät myös huonompana fyysisenä ja psyykkisenä terveytenä. Asunnottomuuden aikana olosuhteet voivat olla sellaiset, että omasta hyvinvoinnista huolehtiminen on vaikeaa. Asutetut ovat kertoneet kokemuksiaan, miten vaikeaa ennen omaa asuntoa oli saada nukuttua tarpeeksi ja rauhassa tai syödä terveellisesti. Pitkäaikainen asunnottomuus vaikuttaakin sekä psyykkiseen että fyysiseen terveyteen.

Projektissa asutetuilla päihteidenkäyttäjillä oli lisäksi välillisesti huumeiden käytöstä johtuvia erilaisia terveysongelmia. Näitä ovat esimerkiksi hammasongelmat ja erilaiset tulehdukset, kuten suonitulehdukset. Hoitoon he eivät kuitenkaan halunneet lähteä, ennen kuin terveydentilanne oli kriittinen. Osalla oli esimerkiksi pelkoja, jotka estävät hoitoon menemisen. Osalla taas tunne omasta terveydestä saattoi olla ihan toinen, kuin miltä tilanne ulkopuolisen silmissä näyttää; vaikka työntekijät ovat huolestuneita harmaasta ja laihtuneesta asiakkaasta, asiakas itse tuntee olevansa täysin kunnossa.

Huonoimmassa asemassa oleville myös terveydenhuollon palveluiden käyttö on erityisen hankalaa. Henkilökohtainen ohjaus ja tuki on välttämätöntä, jotta myös he voivat käyttää palveluita. Terveyspalveluiden käyttöön on oltava erityisen matala kynnyks, jotta myös perusterveydestä huolehdittaisiin, jolloin esim. infektiot eivät johtaisi hoitamattomina yhä pahenevaan kierteseen.

Helsingin yliopiston käytännön filosofian tohtori Timo Airaksinen totesi lehtihaastattelussa⁸, että

osa suomalaisista on jäämässä saavutusvetoisen terveyden ulkopuolelle. Hänen mukaansa joiltakin puuttuu kyky ja mahdollisuudet vastaanottaa valistusta ja sopeutua terveyssuosituksiin. Muuten hyvin pärjäävä ihminen pystyy huolehtimaan myös terveydestään, mutta esimerkiksi ihmiset, jotka eivät ole jaksaneet opiskella, taistella työpaikkojen ja elintason puolesta, eivät näe myöskään terveyttä tavoittelun arvoisena. Airaksisen mukaan siis myös terveydestä on tulossa luokkakysymys.

Pop- projektissa Pro- tukipisteen puolesta terveydenhoitoon ovat osallistuneet Pro- tukipisteen lääkäri(t), terveydenhoitaja ja sairaanhoitajat. Vastaanotoille pääsee Pro- tukipisteellä myös ilman ajanvarausta ja terveyspalveluita on saatavilla myös iltaisin katutyön yksikössä, jolloin palveluihin pääsee käytännössä jonottamatta.

Kaikkia toimenpiteitä ja hoitoa ei matalan kynnyksen toimipaikassa pystytä toteuttamaan, joten myös kunnallisen terveydenhuollon palveluiden käyttäminen on välttämätöntä. Pro- tukipisteen oma lääkäri voi kuitenkin madaltaa kynnystä lähteä Pro- tukipisteen ulkopuolelle hoitoon kirjoittamalla lähetteen kunnalliseen terveydenhuoltoon.

⁸ Promo 2/2005 "Terveisiin elintapoihin ei voi pakottaa, mutta terveyspalvelut kuuluvat kaikille" teksti Marjatta Karvinen

Osa asutetuista käytti sekä Pro- tukipisteen terveystalvveluita että ulkopuolisia palveluita kattavasti, toiset taas eivät ilmeisestä tarpeesta huolimatta halunneet kytt terveystalvveluita.

Myös fyysisen terveydentilan huolehtimisessa projektissa toimittiin matalan kynnyksen ja kuntouttavan työn periaatteiden mukaisesti. Asiakasta pyrittiin tukemaan siinä hetkessä joss hänet kohdattiin ja hoitamaan ensin aivan perusasiat kuntoon: ruokakassin saaminen tai ulkoilu yhdessä työntekijän kanssa voivat parantaa asiakkaan tilannetta ainakin yhden päivän osalta.

Huomion kiinnittäminen fyysisen terveyden lisäksi henkiseen hyvinvointiin oli iso osa projektia.

Asutetuilla oli hyvin raskaita sosiaalisia taustoja ja vakavia traumoja, jotka vaativat pitkekin terapeuttista käsittelyä. Osa naisista halusi päästä terapiaan, ja heille löytyikin palveluita. Kokeilut jäivät kuitenkin lyhyiksi. Kaikki eivät halunneet lähteä selvittelemään menneisyyttään ja

projektikoordinaattori arveleekin että monilla traumaattiset kokemukset ovat vielä liian lähellä ja asiakkaat haluavat tapahtumiin enemmän etäisyyttä ennen niiden käsittelyä.

Projektin aikana huomio olikin enemmän nykyhetkessä ja tässä päivässä: miten selvin arjesta, miten voin tänään. Tämä tarkoittaa välillä pieniäkin interventioita, tähän hetkeen pysähtymistä ja asioiden pohtimista ennen toimintaa. Asuttamisprojektin työntekijä kävi joidenkin asiakkaiden kanssa myös terapeuttisia keskusteluja, ratkaisukeskeisellä menetelmällä.

Asiakkaat painottivat tätä raporttia varten tehdyissä haastatteluissa projektin aikana saamansa henkisen tuen tärkeyttä. Toisille on ollut tärkeää varsinainen keskusteluapu: huonompina kausina ja hetkinä oli tarpeen olla joku, jolle soittaa ja jonka kanssa puhua, ”kun aina ei jaksa yksin.”

Joillekin asutetuille tärkeintä on ollut se, että heihin on uskottu ja heidät on otettu vakavasti. Tämä tuki on välittynyt heille myös arjessa, yhdessä työntekijän kanssa

toimiessa. Kaikkia asioita ei voi käsitellä verbaalisesti, vaan jo arkinen yhdessä toimiminen voi olla asiakkaalle voimaannuttavaa sinänsä.

Prostituutio

Päihteitä käyttävien asutettujen elämässä prostituutio ja päihteet ovat kietoutuneet yhteen. Raha aineisiin hankitaan prostituutiolla, mutta toisaalta kadulla elämisen ja seksin myymisen kestämiseksi on käytettävä huumeita. Tilanteen purkaminen ei siis ole yksinkertaista eikä tapahdu hetkessä.

Joidenkin asutettujen kohdalla yksi prostituution taustatekijä oli vaikea asumisongelma. Ne naiset, joilla suurin ongelma oli epävarma asuminen ja kohtuuton vuokra, kertoivat että aiemmin rahojen hankkiminen vuokraan vei kaiken ajan: prostituutio vei kaikki voimavarat, ja tilanteen purkaminen oli vaikeaa, koska halvemman asunnon hankkiminen ei onnistunut.

Yhden asiakkaan mielestä asunnon saaminen muutti tilanteen nopeasti: hän pystyi vähentämään seksityötä edullisemman vuokran myötä. Samalla elämä muuttui hänen mukaansa muutenkin normaalimmaksi, kun enää ei tarvinnut istua kaikkia iltoja ja öitä baarissa hankkimassa asiakkaita, mikä vaikeutti myös työnhankkimista ja työvoimatoimiston kursseille osallistumista.

Ne asutetut, joilla prostituutio liittyi ensisijaisesti päihteidenkäytön rahoittamiseen, ovat pystyneet vähentämään ja ajoittain lopettamaan prostituution kokonaan, ainakin ollessaan irti huume kuvioista.

Katkaisu- tai korvaushoitoon pääseminen leikkaa välittömästi menoista pois huumeisiin tarvittavan summan, jolloin tarve hankkia rahaa prostituutiolla vähenee.

Toimeentulotuki ja työttömyyskorvaus ovat kuitenkin sen verran matalia, että niillä toimeen tuleminen on vaikeaa. Tarpeita lisätienesteihin siis on, vaikka rahaa päihteisiin ei tarvitsisikaan.

Äkillisessä ja akuutissa rahan tarpeessa voi siis joutua palaamaan väliaikaisesti prostituutioon.

Syynä voi olla esimerkiksi sakkojen, vuokratien tai velkojen maksaminen.

Vaikka prostituutio on ollut osa asutettujen elämää jo monia vuosia, siitä puhuttiin silti usein edelleen viimeisenä keinona, *”meen kadulle vaan jos on aivan pakko.”* Usein huono taloudellinen tilanne oli se pakko, ja pelkällä toimeentulotuella elettäessä pakkotilanne oli usein. Selviäminen pelkällä toimeentulotuella, ilman prostituutiotuloja olikin yhdelle asiakkaalle myös saavutus, josta voi olla ylpeä.

Prostituutio on projektin lähtökohdista huolimatta asiakkaille usein hyvin vaikea puheenaihe. He eivät selvästikään identifioi itseään prostituoiduiksi tai ammatillisiksi seksityöntekijöiksi. Prostituutio on vain väline, jolla muiden keinojen puuttuessa hankitaan toimeentulo, vaikka se on ajoittain vaikeaa.

2.4. Tukityö asiakkaan näkökulmasta

”Tehty paljo enemmän kuin ois kuulunut tehdä”

Projektin alussa asiakkaat olivat yllättyneitä siitä, että projektiin todella kuului tukea myös asuntojen hankkimisen ja muuttamisen jälkeen. Projektin toimintatapa oli kaiken kaikkiaan asiakkaille jotain uutta: heidän kokemuksensa ja mielikuvansa sosiaalityöstä oli se, että sosiaalityöntekijä tekee toimeentulotuki- ja muihin etuuksiin liittyviä päätöksiä, toimistossa. Koska heidän ajatuksensa sosiaalityöstä oli kovin kapea, he kokivat että projektissa työntekijä on tehnyt jatkuvasti *”paljon enemmän kuin mitä kuuluis tehdä.”*

Jo asiointiin mukaan lähteminen oli asiakkaille suuri asia. Yhden Pro- tukipisteen työntekijän mukaan tällaista tukea ei osata odottaa tai vaatia, vaikka siihen tarvetta olisi.

” -- ne haluu oppii mut ne ei osaa edes niinku pyytää välttämättä. Ne ei osaa ajatellakaan et joku työntekijä vois lähtee mukaan --”

Suuri osa projektin perustoimintaa oli asiakkaiden kanssa asioiminen esimerkiksi sosiaalitoimistossa ja muissa viranomaistapaamisissa. Melkein kaikilla asutetuilla oli se tilanne, että ei ollut ketään läheistä, jolta voisi pyytää apua tai lähtemään mukaan asiointeihin. Työntekijään tukeutuminen auttoi käyttämään palveluita, joihin lähteminen ei olisi muuten ehkä onnistunut.

”-- Mul ei oo täälä perhettä, nii eikä ketään nii sit se on hyvä että mä voin Minnaan tukeutuu --”

Monilla oli huonoja kokemuksia asioinnista erilaisissa palveluissa: asiointissa oli kiire, monet asiat jäivät epäselviksi, ja vuorovaikutus työntekijöiden kanssa oli vaikeaa. Maahanmuuttajilla kielitaito ei ollut riittävä, joten asiat jäivät epäselviksi. Näitä negatiivisia kokemuksia on yritetty muuttaa positiivisiksi asioimalla yhdessä asiakkaan kanssa.

Projektin sosiaalityöntekijä on voinut olla ensimmäisiä viranomaisia, jonka kanssa asiakas on asioinut onnistuneesti ja niin, että tuntee tulleen kuulluksi. Projektin työntekijän

kanssa asioiden hoitamisen sujuminen ja onnistunut vuorovaikutus voi kannustaa asiakasta edelleen asioinnissa muiden viranomaisten kanssa. Ihan alussa Pro-tukipisteen työntekijöiden oli siis voitettava viranomaisina asiakkaiden luottamus.

Osa asiakkaista ei uskaltanut luottaa kehenkään viranomaisen tai työntekijään, ja omien asioiden käsitteleminen sosiaalityöntekijöidenkin kanssa oli vaikeaa.

” -- ihan alkuvaiheessa se oli kyl aika kipsissä oman itsensä kanssa. -- et sitte ku se sai sen luottamuksen ylitettyä ja näki et täst ei tuu mitään pahaa nii sit uskaltaa jokaisen lippusen ja lappusen kans... (tulla työntekijän luo) --”

Asioinnissa projektin työntekijä on paitsi asiakkaan henkisenä tukena myös eräänlaisena asianajajana tai välittäjänä. Työntekijä sanoi huomanneensa, että asiakkaat eivät kerro viranomaisille samoja asioita, joita kertovat hänelle.

” -- alussa etenki huomasi et ku asiakas tulee sinne sosiaalityöntekijän luo, ni se ei kerro sille mitään, mitä se on mulle just vähä aikaa sitte kertonu vaan se vaan yrittää jotenki saada sitä rahaa enemmän et sehän on se pointti. ”

Asiakkailla on siis voinut olla vaikeuksia asioinnissa jo siksi, että sosiaalityöntekijöihin ei luoteta eikä omaa tilannetta kerrota rehellisesti.

” -- mut sit yhtäkkiä ku se asiakas onki nähny et tavallaan se voi puhua sille sossulle myös samantyyppisiä asioita ku mulle, nii sehän on ollu sille itselleen myöski aika, uskoisin, aikamoinen kokemus et sen ei tarvi jotenki esittää jotaki muuta et pystyy ensin avautumaan mulle ja sit sille sosiaalityöntekijälle niist oikeist asioista, miksi sen elämä on yhtä helvettiä tai kauheen vaikeesti hallittavaa tai...--”

Virallisten, asuntoon ja toimeentuloon liittyvien asioiden hoito oli vain osa asiakkaiden kanssa yhdessä toimimista. Kotikäynneillä ja muissa tapaamisissa oli aikaa myös vapaamuotoisempaan toimintaan. Asiakkaiden kanssa käytiin esimerkiksi tutustumassa sekä asuntojen ympäristöön ja palveluihin että Helsinkiin yleensä. Esimerkiksi käynnit uimahallissa tai Korkeasaarella ovat olleet suuria asioita asutettujen arjessa.

Asiakkaiden kanssa siis vietettiin paljon aikaa myös vapaamuotoisemmin ja projektissa mukana olleet työntekijät olivat asutetuille tämänkin takia niitä ”erilaisia” sosiaalityöntekijöitä, joiden kanssa toimiminen ei keskittynyt pelkästään raha-asioihin, vaan laajemminkin asiakkaan arkeen.

” Se on sellanen et se kuuntelee ja kannustaa”

Tukityön sisällössä asutetuille oli erityisen tärkeää, että joku kannustaa ja uskoo parempaan, kun ”yksin ei aina jaksa.” Kannustaminen on tärkeintä juuri niinä huonoimpina aikoina, kun on sattunut esim. hoidon jälkeen takaisin huumeisiin retkahtaminen.

”-- Se on sellanen et se kuuntelee ja kannustaa. Se ei oo niinku sellanen tuomitsija. Se vaan aina yrittää kannustaa eteenpäin jos on niinku tullu seinä vastaan. Niin sit se aina sanoo et pitää kiivetä yli taas.-- ”

Asiakkaat toisaalta tiedostivat myös tukityön raskauden työntekijälle ja arvostivat työn jatkuvuutta

” --Se ei sano et seinä kaatuu päälle, et hän ei jaksa enää. Se ei oo koskaan sanonu et se ei jaksa enää. Kyl siitä varmaan tuntuu aina välil siltä.--”

Asiakkaille oli tärkeää, että työntekijät eivät jättäneet huonoinakaan päivinä. Yhteistyö ei ole siis jatkuvasti vaarassa katketa, vaan elämässä on jotain pysyvää.

”-- vaikka mäki oon niin monta kertaa tehny kaikkee, sieltä ei kuitenkaan tuu semmosta et no nii taas kaikkee eikä tästä tuu ikinä mitään--.”

Myös se, että ”oikeita” toimintatapoja ei tuputeta tai niihin ei taivutella, oli asiakkaille tärkeää: omat valinnat sai tehdä itse, oma itsemääräämisoikeus oli vielä tallella.

” -- olin tosi masentunu ja mulla oli kundikaveri joka käytti mun tilaa törkeesti hyväkseen -- Minna ei sanonu, että jätä se, mutta se sano, että pohdi nyt tarkkaan onko tää se mitä sä haluat. Olin niin sokee nähdäkseni. Mutta Minna ei oo

nytkään sanonut, että mitäs mä sanoin. On hirveästi tukenut ja sanonut että tästä eteenpäin. --”

Asiakkailla kantoivat jatkuvasti mukanaan tähänastisen elämänsä vaiheet ja ongelmat. Syitä omiin ongelmiin haettiin aina menneisyydestä, ja nykyhetki oli usein pelkkää kaaosta. Asiakkaat kiinnittivätkin huomiota juuri siihen, että työntekijät kannustivat aina eteenpäin ja uuteen yritykseen. Omien virheiden ja menneisyyden sijaan tulevaisuuteen katsominen oli uutta.

Asiakkailla oli tärkeää myös nähdä työntekijöiden olevan aidosti kiinnostuneita asiakkaidensa hyvinvoinnista ja olevan motivoituneita työhönsä.

”-- Siitä näkee et se on tosissaan. Et se suhde ei oo teennäinen. Jos joku valitsee vapaaehtosesti tämmösen alan.. ei tee sitä vaan rahan takia. Sen voi lukee ihmisestä--”

” -- Moni ei oo niin antautuneita työlleen. Tekee sen niin että kiinnostaa ja tykkää siitä ja uskoo parempaan. -- on ennakkoluulottomia ja haluavat tutustua uusiin asioihin. --”

Asiakkaat henkilöivät voimakkaasti projektin toiminnan sen työntekijöihin. Joku sanoi työntekijän olevan kuin ystävä, joku sanoi häntä toiseksi äidikseen. Yksi puhui jopa maahan laskeutuneista enkeleistä. Asiakkailla näytti olevan se tunne, että työntekijät ovat omana itsenään hankkineet heille asunnon, auttaneet ja tukeneet. Heidän saamansa tuki on siis työntekijöiden hyvyyden ansiota. Näissä tilanteissa on korostettu, ettei etuuksien saaminen ole vain työntekijän ansiota vaan asiakkaalla on oikeus saada palveluita kuten muillakin kansalaisilla.

Kun asiakkaat korostivat työntekijöiden persoonia työroolien ohitse, samalla he korostivat olevansa itsekin projektissa omana itsenään, myös huonoine puolineen.

” -- mä oon niin oma itseni sen kanssa, pystyn olla ihan miten vaan. Jos mul on huono päivä niin sit mä kiukuttelen. Et ei mun tarvi hänelle näyttää mitään hyvää naamaa. Et kyl mä oon sille monta kertaa sanonu et sinäki siinä ja kaikkee

ryöpytystä se on saanu, mut sitte mä oon nolona pyydelly anteeks. Kuitenki ku se on tuntenu mut niin pitkään...--”

Kun työntekijät tuntuvat läheisiltä, heitä uskaltaa myös uhmata, kuitenkin tietäen olevansa turvassa.

Se, että toimiva yhteistyö on lopulta kuitenkin vain asiakas- työntekijä- suhde, joka loppuu projektin myötä, voi olla asiakkaille myös raskasta.

” --Välillä on tuntunut kovalta, ku Sirpa on sanonut että meidän suhde päättyy jos sen työt loppuu. Se tuntuu jotenki pahalta. Mut toisaalta se kuuluu tähän...et pitää osata päästää irti ja seistä omilla jaloillaan. --”

Irtiottoja ja itsenäistymistä

Vaikka kaikilla asutetuilla oli ajoittain vaikeuksia pitää kiinni sovituista ajoista ja olla yhteydessä projektin työntekijään, useimmat olivat silti koko projektin ajan säännöllisesti yhteydessä työntekijöihin.

Viimeisen toimintavuoden aikana kaksi asiakkaista otti enemmän etäisyyttä projektin toimintaan: puhelimella tavoittaminen oli vaikeaa, vastaajat olivat aina täyttä. Kotikäynneillä ei kukaan ollutkaan kotona, eivätkä asiakkaat tulleet muihinkaan tapaamisiin. Toinen heistä kävi noin joka toinen viikko katutyön yksikössä, mutta loppuvuodesta häntä tavattiin harvemmin sielläkään. Tullessaan hän oli usein hyvin heikossa kunnossa, mutta valitti aina kiirettä, joten keskusteluissa ei päästy kovin pitkälle.

Toiseen asiakkaista suhde oli ollut välillä hyvinkin tiivis, mutta projektin loppuvaiheessa hän ei enää pitänyt yhteyttä projektin työntekijään. Päihteidenkäyttö oli taas elämä hallitseva tekijä.

Toisen elämäntilanne oli projektin aikana päihteidenkäytön suhteen pysynyt lähes samanlaisena, mutta projektin loppuvaiheessa tilanne oli erityisen vaikea. Kun asiakas piti etäisyyttä projektiin, myös kotikäynnit jäivät tekemättä parin kuukauden ajalta. Asuntojen

vara-avaimien jättäminen Pro- tukipisteelle oli vapaaehtoista ja asiakas halunnut vara-avaimensa itselleen, eli asuntoon ei päästy hänen poissa ollessaan.

Kun kotikäyntejä ei onnistuttu tekemään, Pro- tukipisteellä heräsi epäily, että asunnossa ei ole kaikki kunnossa. Asukasta yritettiin vastuuttaa olemaan paikalla sovittuina aikoina, koska kyseessä oli kuitenkin tukiasunto. Viimeisenä keinona otettiin yhteyttä Assoon, koska Assolla on oikeus pyytää huoltoyhtiötä avaamaan ovi tällaisissa tilanteissa. Kun projektin työntekijä meni asunnolle, asukas olikin kotona, siivoamassa. Asunto oli kunnossa, Asson työntekijän mielestä jopa yllättävän hyvässä kunnossa.

Toimittaessa matalan kynnyksen periaatteiden pohjalta tällaiset irtiottovaiheet on kuitenkin hyväksyttävä. Muutama kuukausi hyvin hataralla projektiin osallistumisella voi tuntua pitkältä, kun ajatellaan projektin kaarta, mutta asiakkaan elämänkaarta ajatellen se on lyhyt aika. Asiakkaan kannalta paras vaihtoehto on se, että hän on irtautumisestaan huolimatta vielä oikeutettu asumiseen ja projektin palveluihin, sitten kun hän pystyy niitä taas käyttämään.

Irtiotto projektista voi kertoa toisaalta siitä, että asiakas ei elämäntilanteensa takia kykene pitämään aktiivisesti yhteyttä projektiin mutta joissain tapauksissa irtiotto voi olla myös positiivinen merkki. Asiakas voi olla myös siinä vaiheessa, että pystyy käyttämään palveluita itsenäisesti, ja hakee tukea vain silloin, kun on jokin asia josta ei yksin selviä.

Yksi projektissa asutetuista maahanmuuttajataustaisista asiakkaista pystyi jo puolen vuoden projektissa mukana olemisen jälkeen selviämään arjesta ilman tehostettua tukea. Hänen tukisuhteensa päätettiin yhteisestä sopimuksesta siinä vaiheessa, kun kumpikaan osapuoli ei enää nähnyt tarvetta erityiselle tuelle.

2.5. Tukityö työntekijän näkökulmasta

Asumisen tukeminen

Työprosessin näkökulmasta projektin ensimmäinen vuosi oli asutettavien uuden arjen tukemista. Asunnon hankkimisen ja vuokrasopimusten hoitamisen lisäksi työntekijän ja asutettavan yhteistyössä on opeteltu arkea ja asumista.

” --ehkä alkuvaiheessa sellasta ohjausta tarvitaan enemmän jos ihmisellä ei oo kokemusta yksin asumisesta, niin tietysti sekin täytyy tehdä sillai pieteetillä. Mut kyl mä esim NN:lle oon sanonu et katotaanpa nää sun postit et ku näit pitäis aina välillä kattoo et onks täälä laskuja tai muuta. Et ei liian varovainenkaan pidä olla.”

Asumisesta on tuettu hyvin konkreettisesti, kädestä pitäen ohjaamalla. Asunto on kuitenkin asiakkaan omaa reviiiriä, jossa työntekijä on ulkopuolinen. Asiakkaan itsemääräämisoikeus on tärkeää ottaa huomioon.

” -- En mä voi mennä jonku kotiin ja sanoo et no onpas sulla ny täälä sotkusta tai jos mä meen nii sit mä sanon et ” tarvitsä apua, et haluisit sä et tääl ois siistimpää”...et se lähtee sieltä ihmisten omista...nehän niissä elää niissä asunnoissa, en minä. --”

Kotikäynnit ja asiakkaan kanssa oleminen ovat tärkeitä asiakkaan elämän kokonaiskuvan ja tuen tarpeen arvion muodostamisessa.

” -- kyl jostain asunnon kunnossa näkee et miten ihmisellä menee. Et jos on kaikki asiat sekasin nii onhan se kämppäkin sit sekasin. Et sit voi jutella siitä, mut hirveen varovasti sen ihmisen ehdoilla, et millaisin asioihin se antaa luvan.--”

Arjessa avustaminen on samalla osaltaan korjaavaa työtä. Työssä lähdetään liikkeelle perusasioista, pienistä taidoista ja onnistumisista asiakkaan omassa arjessa. Samalla yhdessä tekemisellä viestitetään, että asiakkaasta ja hänen arjestaan välitetään. Asiakas on siis arvokas ihminen, jolla on oikeus paitsi asumiseen, myös oikeus saada apua

arkensa järjestämiseen niissä rajoissa, joihin hän itse pystyy. Samalla asukas näkee, että hänellä on mahdollisuus vaikuttaa elämäänsä pienilläkin päätöksillä, valinnoilla ja teoilla.

Työn yksi tavoite oli pysäyttää syrjäytymiskierre. Kun asuttamisen ehtona ei ollut päihteidenkäytön tai prostituution lopettaminen, osa asutettavien elämäntapaa säilyi entisellään. Haittojen minimoinniksi (harm reductinioksi) sosiaali- ja terveystyössä mielletään usein pienet interventiot kuten kondomien, neulojen ja ruiskujen jakaminen tai terveyskasvatus. Kuitenkin asumisen turvaaminen voidaan luokitella haittojen minimoinniksi. Ensimmäisen vuoden aikana esimerkiksi joidenkin päihteitä käyttävän asutettujen päihteidenkäyttö sinänsä ei muuttunut, mutta nyt heillä oli mahdollisuus elää muuten normaalisti ja turvautusti, ilman että päihteisiin ja prostituutioon kuuluvien kuvioiden lisäksi myös asumisen epämääräisyys olisi tuottanut elämään lisäriskejä.

Toimeentulo

Työ asiakkaiden perustoimeentulon ja etuuksien hakuprosessien kanssa oli projektin ensimmäisiä tehtäviä ja sen parissa on työskennelty koko projektin ajan. Kun toimeentulotukia on haettava kuukausittain, hakuprosessien ylläpitäminen vaatii jatkuvaa työtä sekä asutetuilta että työntekijöiltä.

” -- Mä voi opettaa niitä siitä huolimatta, oli ne millases kunnos tahansa, nii hoitamaan jotain pieniä asioita. Mä voi opettaa niille soittamalla uudestaan ja uudestaan et ”nyt se toimeentulotukihakemus” ja jättämälle niille myös tilaa ahdistua siitä, et hakemusta ei oo tehty. Tavallaan se on sitä vastuuttamista et ne jopa ehkä soittais sinne itse.--”

Projektin alussa ajatuksena oli että asutetut ovat ensin Asson asiakkaina ja he siirtyisivät vasta myöhemmin omille alueilleen aluesosiaalityön asiakkaiksi. Oletuksena oli, että kaikki ovat jo valmiiksi kirjautuneita Asson asiakkaiksi, mutta projektin alkaessa selvisi että osa oli jo aluesosiaalityön asiakkaina ja jotkut eivät olleet missään kontaktissa sosiaalitoimeen. Kaikkien asiakkaiden polku ei ollutkaan samanlainen, vaan jokaisen kohdalla tehtiin nyt omat toimintasuunnitelmat.

Jotkut asiakkaat siirtyivät aluesosiaalityön asiakkaiksi nopeasti muuton ohessa, koska heidän arvioitiin pystyvän asiointiin sielläkin tai alueelle oli jo olemassa kontakti. Toiset olivat jonkin aikaa Asson asiakkaina ja siirtyivät myöhemmin alueelle.

Joidenkin kohdalla Asson asiakkuus säilytettiin projektin loppuun asti. Alueen asiakkaaksi ei kannata siirtyä, jos asiakkaalla on vielä vaikeuksia tai epävarmuutta asiointissa. Assossa käytännöt ovat hieman joustavampia joten asiointi siellä onnistuu todennäköisesti paremmin kuin alueellisessa toimistossa. Osalla on jo pitkäkin kontakti Assoon, mikä edelleen parantaa asioimisen edellytyksiä.

Päihteet ja päihdehoidot

Vaikka päihteiden käytön lopettaminen ei ollut projektin ensisijaisena tavoitteena, asiakkaiden itse harkitessa hoitoon lähtöä tähän tavoitteeseen panostettiin kaikin tavoin. Jo asunnon saaminen sinänsä muutti asutettujen elämäntilanteen nopeasti, jolloin he alkoivat suunnitella hoitoon lähtöä.

” -- mut kuitenkin se idea siitä päihteidenkäytön lopettamisesta on niistä ihmisistä itsestään tullu sen asunnon myötä, et ne on ruvennu miettiin et voisinks mä ruveta elämään ihan niinku normaalia elämää.--”

Asunto yksin ei kuitenkaan riitä päihteiden käytön lopettamiseen. Se on vain yksi osatekijä, joka vaikuttaa päätökseen. Vaikka asiakas ei ole valmis lopettamaan päihteidenkäyttöä, oikeus asumiseen on silti olemassa.

” -- ei sitä sillä asunnolla hoideta sitä päihdeongelmaa. Mut silti päihteidenkäyttäjällä on oikeus asuntoon. Et se asunto on väline siihen, et tilaa ja aikaa ja voimavaroja vapautuu siihen oman elämän ajatteluun ja on ees joku asia mikä on varmaa, ku päihteidenkäyttäjien elämäs ei sellasia pysyviä asioita välttämättä oo.-- ”

Paitsi että päihteistä ollaan riippuvaisia fysiologisesti, myös psyykkinen ja sosiaalinen riippuvuus on merkittävä tekijä. Kun on identifioinut itsensä jo pitkään narkomaaniksi, voi toisenlaisen elämäntarinan kuvittelemisen olla vaikeaa.

Ennen kuin lähdetään suunnittelemaan päihdehoitoja, on tärkeää että arki ja elämänhallinta ovat kunnossa. RAY:n raportin⁹ mukaan ennen kuin ihminen voi motivoitua päihteiden käytön vähentämiseen, pitäisi perusasioiden ja itsekunnioituksen olla edes jossain määrin kunnossa. Ja tässä tavoitteessa raportin mukaan matalan kynnyksen toiminnalla on keskeinen rooli.

Ennen päihdehoitoa on siis tehtävä korjaavaa työtä monella muulla elämän osa-alueella. Elämästä täytyy löytyä myös jokin mielekkyys ja tarkoitus, jonka vuoksi päihteiden käyttöä kannattaisi vähentää.

”--et jonku pitää ottaa kädestä kiinni ja vetää sut valoon -- et pääsee niinku semmosest hirveest mustuudesta. Et semmosesta depressiosta mitä noilla kamankäyttäjillä on ku ne yrittää päästä eroon ja se on niin mustaa...tai sit just daunareissa tai krapulassa on niinku niin synkkää et ei oo mitään pois pääsyä.”

”-- Et sit tavallaan vie niinku sitä huomiota vähä muualle. -- et jotain on tapahtunu, jotain positiivista, ku kaivamalla kaivaa nii löytyy aina. Et jos se ei oo ny tässä hetkessä ni sä sait se hetken oltua selvinpäin , sait otettua yhteyttä siihen sun lapsees... sä voit tehdä sen uudestaan!-- ”

Terveys ja hyvinvointi

Osa asutetuista oli ajoittain todella heikossa fyysisessä kunnossa. Etenkin päihteidenkäyttäjien terveysongelmat olivat vakavia, ja lisäksi jatkuvaa huolta aiheutti myös yliannostuksen riski.

⁹ RAY:n rahoittaman huumeiden vastaisen työn ja matalan kynnyksen palveluiden merkitys. Kaakinen Juha, Törmä Sinikka, Huotari Kari, Inkeroinen Tiia Avustustoiminnan raporteja 10. RAY 2003

”-- Alussa oli vähä niinku sellasta turhaa hössötystä, et mä olin kauheen huolissani siitä jos mä en saanu jotain ihmistä heti kiinni. Ku tietysti mä ensimmäisenä ajattelin et okei no nyt se on kuollu tai et nyt se makaa siel kämpässäsä ja mä kävin haisteles postiluukkuu suunnillee et onks se hengissä.-- ”

Riskit ovat kuitenkin todellisia, ja projektissa oli jatkuvasti huoli siitä, miten kauan asiakkaiden terveys kestää. Projektin aikana käytettiin usein sanaa ”saattohoito”: joidenkin asiakkaiden kohdalla oli varauduttava myös pahimpaan. Toisaalta samalla oli keskityttävä myös arkiseen terveydenhoitoon: Sama asiakas joka ei ollut huolissaan tukkeutuneista suonistaan saattoi olla aidosti hädissään flunssan ja yskän vuoksi.

Myös terveysasioissa projektissa toimittiin matalan kynnyksen periaatteiden mukaan. Asiakkaan oma kapasiteetti käyttää palveluita ja toisaalta asiakkaan itsemääräämisoikeus oli otettava jatkuvasti huomioon. Jos asiakas ei esimerkiksi halua hoitoa, hänellä on siitä oikeus kieltäytyä. Rajanveto itsemääräämisoikeuden kunnioittamisesta ja heitteillejätön vaarasta on koko ajan läsnä arjen työssä. Joskus tilanteet edellyttävät tiukempaa puuttumista joskus taas huonoltakin näyttävien tilanteiden sietämistä.

Oikeusprosessit

Projektin aikana neljällä asutetuista oli meneillään oikeusprosesseja. Projektin työntekijä oli mukana joissakin prosesseissa, osan asutettavat läpikävivät omatoimisesti.

Yksi asutettu joutui projektin ensimmäisen vuoden aikana muutamaksi kuukaudeksi vankeuteen. Hän ei kuitenkaan menettänyt asuntoaan, vaan häneen pidettiin yhteyttä myös vankila-aikana ja hän pystyi palaamaan suoraan takaisin omaan kotiinsa.

Erityisen työllistävä oli yhden asutetun oikeusprosessi toisessa maassa, jolloin selviteltiin oikeusapuasioita ja toisen maan oikeusjärjestelmän toimintaa.

Poliisit, putkareissut, sakot, oikeudenistunnot ja vankeustuomiot olivat siis osana asutettujen elämää, ja näkyivät myös projektin työssä. Tämä kertoo jotain asuttamistyön laaja-alaisuudesta: koko asutetun elämä, mitä ikinä siinä tapahtuukaan, on osa työtä.

Prostituution käsittely tukityössä

Kaikki asutetut olivat jo Pro - tukipisteen asiakkaita, ja oli tiedossa että he harjoittavat prostituutiota. Prostituutio ei kuitenkaan ole asuttamisprojektin ydinaihe sinällään, vaan arjessa selviytyminen. Prostituutio ei siis ole aiheena esillä kaikissa asiakastapaamisissa, eivätkä kaikki asiakkaat halunneet käsitellä asiaa kuin pintapuolisesti. Projektikoordinaattori sanookin prostituution olevan asiakkaille hyvin vaikea puheenaihe.

” -- se varmaan johtuu osaks siitä et ihmiset ei oo kauheen kypsiä puhuun siitä... - ei puhuta sitä sillee syvällisesti. Puhutaanhan me käytännön tasolla siitä et onks sun hyvä olla siellä -- et onks se sulle turvallista tai haitallista. Et tavallaan tällasia väliintuloja. Mut ei siitä kauheen pitkää keskustelua tule. Et se ihminen voi jäädä miettiin sitä ja sit sanoo et se ei oo mulle hyvä, mut mä meen ny kuitenkin ku mä tarvitsen ne vuokratästit tai jotaki tämmöstä.--”

Tämä voi johtua siitä että prostituutio on useimmilla asutetuilla vielä niin ”lähellä” ja joillakin osa jokapäiväistä arkea, että sitä on hankala käsitellä analyttisesti. Toisaalta asiasta puhumista vaikeuttavat myös jonkinlainen häveliäisyys, joka voi olla myös kulttuurieroista johtuvaa.

Joidenkin kohdalla projektikoordinaattori arvelee olevan kysymyksen siitä, että asiakkaat ylläpitävät eräänlaista ”onnellisuusmuuria,” eikä vaikeista asioista haluta puhua vaan työntekijälle halutaan tässä asiassa antaa tilanteesta positiivisempi kuva kuin mitä todellisuus on.

Prostituutiota käsitellään lähinnä asiakkaan aloitteesta, työntekijä harvoin avaa tätä aihepiiriä muutoin kuin käytännön asioista puhuttaessa.

” -- et sitte ku se ihminen haluaa itse puhua siitä asiasta nii sitte puhutaan siitä asiasta. ja sitte yritän jotenki tuoda sellasta realismia ja oisko jotain mitä vois tehdä toisin- ajatusta.-- ”

Prostituution lopettaminen on kuitenkin ollut kaikilla asutetuilla mielessä, ja prostituutiosta irrottautumisen yrityksiä on tuettu.

” -- vaikka tässä projektissa ei oo tavoitteena se et prostituutio loppuu mut kylhän ne ihan selkeesti itse haluaa lopettaa-- et sitte kun se asia muuttuu ongelmaksi tai siitä halutaan eroon nii sitten autan kaikin tavoin.--”

Jo pitempää prostituutiosta pois olleen asiakkaan kanssa prostituutiohistoriaa on käyty enemmän läpi. Projektikoordinaattori uskookin, että mitä kauemmin muutkin naiset ovat poissa prostituutiokuvioista, sitä useammat haluavat käydä läpi prostituution merkitystä ja vaikutuksia elämässään.

Projektin työssä se ”kova ydin” on kuitenkin Pro- tukipisteen toiminnanjohtajan mukaan *”arjessa pärjääminen ja hyvinvoinnin arvostaminen, oli se ihminen sitten missä tilanteessa tahansa.”* Ennen kuin voidaan käsitellä prostituution merkitystä tai sen lopettamista tai muitakaan kuntoutuksellisia asioita, on tehtävä korjaavaa työtä arjen tasolla. Asiakkaille voi olla uskomattoman tärkeää, että asioita ei käsitellä pelkästään prostituution kautta, vaan etusijalla on välittäminen ja huolehtiminen. Asunnottomuus ja arjen kaaos ovat ensisijaisesti hoidettavia asioita. Elämän perusrakenteiden uudelleen kasaaminen voi mahdollistaa myös prostituution lopettamisen.

Elämän muiden rakenteiden kunnostamisella voidaan tukea naisten valinnan mahdollisuutta, haluavatko he pyrkiä pois prostituutiosta vai jatkaa sitä:

”-- mut jokaisella on oikeus elää sitä elämää mitä hän halua, mut niiden ei oo pakko elää sitä elämää. Ne voi nyt valita, sillon ei ollu mahdollista, et oli pakko tienata. Mut nyt voi tehdä valintoja, et haluunko tienata. Ku asunto on ja ihan leipäänki rahaa.--

mut sitä ei oo pakko tehdä, et ne voi valita. Et mun mielestä se on se merkittävä asia, et kenelläkään ei oo pakko, et ne on saanu sen elämän sen verran kuntoon.--”

Prostituutiohistorian terapeuttinen läpikäyminen syiden, seurauksien ja merkityksien tasolla on jo kuntoutuksellinen vaihe, johon tämän projektin aikana ei ole vielä päästy.

” --me olla päästy siihen vielä ku me ollaan nyt niinku turvaamassa sitä asumista ja katsomassa jotenki et ne perusasiat ois kunnossa, nii ehkä kahden vuoden kuluttua me päästäs jo niinku miettiin jotain muutakin.--

Se on helvetin pitkä kuntoutuksellinen juttu ja ne ei pääse siitä elämässään ikinä irti, siis niil on kaikilla tai suurimmalla osalla niin pitkä ollu tää jakso millon ne on tätä hommaa tehny. --”

Arjessa mukana

Ensimmäisen vuoden aikana kaikkien kanssa oli päästy alkuun arjen hallinnan ja asioinnin opettelussa. Tällaiset muutokset eivät tapahdu nopeasti, joten seuraavien kahden vuoden aikana harjoittelu jatkui. Esimerkiksi tukihakemukset vaativat jatkuvaa työtä, joka kuukausi uudestaan ja uudestaan.

Ensimmäisen vuoden sujuminen odotuksia paremmin herätti työntekijöissä suuria toiveita:

”-- Alussa oli semmonen ajatus et ne on hetken siinä asunnossa ja sit ne menettää sen asuntonsa. Sit ku ne ei menettänytkään sitä nii mulle tuli sellanen hirvee toivo ja ajatus siitä et nyt pannaan kolmessa vuodessa ihmisten elämä kuntoon. Se oli sit aika raskas vaihe oikeesti ku se ei sit tapahdukaan näin vaan.--”

Vaikka asuminen sinänsä sujui useimmilla alusta lähtien hyvin, elämänhallinta ja elämäntilanne kokonaisuudessaan eivät muuttuneet samassa tahdissa.

Työntekijät kuvasivat usein päihteidenkäytön, mielenterveysongelmien ja yleisen elämönhallinnan vaikeuksien kanssa elävien asiakkaiden elämää kaaosmaiseksi: asiat jäävät hoitamatta yhä uudestaan ja uudestaan, kun niihin tarttuminen on vaikeaa.

” --Niitten mielestä nää asiat on niin isoja. Vaik ne olis jotain pieniä. Ne siirtää ja siirtää... sit ne on koko ajan et mitään ei saa aikaseksi. ja sitte taas otetas vähä amfetamiinia nii kaikki tuntuu ratkeevan. Ja taas ku ollaan daunareissa nii se on vielä hirveempää ja sit taas lisää..--”

Työ oli jatkuvaa tasapainoilua tämän kaaoksen kanssa, ja tavoitteena oli oppia ottamaan asiat haltuun pienin askelin, asia kerrallaan.

Kaaosmaisessa elämäntilanteessa on tärkeää yrittää löytää vaihtoehtoja luoda selkeyttä tilanteeseen. Samalla kun vaihtoehtoja tehdään näkyväksi, selventyy myös se, että omaan elämään voi vaikuttaa omilla valinnoilla ja teoilla.

*” --Kylhän se on hirveesti sellasta puhumista ja syitten ja seurauksien selventämistä ja niitten vaihtoehtojen näkyväksi tekemistä --
Se on niinku sellasta pysäyttämistä sen kohalla et hei nyt ajatellaan tää asia ja sit sä teet sen valinnan.-- ”*

Osana kaaoksenhallintaa on myös asiakkaan halujen ja tarpeiden erottaminen: mikä on todella tärkeää ja mikä ei. Työntekijä voi tukea asiakasta asettamaan asiat tärkeysjärjestyksen, mikä hoidetaan tänään, ja minkä voi jättää huomiselle. Kaaosmaisessa elämäntilanteessa asiakkaan voi vallata tunne siitä, että tilannetta ei voi purkaa, jolloin työntekijän tehtävänä on auttaa asiakasta näkemään tilanteen vaihtoehdot. Toisaalta on erotettava myös asiakkaan ja työntekijän tarpeet. Työntekijä voi lähteä hoitamaan asioita omista lähtökohdista käsin, jolloin työtä ohjaavat asiakkaan tarpeiden sijasta työntekijän omat tarpeet ja arvot.

Arjessa pärjääminen oli vaihtelevaa. Työntekijän rooli ja työ vaihtelee asiakkaan mukaan ja asiakkaan erilaisten tilanteiden mukaan. Työntekijä toimii sekä motivoijana, taustavarmistajana että joskus myös asioiden hoitajana.

” --Se on kauheen lyhytjännitteinen et se ei edelleenkään muista hoitaa asioitaan, et lähinnä mun rooli on varmaan muistutella sille niitten asioiden hoitamisesta ja jossain määrin myös hoitaa ne asiat sillon ku se ei muista. Et se on hirveen ailahtelevaista se pärjääminen.--”

Tämän kohderyhmän kanssa oli kuitenkin totuttava siihen, että aina joku asia oli hoitamatta: kaikkea ei voida ennakoida tai ehkäistä, joten työskentelyä jatketaan myös ongelmatilanteissa

” -- on pakko sopeutua siihen et no nyt tää menee näin ja korjata sit jälkeempäin mitä täytyy korjata. Et tärkeintä et se asuminen jatkuu senki jälkeen, et teki se ihminen mitä tahansa nii se suhde säilyy --”

Asiakas tarvitsee tukea ja apua eniten juuri silloin, kun asiat ovat jääneet hoitamatta ja työ pitää aloittaa alusta. Työntekijälle tämä asettaa omia vaatimuksiaan.

” -- sellasta kaaoksensietokykyä täytyy olla kyllä työntekijällä et jaksaa siinä seurata sitä.”

2.6. Asiakastyötä matalalla kynnyksellä

Joustavaa yhteydenpitoa

Tapaamiskäytäntöä lähdettiin heti projektin alussa luomaan asiakkaille mahdollisimman helpoksi matalan kynnyksen periaatteiden pohjalta. Asiakkaita on pyritty tapaamaan ainakin kerran viikossa. Lisäksi tavoitteena oli tehdä kotikäynti kerran kuukaudessa.

Kun kysymyksessä on haastavien asiakkaiden ryhmä, joilla on vakavia ongelmia elämänhallinnassaan, oli todennäköistäkin että tapaamiset eivät aina onnistu. Vaikka toimistotapaamiset ja kotikäynnit sovitaan jopa viikkoja etukäteen ja tapaamisesta muistutetaan vielä puhelimitse, tapaaminen ei silti aina toteudu, eikä asiakas aina ilmoita peruuntumisesta.

Ensimmäisten ”oharien” sattuessa työntekijä keskusteli asiakkaan kanssa tilanteesta. Samalla asiakkaan kanssa yritettiin löytää tapaamiseen asiakkaalle mahdollisimman sopiva aika ja paikka. Usein päihteiden käyttäjille aamupäivä on huono aika tavata sosiaalityöntekijää, ja muillekin iltapäivän tunnit olivat sopivimpia. Asiakasta on siis menty mahdollisimman paljon ”vastaan” ja tarjottu hänelle eri vaihtoehtoja. Samalla asiakasta on kuitenkin vastuutettu ilmoittamaan, jos ei ole tulossa tapaamiseen.

” -- et miten me sovittais ja mikä olis sellanen sulle sopiva aika ja yritetään kattoo seuraavaks sellanen aika et se olis sulle mahollisimman hyvä et sä voisit tulla. Ja jos sä et pääse nii soita vaikka killeri tai semmonen et mä tiedän et sä et tuu. Et tavallaan tietenki vastuuttaa siitä et jotenki mä saisin tiedon et sä et tuu... niinku mahollisimman paljo vastaa: et okei tavataan illalla, ku aamulla sulle ei käy koskaan mut...et sovitaan illan suussa ja tavataan flemarilla tai kahvilassa tai missä nyt...tai mä tuun teille kotiin tai...tämmösiä niinku ehdotuksia.”

Projektin edetessä ja luottamuksellisen suhteen myötä asiakkaat ovat kuitenkin kertoneet rehellisesti, mikseivät he pääse aina tapaamisiin:

”-- et ihan oikeesti joku pysty sanomaan et ihan oikeesti mä en voi tulla ku mulla menee kaks tuntia ku mä saan ton aineen sisälle. Se oli mun mielestä ihan mieletön saavutus. Et se kertoo mulle, sosiaalityöntekijälle, se kertoo mulle miks se ei pääse tulemaan ja se kertoo sen kamankäytöstä, ja sen ongelmista siinä mielessä.--”

Myös niillä asiakkailla jotka eivät käytä päihteitä, on ollut ajoittain vaikeuksia pitää kiinni sovitusta ajoista.

Asiakkaat ovat kertoneet kantavansa huonoa omatuntoa, jos ovat jättäneet tapaamiset väliin. Oharien tekemisestä johtuva huono omatunto tai syyllisyys ja negatiivinen palaute saattavat aiheuttaa kierteen, jossa asiakas tuntee huonommuutta, joka vaikeuttaa edelleen yhteydenottoa työntekijään, jolloin ongelma paisuu yhä suuremmaksi. Tätä negatiivista kierrettä on yritetty hillitä asioiden auki puhumisella:

” -- Sit mä oon et okei, sul on elämässä tämmösiä tilanteita ja me voitais jotenki muuttaa sitä tai miten sen sais sen elämänhallinnan nii et sä tulisit tänne.--”

Aina eivät neuvottelut ja suunnittelu auta, joskus vain tieto asiakkaan elämäntilanteesta selvittää miksi tapaaminen ei onnistu:

” -- ja sit sen näkee et ku noilla ihmisillä menee vähän paremmin ni ne pystyy soittamaan et mä en tuu. Sillon ku niillä menee helvetin huonosti, ni sillan ne ei pysty tekeen mitään.-- ”

Kun projektin alusta saakka on tiedetty asiakkaiden elämäntilanteesta ja/tai päihteidenkäytöstä, asiakkaan on helpompi myös kertoa arjestaan. Käyttöä tai muita ongelmia ei tarvitse piilotella.

Kun asiakas voi olla rehellinen, pelkäämättä sanktioita, työntekijä saa edelleen tietoa, joka auttaa häntä pääsemään lähemmäs asiakkaan arkea ja maailmaa. Asiakkaan maailman tunteminen auttaa asiakkaan ymmärtämistä.

Kun asiakkaan tilanne ja toimintatavat tunnetaan, on helpompi suunnitella ja toteuttaa asiakkaan kannalta parhaita mahdollisia työtapoja.

” -- mut se jos mä en ois aluksi tehny sitä et meil on se kontakti semmonen... et ne ehkä jotkut uskoo sen et ne voi soittaa mulle periaattees millon tahansa, vaik ne on tehny niin ja niin monta oharia -- sitte ku niil on ne hätä niin ne voi soittaa mulle kuitenkin --”

Esimerkiksi RAY:n rahoittaman huumeiden vastaisen toiminnan ja matalan kynnyksen palvelujen merkitys - raportissa (Kaakinen ym., 2003, s 60) on listattuna matalan kynnyksen toiminnan tunnusmerkkejä, joista yksi on se, että toiminnassa ei ole ajanvarausjärjestelmää, koska, yksinkertaisesti sanottuna, *”huumeiden käyttäjien kohdalla normaalit ajanvarausjärjestelmät eivät toimi.”*

Raportin mukaan ”normaali” palvelujärjestelmä antaa huumeiden käyttäjille helposti porttikieltoja ja muita sanktioita, koska nämä eivät osaa tai halua toimia järjestelmän odottamalla tavalla. Tästä aiheutuu tarpeetonta toimipisteissä kiertämistä ja katkeavia asiakkuuksia eri palveluissa.(mt)

Pop- projekti on suunniteltu asuttamismuodoksi niille, jotka ovat jääneet tai jättäytyneet muiden palvelumuotojen ulkopuolelle. Jo tämän lähtökohdan takia asiakkuuden katkeamiseen tarvitaan todella painavia syitä. Tapaamisten väliin jättäminen ei ole tällainen syy, vaan sen takana on ongelmia, jotka täytyy ottaa huomioon.

Pop- projektissa asiakastyön aikataulua ei ole rakennettu kiinteäksi, vaan asiakas pääsee tapaamiseen halutessaan. Asiakas voi ottaa tarvittaessa yhteyttä suoraan työntekijään ja päästä nopeastikin tapaamiseen.

”-- Mul on koko ajan kalenterissä tyhjää tilaa. -- periaattes mul on koko ajan sellasta tilaa et mä voin sanoo et ”huomenna” ja hyvin nopeestikin, esimerkiksi tule tänään, mullon vapaata sulle. -- ja se on mun tarkotuskin, et sitä tyhjää tilaa on, kun sitä tarvitaan.-- ”

Myös se, että projektiin ei otettu enempää asutettavia, mahdollistaa joustavat käytännöt ja tarpeeksi aikaa jokaista asiakasta kohden.

Joustava tapaamiskäytäntö on erittäin keskeinen ja tärkeä periaate, jotta myös heikoimman elämänsä hallitsevat pysyvät palveluiden piirissä.

Hitaat prosessit

Toteutumattomat tapaamiset ja jatkuva epävarmuus saattavat ajoittain turhauttaa työntekijöitä. Prosessin aikana ja asiakkaisiin tutustumisen kautta työntekijöille on muodostunut keinoja käsitellä pettymyksen tunteita:

"--et mä en ota henkilökohtaisia paineita.. et ne ei tee sitä mulle, jätä hoitamatta mulle sitä asiaa, vaan ne jättää omassa elämässään hoitamatta koska ne on aina jättäny. Ja sit ku ne joskus tekee sen, nii sehän on se ihme. Mun pitää kattoo näitä asioita jotka on niitä positiivisia asioita, ja siihen yrittää kannustaa ja pitää se mieli et kyllä tää elämä tästä järjesty.--"

Työ on kuitenkin joka vaiheessaan suhteutettava asiakkaiden resursseihin ja tilanteeseen. Osa pystyi hoitamaan tapaamiset säännöllisesti, mutta toisten kohdalla tapaamien oli epävarmempaa ja yhden tapaamisen järjestäminen vaatii paljon työtä. Joskus asiakkaalle piti soittaa useita kertoja, lähetellä viestejä ja kirjeitä, käydä oven takana koputtelemassa kerta toisensa jälkeen, ennen kuin yhteys onnistui.

" -- mut mä oon oppinu et mikä tää asiakaskunta niinku on, ja mikä on niiden elämä, et ne on päästäny mut niin lähelle et mä oon nähny sen, sit mä oon tehny hirveen prosessin siinä et mä en voi vaatia näiltä ihmisiltä samaa ku mä vaadin itseltän."

Asiakkaat siis osallistuivat projektiin kukin kykyjensä mukaan, elämäntilanteesta riippuen joskus tiiviimmin, joskus ottaen etäisyyttä. Jokainen onnistunut tapaaminen on kuitenkin saavutus, jolla työtä saatiin taas eteenpäin.

Asiakkaiden maailmaan tutustuminen lähityön kautta arjen tasolla avaa uudenlaisen näkökulman työn tavoitteellisuuteen. Arjessa tulevat näkyviksi asiakkaat todellinen elämä, sen ympäristö ja ehdot.

Elämän todellisuus voi olla hyvin vaikea ja monimutkainen, ja taatusti erilainen kuin työntekijöillä.

Psykososiaalisen asiakastyön edellytyksenä sanotaan olevan asiakkaan ymmärtämisen ja ymmärtämisen ehtona ovat yhteiset kokemukset¹⁰. Vaikka elämissä maailma ei olekaan yhteinen, jolloin asiakkaan maailmaan ei voi samaistua, voi työntekijä ainakin eläytyä tähän maailmaan.

” --mut sit kun kuitenkin näkee maailmaa missä ihmiset yrittää parhain päin jotenki tulla toimeen ja jotenki elää, niin ei mulla oo mitään tarvetta lähtee opettamaan millasta on hyvä elämä kaikille. Ei semmosta oo olemassa.--”

On siis luovuttava siitä tavoitteesta, että työn tavoitteena olisi luoda asiakkaalle ”normaali” elämä.

Työ on vahvasti sidoksissa asiakkaan todellisiin tarpeisiin ja resursseihin: on epärealistista muuttaa asiakkaan maailma täysin. Työn tavoitteet on siis suhteutettu lähtökohtiin: kadulta ei kuntouduta töihin kolmessa vuodessa.

”-- Vuodessa on tapahtunut paljon, mutta jos ajattelee sitä ihmisten vaurioiden määrää, niin sitä on niin huikkeesti että kymmenenkin vuotta on lyhyt aika.--”

Asiat eivät siis muutu hetkessä ja näistä lähtökohdista suoraan kuntoutukselliseen työskentelyyn ryhtyminen ei ole mahdollista. Osaltaan siis keskityttävä haittojen minimointiin, mutta samalla on mahdollista toteuttaa korjaavaa työtä. Korjaava työ ei tarkoita menneiden asioiden pois pyyhkimistä, vaan tilanteen rauhoittamista. Kun tietyt perusasiat, kuten turvattu asuminen, ovat hoidossa, osa elämän kaaoksesta raukeaa. Asiakas saa aikaa ja rauhaa rakentaa omalla tavallaan ensin arkeaan, ja samalla miettiä omaa identiteettiään.

¹⁰ esim. Kyösti Raunio: Olennainen sosiaalityössä Gaudeamus, Helsinki 2004

Tarpeeksi lähellä, tarpeeksi kaukana

Asiakkaat sanoivat näkevänsä ja arvostavansa sitä, että työntekijät ovat aitoja ja oikeasti kiinnostuneita. Työntekijän puolelta tämä on läsnä olemista, jonka asiakas voi aistia.

*” -- se on sitä että sä oot siinä tilanteessa 110 prosenttisesti -- et sulla ei voi olla mitään opetusta mielessä, sulla ei voi olla et sä muutat tota ihmistä--
sillon ku sä oot oot itsessäs rauhassa nii sä voit antaa aikaa, sä voit kuunnella,
mitä se ihminen oikeesti viestittää sulle, sen lisäksi mitä se sulle sanoo.--”*

Läsnä oleminen on siis asiakkaan kuuntelemista ja hänen tilanteensa hahmottamista muutenkin kuin verbaalisen informaation kautta. Kun asiakkaan tuntee, voi muustakin viestinnästä päätellä, mikä asiakkaan todellinen tilanne on: asiakkaan olemus voi kertoa enemmän kuin tuhat sanaa.

Läsnä oleminen on myös asiakkaan kunnioittamista. Asiakas on ansainnut työntekijän täyden työpanoksen ja huomion.

” -- mä uskon siihen et vaikka sä olisit kuinka aineissa tai mitä tahansa nii mä uskon et ihmiset näkee jos ihminen on aito tai se ei oo aito. Tai et se puhuu mitä sylki suuhun tuo.-- Työrooli on työrooli, mut siinä työroolisakin sun pitää olla jotenki läsnä. Siis ihan täysin läsnä.--”

Toimivan asiakassuhteen käänköpuolena voi olla liika lähentyminen. Työntekijälle soitettiin projektin alussa iltaisin ja viikonloppuisinkin. Tapaamisista lähteminen saattoi olla asiakkaille vaikeaa, ja työntekijää ei haluttu jakaa kenenkään kanssa

” -- Jos joku on takertuvainen nii entistä enemmän jotenki selkiyttää niitä rajoja. Sehän ei tietysti oo helppoa ku samalla pitää luoda ja ylläpitää sitä kontaktia mut kuitenkin nii et se on tarpeeksi etäällä.--”

Samalla kun asiakassuhteet ovat läheisiä, työntekijä ei ole enää auktoriteetti tai viranomainen.

”-- Aika monet ei miellä meitä viranomaisiksi, -- mut pohjimmiltaanhan se on et me ei olla niiden kavereita vaan sosiaalityöntekijöitä -- Et ku jotkut sanoo näistä mulle et ihan näin kaverina, niin mä palautan sen et mä oon Pro- tukipisteen työntekijä - hienovaraisesti yritän sanoa tän.--”

Joskus on siis ollut tarpeellista, että työssä on mukana enemmän viranomaisnimikkeeseen sopivia yhteistyökumppaneita, jotta viralliset asiat saadaan hoidettua.

” -- Ku on ollu niin lähellä sitä asiakkaitten arkea niin sitä auktoriteettia ja pelotevaikutusta ei enää niin kauheesti oo nii sit siihen tarvitaan joku viranomainen joka sanoo et nyt tää asia pitää hoitaa. Et on myöski joku taustatuki itellä siitä...mulle on ehkä helppo sanoo et ”joojoo kyl mä hoidan tämän.” Mut ku joku viranomainen sieltä pöydän takaa sanoo et nyt tää on hoidettava tai minä katkaisen sulta toimeentulotuen. Kuitenki siin on jossain tilanteissa ollu hyvä käyttää sitä painoarvoa joka viranomaisilla on.--”

Matalan kynnyksen työssä liikutaan jatkuvasti janalla, jonka toisessa päässä on kontrolli ja toisessa heitteillejättö. Tasapainopisteessä on asiakkaan itsemääräämisoikeus ja – kyky. Janan kummastakin päästä voi myös tippua: liika kontrolli voi ajaa asiakkaan pois ja heitteillejättö tiputtaa ulos palveluista.

Asutetut ovat päätyneet projektin asiakkaiksi, koska jäivät tai jättäytyivät muiden työmuotojen ulkopuolelle. Monilla on huonoja kokemuksia sekä sosiaalityöstä että päihdehoidoista. Kontrollivoivaan työhön sitoutuminen ei ole joillekin mahdollista myöskään elämäntilanteen takia.

Asiakas ei ole kontaktissa, jos ei halua tai pysty. Kontrollin tarve ja sietäminen ovat erilaisilla asiakkailla erilaisia.

Myös vastuuttamisen ja heitteillejätön raja on häilyvä: koska asiakkaalle on jätetty liikaa vastuuta, jota hän ei jaksakaan kantaa? Toisaalta vaikka työntekijä soittaisi päivittäin, jättäisi viestejä ja kirjeitä, kävisi asunnon oven takana ja olisi mukana etsivässä työssä kaduilla, asiakas voi silti olla irti projektista viikkoja, tavallaan heitteillä, mutta itse irroittautuneena. Irtiotto voi johtua siitä että asiakas ei pysty tai halua käyttää palveluita. Hän on tavallaan irti projektissa, mutta koska matalan kynnyksen projektiin voi aina palata, asiakasta

”odotetaan aktiivisesti.” Asiakasta varten on olemassa valmius, ja hänen varalleen on suunnitelmia.

Asiakkaan aktiivisessa odottamisessa ja koko projektin aikaisissa tapahtumissa on luotettava siihen, että asiakkaat selviävät elämässään, huonoissakin olosuhteissa ja tilanteissa:

” -- mut se harhahan tässä on et onhan nää ihmiset selvinny jo vaikka mistä, et kyllä ne selvi omalla tavallaan kaikest mihin ne tänä päivänä joutuu vaikka ne onki asuttamisprojektissa.. – pakko luottaa siihen et ne asiat selvi tavalla tai toisella --”

Työntekijät sanoivat myös toistuvasti muistuttavansa itseään siitä, että projektissa työskennellään aikuisten ihmisten kanssa, jotka tekevät itse omat valintansa. Asiakkailla on siis oikeus valita omat tekonsa.

Osa asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittamista on hänen elämäntapansa hyväksyminen.

” -- ei oo olemassa mitään normaalia joka olis kaikille sama. Kaikilla on se oma polkunsu mikä pitää löytää.--”

”-- ei sovi tyrkyttää ja pakko kunnioittaa ihmisten olemista ja tapaa olla ja elää.--”

Asiakastyössä ei siis tavoitella jotain ennalta asettua päämäärä, tai normaalia elämää, vaan asiakas määrittelee itse, mikä on hänelle riittävän hyvää elämää.

2.7. Prosessien ytimet: asuminen identiteetin rakentamisen tukena ja tukityö peilinä

Asuttamisprojektin aikana moni asia asutettujen elämässä on muuttunut. Oman asunnon saaminen toi arkeen suuren muutoksen. Asunto muuttaa arjen rakenteita ja ehkäisee monia asunnottomien arjessa olevia riskejä. Asunto toimi siis tehokkaana haittojen minimointina.

Muutos ei jäänyt kuitenkaan pelkästään tälle tasolle. Arjen rakenteiden muutos jätti aikaa ja tilaa myös kysymykselle, kuka tässä asunnossa asuu? Kuka minä olen? Kun oma identiteetti on ollut olosuhteiden kautta sidottu asunnottoman ja/tai huumeidenkäyttäjän identiteetiksi, oma asunto murtaa tämän rakenteen. Asunto antaa mahdollisuuden nähdä itsensä uudella tavalla. Kirsi Nousiaisen laatiman tämän projektin väliraportin merkittävin tulos olikin se, että itse asiassa suuri osa tehostetusta sosiaalityöstä on identiteetinrakennustyötä. Nousiainen tarkentaa vielä että ”mitä särkyneemmästä identiteetistä on kysymys, sitä enemmän voidaan tarvita myös rinnalla kulkemista ja tietoista identiteettityötä.”

Elämä marginaalin marginaalissa on jättänyt jälkensä, ja nyt näistä lähtökohdista lähdettiin rakentamaan uutta arkea ja sen kautta uutta elämäntarinaa. Identiteetin rakentaminen vaatii paitsi aikaa, myös tukea tähän prosessiin. Tässä prosessissa on olennaista se, että asiakkaat näkivät työntekijät myös muinakin kuin ammattirooleinaan: he olivat omia persooniaan. Omalla persoonallaan töitä tehdessään he toimivat esimerkkeinä tai pikemminkin peileinä asiakkaalle.

Nousiaisen mukaan työntekijä voi olla asiakkaan elämässä ainut sellainen peili, jonka avulla identiteetin rakentaminen ja omanarvontunnon lisääntyminen voi tapahtua. Kuitenkin, koska kysymyksessä on vuorovaikutustyö, on työntekijän persoonallisuudella ja luottamuskysymyksillä näyttää olevan asiakkaiden mielestä suuri merkitys onnistumisen ja asiakkaan sitoutumisen kannalta.

3. ORGANISAATIOIDEN PROSESSI

3.1. Yhteistyö Asson ja Pro- tukipisteen välillä

Projektilla on erityinen kohderyhmä ja erityinen projektin lähtökohta, jossa ei tähdätä pelkästään prostituution lopettamiseen tai päihitteettömyyteen. Tällainen lähtökohta vaatii myös yhteistyökumppaneilta tietynlaista työtettä. Asso tinki normaaleista toimintakäytännöistään lähtiessään projektiyhteistyöhön Pro- tukipisteen kanssa.

”-- Eihän me oltais koskaan asutettu asutettu näit ihmisiä tietenkään jos ei olis ollu tätä projektia. -- jos tiedetään et joku käyttää, nii ei varmasti. --”

Asson kanssa lähdettiin alusta alkaen tekemään käytännön yhteistyötä matalalla profiililla siltä pohjalta, että kumpikin tekee perustyötään. Assolle oli erittäin tärkeää saada lisävoimia asuttamisen tukemiseen, johon Asson omat resurssit eivät riitä.

” -- Ei tälläsella rivisossulla, jolla on paljon hoidettavaa niin siihen repee mitenkään. Siihen pitäis muutenki olla enemmän resursseja siihen tukemiseen koska se ei riitä pelkästään et se asunto annetaan.--”

Projektin alussa kokeiltiin yhden yhteyshenkilön mallia kuten Pro-tukipisteeltä oli toivottu. Asson henkilöstömuutosten takia tätä toimintamallia ei enää jatkettu projektin oltua toiminnassa muutaman kuukauden ja asutettavat hajaannutettiin eri työntekijöiden asiakkaiksi.

Tutustuminen Asson toimintaan tapahtui enimmäkseen käytännön yhteistyön kautta, asiakkaiden asioidessa Assossa. Pro- tukipisteen työntekijä oli siis mukana, kun asiakkaalla oli käynti Assossa.

Alussa projektin työntekijän mielestä oli kuitenkin hieman vaikea olla selvillä Asson organisaatiosta ja toimintatavoista: kuka Assossa tekee mitäkin ja millä työotteella käytännössä toimitaan?

Pro-tukipisteen työntekijöillä oli kuitenkin tunne, että yhteistyössä päästiin nopeasti samalle tasolle, ja tehtiin ”yhteistä työtä yhteisten asiakkaiden kanssa.”

” -- ne (suunnitelmat) on tullu sit aika luontevasti et nyt pitäis ajaa tätä asiaa joidenkin kohdalla... et se on ollu aika vastavuorosta ja menny yllättävän luontevasti. Ja jotenki et me ollaan oltu koko ajan samalla viivalla et on ollu helppo tehdä.”

Asson näkökulmasta projektin tukityön toimintamalli vaikutti toimivalta.

”-- elämä on turvatumpaa ku on se asunto ja tuki mitä Pro- tukipisteeltä saa on ihan korvaamatonta kun siinä viikoittaiset tapaamiset ja soittamiset. --ei näille ihmisille riitä et kerran kuussa tapaa ja antaa ohjeet.--”

Assosta saatiin ajoittain apua myös kotikäynteihin. Projektikoordinaattorille oli iloinen yllätys, kun Asson sosiaalityöntekijä ehdotti lähtevänsä mukaan kotikäynnille. Kotikäynnithän kuuluisivat periaatteessa Assonkin perustoimintaan, mutta käytännössä se on yleensä mahdotonta.

Toimijat olivat yhtä mieltä siitä, että asutettavat tarvitsevat tehostettua tukea ja siitä että tuella on ollut myös vaikutusta: kaikki projektiin otetut ovat pystyneet pitämään asuntonsa, vaikka myös ongelmia on ollut. Assolle Pro- tukipisteen työ olikin tärkeää myös niissä tilanteissa, joissa asukkaasta oli tehty häiriöilmoitus.

Asson käytännön mukaan häiriöilmoituksen jälkeen asukas kutsutaan tapaamiseen, jossa tilannetta selvitetään. Projektin työntekijä meni näihin tapaamisiin mukaan. Assossa tämä on harvinaista, mutta Asson edustajien mielestä ehdottomasti hyvä toimintatapa.

” -- ku on et joku on luvannu tukea antaa nii sitten kun tulee ongelmia esim. asumisessa nii sitte nää häviää nää tuen antajat sieltä ja se jää meidän hoidettavaksi...ku mähän oon ny tällä hetkellä tällä häiriöpuolella et näitä tulee...et tää projekti on ollu sillee et sä oot ollu mukana niissä loppuun asti mitä on ollu -- et ei tosiaankaan nii et ne jää sit mun syliin hoidettavaks --”

Projektin työntekijän mielestä tilanteessa mukana oleminen myös näissä tilanteissa on itsestäänselvyys.

”-- En mä oo voinu kuvitella et projektityöntekijänä en lähtis en lähtis ns. kuuntelen asiakkaan haukkuja...tai oon tehny kaikkeni et oon saanu sen revittyä sinne kuuntelemaan ne aiheelliset kommentit miten se on käyttäytyny siellä kämpässä.--”

Vaikka asuttamisprojektin asiakkaat olivat lähtökohdiltaan erilaisia kuin Asson tukiasuntoihin normaalisti asutettavat, Asson mukaan heistä ei ole tullut normaalia enempää häiriöilmoituksia. Vuokrarästitkään eivät ole päässeet kertymään niin suuriksi, että ne olisivat antaneet aiheen häätöön. Asson edustajat kuitenkin arvioivat, että ilman projektissa mukana oloa jotkut olisivat menettäneet asuntonsa.

Asson edustajilla oli selkeät mielipiteet siitä, miksi yhteistyö projektissa toimi niin luontevasti:

” -- Tää toimintamalli on tarpeeksi yksinkertanen. Et se erikoisryhmän tarvitsema panos tulee ulkopuolelta.-- ”

”-- ja sit meillä on sellanen luotto et teiltä tulee se osaaminen et ei tarte sitte kauheesti huolehtia siitä.-- ”

Yhteistyönkin osalta toiminnan suunnittelu jätettiin mahdollisimman joustavaksi ja asiakkaiden tarpeiden mukaan muotoutuvaksi. Jaana Kauppisen mukaan tällainen etenemistapa osoittautui erittäin toimivaksi: kun toiminnan suunnittelu on jatkuvasti kontaktissa asiakkaiden arkeen, vältetään se eettinen ongelma, että projektin asiakkaat joutuisivat ikään kuin projektin toimintasuunnitelman koekaniineiksi. Asiakkaat saavat tällä toimintamallilla jatkuvasti tarvitsemiaan palveluita, eikä niin että tiukan ennakkosuunnittelun toteuttaminen irtautuu niiden ihmisten käytännön elämästä, joita varten työtä tulisi tehdä.

3.2. Verkostotyö

Asso oli luonnollisesti projektissa tärkein yhteistyökumppani mutta osana projektia oli myös kaiken aikaa laajeneva ja tehostuva verkostotyö. Verkostoja lähdettiin rakentamaan asiakkaiden tarpeiden pohjalta.

Osana perusverkostoa olivat asiakkaiden sosiaalityöntekijät aluesosiaalitoimistoissa. Projektin työntekijä oli usein mukana asiakkaan asioidessa sosiaalitoimistossa, ja sosiaalityöntekijöihin otettiin yhteyttä tarvittaessa. Kaikilla ei kuitenkaan ollut omaa sosiaalityöntekijää, vain etuuskäsittelijä.

Kaksi asutettua pääsi eläkeprojektiin, ja tähän työkyvyttömyyseläkkeen hakuprosessiin tarvittiin laajaa verkostotyötä.

Joillakin vahvimmat verkoston säikeet liittyivät päihdehoitoihin. Pariskuntana asutettujen halutessa päihdehoitoon elettiin erittäin tiivistä verkostoyhteistyön aikaa. Hoitoa järjestämässä oli sekä hoitopaikan eli Pyhäntä- yhteisön edustajia että Vinkin liikkuvan yksikön työntekijä. Vinkin kanssa on tehty muutoinkin yhteistyötä. Aktiivisesti päihteitä käyttävät asutetut asioivat myös Vinkissä, hakemassa puhtaita välineitä sekä testeissä.

Lisäksi yhteistyötä on tehty A- klinikoiden kanssa sekä Auroran sairaalan päihdepsykiatrisen osaston kanssa ja infektio-poliklinikan kanssa.

Oman osansa verkostoa muodostivat asutettujen läheiset, ystävät ja sukulaiset. Esimerkiksi etsivässä työssä tavattiin myös asutettujen ystäviä. Osa asutetuista oli yhteydessä perheeseensä, osalla ei ollut kontaktia lähisukulaisiinsa.

Lisäksi yhteyttä pidettiin Espoon Kaupungin Vasu- projektin työntekijöihin. Vasu- projektin toimintatapa on hyvin lähellä POP- projektin työmuotoa, joten ”vertaistyö” ja kokemusten vaihto projektien välillä oli arvokasta.

3.3. Projekti osana Pro-tukipisteen rakenteita ja toimintaa

Projektin toiminta suunniteltiin alun perin perustuvan työparityöskentelyyn eli projektiin olisi palkattu kaksi työntekijää, koska tiedossa oli intensiivistä tukityötä vaativa projekti haastavan kohderyhmän kanssa. Rahoitus kuitenkin riitti vain yhden työntekijän palkkakuluihin, täytyi joitakin suunnitelmia projektin toteuttamisesta muuttaa. Ensimmäisenä vuotena työtä tehtiin kuitenkin sinä toivossa, että projektin toiseksi vuodeksi saataisiin rahoitus myös toisen työntekijän palkkaamiseksi.

Projektin ajateltiin suunnitteluvaiheessa liittyvän vaivattomasti osaksi perustoimintaa: projektia oli tulossa vetämään koko henkilökunnalle ennestään tuttu työntekijä, asutettavat olivat jo valmiiksi Pro- tukipisteen asiakkaita ja asiakaskunnan haasteellisuudesta huolimatta he olivat Pro- tukipisteelle tyypillisiä asiakkaita.

Projektin oli tarkoitus limittyä tiiviisti koko Pro- tukipisteen asiakastyöhön sekä työparin puuttumisen paikkaamiseksi että mahdollisimman laajan palvelupaletin tarjoamiseksi asiakkaille.

Pro- tukipisteellä työskenteli lääkäri, terveydenhoitaja ja psykiatrinen sairaanhoitaja ja kaksi sosiaalityöntekijää, joiden erikoisosaamista voitaisiin hyödyntää myös projektissa. Ennen projektin alkua oli alustavasti puhuttu lääkärin työajan käytöstä asutettavien kokonaisvaltaisen terveydentilan kartoitukseen ja etenkin heidän mielenterveydellisen tilansa hahmottamiseen.

Projektin tapahtumien suunnittelu ja seuranta pyrittiin nivomaan osaksi toiminnan rakenteita. Projektin tapahtumia käytiin suunnitelman mukaisesti läpi koko työryhmän yhteisissä asiakastiimeissä. Tiimi kokoontui joka perjantai, ja asuttamisprojektin käsittelyyn oli varattu tunti aikaa. Tiimissä käytiin läpi jokaisen asutettavan tilanne ja erityiset ongelmatilanteet.

Vakituisen työparin puuttuessa projektiin tarvittiin muusta työryhmästä resursseja myös käytännön asiakastyöhön. Yhdellä asutetulla oli kiinteä asiakkuus Pro-tukipisteen etsivästä työstä vastaavan työntekijän kanssa ja asumiseen liittyvä tukityö päätettiin sisällyttää tähän työhön. Lisäksi maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden kanssa työskentelyssä tarvittiin venäjänkielentaitoisia työntekijöitä. Maahanmuuttajat olivatkin projektiin tullessaan

ensin Pro- tukipisteen sosiaalityöntekijän omina asiakkaina. Kuitenkin jo yksi intensiivistä yhteistyötä tarvitseva asiakas perustyön lisäksi on hyvin kuormittavaa, joten asiakas siirrettiinkin projektikoordinaattorin vastuulle myöhemmin.

Etenkin projektiin kuuluviin kotikäynteihin olisi kuitenkin tarvittu jatkuvasti työparia. Koko työryhmä oli yhtä mieltä siitä, että kotikäynnit oli aina tehtävä työparin kanssa, jo työturvallisuuden takia. Vaikka kukaan asiakkaista ei ollut aggressiivinen tai muuten vaarallinen, kotikäyntien aikana saattoi paikalla olla myös ulkopuolisia henkilöitä tai asiakkaiden kumppaneita. Lisäksi kotikäynnit ovat työntekijöitä henkisesti kuorimittavia, joten kuormituksen jakaantumiseksi parityö on hyvä ratkaisu. Ongelmaksi muodostui kuitenkin se, miten kotikäynnit saataisiin sovitettua toiminnan rakenteisiin. Perustyön ja omien asiakkaiden lisäksi työntekijöiden olisi pitänyt löytää aikaa myös projektin kotikäynteihin, joihin meni matkat mukaan lukien ainakin kaksi tuntia. Työparin jatkuva hakeminen ja kotikäyntien sovittaminen Pro- tukipisteen normaalirakenteisiin teetti ylimääräistä työtä.

Vaikka ajatuksena oli kaikilla ollut se, että projektissa asutettavat säilyvät koko Pro- tukipisteen ”yhteisinä” asiakkaina, käytännössä asutetut tuntuivatkin nyt putoavan pelkästään projektin asiakkaiksi, joiden kanssa työskentelyyn ei riittänyt resursseja muusta, jo rakenteeltaan tiiviistä toiminnasta.

Projektia vetävälle työntekijälle tämä resurssien puute oli hyvin haastava tilanne. Koska asiakkaat olivat vielä asumisensa alussa, kaikki tarvitsivat hyvin intensiivistä tukea ja työotetta, joka vaati työntekijältä paljon voimavaroja.

” --kun on yksin asiakkaiden kanssa, ne tykittää sua kybällä, ku sä oot niitten ainut toivo. Et ku on vihdoon joku joka kuuntelee ja yrittää, niit sit siihen laitetaan se kaikki toivo. -- Sit ku se asiakkaiden epäonnistuminen siirtyy suoraan työntekijään—tai ku sä et jaksa enää yrittää, nii neki lopettaa--”

Kokoaikainen, vakituinen työpari olisi ollut tarpeen juuri tasavertaisena työntekijänä, joka olisi ollut jakamassa sekä henkistä kuormitusta työstä että konkreettista työtaakkaa. Työryhmä oli toki joidenkin asiakkaiden kohdalla vahvastikin mukana, ja yhteiset palaverit

tukivat rakennetta, mutta kokonaisvastuu prosessin etenemisestä oli silti projektikoordinaattorilla. Kyseessä oli kuitenkin kokeiluprojekti, jota oli kehitettävä jatkuvasti.

Työparin puuttumisen korvaamiseksi suunniteltiin heti projektin alussa erityisen tukiryhmän perustamista. Ajatus tukiryhmästä ei kuitenkaan toteutunut. Projektikoordinaattorin käytännön työn tukemiseksi päädyttiin järjestämään lisäksi viikoittaiset tapaamiset Pro-tukipisteen toiminnanjohtajan Jaana Kauppisen kanssa. Tapaamiset olivat luonteeltaan prosessityönohjausta. Koska viime kädessä yhdistys ja toiminnanjohtaja ovat vastuussa projektien toteutuksesta, tämä rakenne toimi samalla projektin seurantana ja ikään kuin järjestön virallisenakin vastuunottona projektikokonaisuuden toteutuksesta. Tällaista rakennetta varten ei kuitenkaan projektin suunnitteluvaiheessa oltu resurssoitu aikaa.

Kauppisen mukaan prosessityönohjaukselliseen käytäntöön päätyminen oli hyvä ratkaisu. Tukiryhmä ei olisi välttämättä riittänyt arkisen työn tukemiseen: esimerkiksi 4 kertaa vuodessa kokoontuminen ei olisi riittänyt pitämään ryhmää ajan tasalla projektin tapahtumista, joten hyöty työn suunnittelusta ei olisi toteutunut.

Kaiken kaikkiaan projektin liittäminen Pro-tukipisteen toiminnan osaksi oli siis yllättävän haasteellista. Etukäteen oli mahdotonta tietää kaikkia risteyskohtia, joita eteen tulisi, koska kyseessä oli pilottiprojekti. Asiaa ei tehnyt helpommaksi se, että samaan aikaan työyhteisössä oli ristiriitoja, jotka haittasivat yhteistyön tekemistä ja yhteistä sitoutumista. Ennen ristiriitojen selvittämistä ja työyhteisön dynamiikan selkiyttämistä ongelmat peilautuivat asuttamisprojektiin: projektin asiakkaita ei enää koettu yhteisiksi vaan eräänlaisiksi ”ylimääräisiksi asiakkaiksi”. Asenne ei heijastunut suorassa asiakastyössä, mutta se oli vahvasti läsnä työyhteisön sisäisessä kommunikaatiossa ja työilmapiirissä.

Työyhteisön kriisi saatiin selvitettyä jo projektin aikana, mutta vaihe oli opettavainen siinä mielessä, että se osoitti konkreettisesti sen, kuinka tärkeää on kytkeä projektit tiiviiksi osaksi organisaation muuta toimintaa. Muuten projektin toimintaedellytykset kaventuvat ja sen antama hyöty muulle organisaatiolle jää saavuttamatta. Erityisen tärkeää organisaation kokonaisuuteen kiinnittyminen on tietysti projektin työntekijöille. Jaksamisen kannalta on olennaista kuulua tärkeinä ja haluttuina jäseninä työyhteisöön ja organisaatioon.

4. TULOKSET

4.1. Hyviä käytäntöjä ja hyödyllisiä opetuksia

Yhteistyön kannalta

Projektin yhteistyömalli oli toimiva. Sen suurin etu oli toimijoiden resurssien yhdistäminen: asunnot saatiin Asson asuntokannasta ja tuki asumiseen Pro- tukipisteeltä. Molempien tahojen erikoisosaaminen siis hyödynnettiin.

Tärkein tekijä onnistuneen yhteistyön taustalla oli tarpeeksi yksinkertainen ja siksi selkeä työmalli: kumpikin taho teki perustyötään. Tämä lähtökohta piti myös töiden roolijaon selkeänä ja toimivana.

Resurssit pystyttiin yhdistämään hyvin myös käytännön asiakastyössä. Vaikka kumpikin taho teki pääasiassa perustyötään, työstä löytyi myös kohtaamis pintaa, jossa työskenneltiin yhdessä yhteisten asiakkaiden kanssa.

Työprosessit

Projektin toiminnassa noudatettiin matalan kynnyksen periaatteita. RAY:n raportissa¹¹ listataan matalan kynnyksen toiminnan tunnusmerkkejä, joista useimmat asuttamisprojekti täytti.

Projektissa ei ollut ajanvarausjärjestelmää ja kontaktit eivät myöskään olleet pelkästään asiakkaan aktiivisuuden varassa, vaan työntekijä tuki palveluiden käyttöä pitämällä aktiivisesti yhteyttä asiakkaisiin.

Huumeiden käyttäjien osalta projektissa sallittiin päihteiden käyttö ja myös päihtyneiden asiakkaiden kanssa työskenneltiin.

Matalaan kynnykseen kuuluu aina myös palveluihin palaamisen mahdollisuus. Projektissa tämä näkyi siinä, että asiakkaille ei annettu porttikieltoja, vaikka yhteydenotoissa olisikin ollut katkoksia tai päihdehoidossa ollut palasi käyttäjäksi.

¹¹ RAY:n rahoittaman huumeiden vastaisen työn ja matalan kynnyksen palveluiden merkitys. Kaakinen Juha, Törmä Sinikka, Huotari Kari, Inkeroinen Tiia Avustustoiminnan raportteja 10. RAY 2003

RAY:n raportin mukaan todellinen matalan kynnyksen toiminta on aina asiakaslähtöistä toimintaa. Asiakkaiden omat resurssit ja tavoitteet huomioon ottaen asuttamisprojektin tavoitteet pidettiin matalina. Asiakkaiden prosesseissa mukana oltaessa selvisi, että monen kohdalla kuntoutuminen ei ollut vielä ajankohtaista. Elämäntilanne oli monella sellainen, että ensin oli tehtävä paljon korjaavaa työtä perusasioiden kanssa, ennen varsinaisen kuntoutumisen alkua. Joillekin asuminen ja arjessa selviytyminen olikin korkein mahdollinen tavoite ja saavutus, toiset tavoittelivat sen lisäksi jo kuntoutumispolun alkua.

Vaikka projektia suunniteltaessa varauduttiin haastavaan kohderyhmään, asiakkaiden prosessien hitaus oli silti yllätys. Pitkäkestoisen tuen kautta tulevat kuitenkin näkyviin hitaatkin muutokset, jotka muuten jäisivät huomaamattomiksi.

Matalan kynnyksen työote asettaa työntekijöille omat haasteensa. Asuttamisprojektissa mukana olleet työntekijät korostivat erityisesti sitä, että työssä täytyy olla kaaoksensietokykyä.

Asiakkaiden kannalta

Asuttamisprojekti rakennettiin jatkumoksi etsivälle työlle. Asutetut tulivat Pro-tukipisteen asiakkaiksi etsivän työn kautta ja etsivän työn asiakkuus oli jo osaltaan avannut heille Pro-tukipisteen toimintatapoja ja tutustuttanut henkilökuntaan. Tämä lähtökohta auttoi asutettuja uskaltamaan yrittää projektiin osallistumista ja asumista.

Asumisen ennakkoehtojen puuttuessa ja matalalla kynnyksellä toimittaessa asiakastyö on ollut koko ajan realistisella pohjalla, ja yhteys projektiin säilyi myös ongelmatilanteissa, jolloin tuen tarve on suurimmillaan. Myös tilanteet, jotka usein merkitsisivät asumisen päättymistä, on voitu selvittää.

Projektin asiakkaille tärkein tavoite oli oman asunnon saaminen ja asuntoon kotiutuminen, ja tämän tavoitteen kaikki saavuttivat. Samoin projekti osana asunnottomuuden poistamisohjelmaa onnistui löytämään yhden mahdollisen mallin tukea vaikeasti asutettavia.

Aineisto

- asutettujen alkuhaastattelut (6 haastattelua, Kirsi Nousiainen, 1 haastattelu Tiina Saari)
- asutettavien 2. haastattelut (6 haastattelua, Kirsi Nousiainen)
- asutettavien haastattelut projektin lopussa (5 haastattelua, Tiina Saari)
- Helsingin kaupungin (5), Pro- tukipisteen (3), ja Vinkin (1) työntekijöiden ja Pro- tukipisteen entisen hallituksen jäsenen (1) haastattelut (Kirsi Nousiainen)
- Pro- tukipisteen työntekijöiden haastattelut projektin lopussa (6, Tiina Saari)

Lähteet

kirjallisuus:

Asuntoja ja tukea asunnottomille. Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista. Toim. Raija Hynynen. Ympäristöministeriö, Suomen ympäristö 745, Helsinki 2005

Granfelt, Riitta: Päihteettömien päivien talo Tutkimus Kivitaskuyhteisöstä asukkaiden tulkitsemana. Espoon diakoniasäätiö 2003

Raunio, Kyösti: Olennainen sosiaalityössä Gaudeamus, Helsinki 2004

RAY:n rahoittaman huumeiden vastaisen työn ja matalan kynnyksen palveluiden merkitys. Kaakinen Juha, Törmä Sinikka, Huotari Kari, Inkeroinen Tiia Avustustoiminnan raportteja 10. RAY 2003

Solutions and Strategies drug problems and street sex markets Guidance for partnerships and providers Gillian Hunter, Tiggey May and the Drug Strategy Directorate 2004

Sosiaalibarometri 2004, johtopäätökset.
esim. http://www.stkl.fi/Sosiaalibarometri04_johtopaatokset.html

Thörn, Catharina: Kvinnans plats(er) – bilder av hemlöshet. Stockholm 2004

artikkelit:

Promo 2/2005 ”Terveisiin elintapoihin ei voi pakottaa, mutta terveystalvelut kuuluvat kaikille” teksti Marjatta Karvinen

TARINAT MATALAN KYNNYKSEN KUNTOUTUKSESSA

Tarinat prosessin kuvaajina

Projektin aikana tukipisteellä nousi monessa eri yhteydessä esiin ajatus tarinoiden asemasta ja merkityksestä tukipisteen asiakastyössä.

Tarina- käsitteellä on monta merkitystä: sillä voidaan viitata kaunokirjallisiin tuotoksiin, suullisesti kerrottuihin tarinoihin, ajattelumuotoihin tai elävän elämän episodeihin. (esim. Hänninen 2000¹²)

Tukipisteellä tarina-termiä käytettiin esimerkiksi puhuttaessa asiakkaiden elämäntarinoista, niiden muuttumisesta ja kehittymisestä ja Tukipisteen merkityksestä niissä.

Tarina- ajatusta esiteltiin myös Tampereella etsivän työn päivillä, jossa Jaana Kauppinen kuvasi Pro- tukipisteen etsivän työn prosessia erilaisina, asteittain muuttuvina tarinoina. Kauppisen mukaan etsivässä työssä kuullaan paljon asiakkaiden tarinoita, kun asiakkaat kertovat omasta elämästään, joko nykyhetken tilanteesta tai menneisyydestä.

Työntekijät käsittelevät näitä asiakkaiden kertomuksia eli **asiakastarinoita** omista lähtökohdistaan ja asemastaan käsin, muokaten ne erilaisiksi **prosessitarinoiksi**.

Prosessitarinoissa asiakkaan tarinaa on jo käsitelty ammatillisesta näkökulmasta, jolloin siinä voidaan esimerkiksi nähdä yleisiä piirteitä, jotka kuitenkin asiakkaalle näyttäytyvät niiden henkilökohtaisuuden takia ainutkertaisina.

Näistä prosessitarinoista taas koostuu eräänlainen kokonaisvaltainen tarina, joko yksittäisestä ihmisestä tai koko asiakasjoukosta, joista muodostuu hallinnon tasolle nouseva **resurssitarina**. Tätä tarinakokonaisuutta tulkitaan siinä vaiheessa, kun pyritään hahmottamaan, minkälaisia palveluita yksittäiset asiakkaat tai asiakkaat ryhmänä tukipisteeltä haluavat ja millaisia palveluita tukipisteellä on mahdollisuus tarjota.

Asuttamisprojektissa on kuultu ja seurattu asutettavien tarinoita ja niiden muuttumista kolmen vuoden ajan. Asiakkaat ovat läpikäyneet elämänsä tarinaa paitsi arkisessa vuorovaikutuksessa, myös esimerkiksi ympäristöministeriön tutkimushanketta varten tehdyissä haastatteluissa. Etenkin haastattelussa menneisyydestä muodostui

¹² Vilma Hänninen: Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere 1999

tarinakokonaisuus, jonka läpikäyminen oli joidenkin asutettujenkin mielestä tarpeellista ja hyödyllistä.

Menneisyys vaikuttaa tähän hetkeen ja tulevaan. Asutettujen menneisyys oli hyvin raskas, ja sen jäljet näkyivät edelleen. Monille oli hyvin vaikeaa päästä tarinassaan ikään kuin eteenpäin: menneisyys vaikutti valintoihin niin voimakkaasti. Asiat siis etenivät omalla painollaan ilman että elämässä olisi ollut vaihtoehtoja.

Kuitenkin jossain vaiheessa asutettujen kertomuksiin alkoi ilmestyä myös positiivisempia asioita;

Etenkin tutkimuksia varten tehdyissä haastatteluissa näkyy selkeästi, miten tarinan jatko alkaa kiinnostaa kertojiaan yhä enemmän.

Arja Jokinen on tutkinut tarinoita muutostyön resursseina¹³. Jokinen jakaa tutkimuksessaan tarinat niiden ”suunnan ” mukaan, tapahtuuko tarinassa siis muutosta ja kehitystä parempaan vai huonompaan suuntaan. Progressiivinen eli positiivista muutosta korostava narratiivi (tarina) on latautunut toivottavaksi ja arvostettavaksi asiaksi.

Staattinen ja etenkin regressiivinen narratiivi puolestaan ovat ei- toivottuja, koska regressiivinen narratiivi kuvaa tilannetta huonoja ja yhä pahenevana.

Jokista soveltaen projektissa asutettujen naisten tarinoiden suunta on siis muuttunut.

Ennen kuvaus oli regressiivistä, korostaen menneisyyden taakkaa ja tulevaisuuden toivottomuutta, kun taas myöhemmissä vaiheissa korostuivat myös onnistumiset ja uudet mahdollisuudet.

Pelkkä tarinan suunnan kuvaaminen ei kuitenkaan ota huomioon tarinan jatkuvaa liikettä ja muutosta, joita kaikkien elämässä on. Muutokset voivat olla joko negatiivisia tai positiivisia, mutta eivät siis muuta koko tarinan suuntaa.

Tarina voi esimerkiksi olla kokonaisuudeltaan tai tilannetta ulkopuolelta katsovan silmissä edelleen enemmänkin regressiivinen tai staattinen, mutta siihen sisältyy kuitenkin myös onnistumisia.

¹³ Arja Jokinen: Narratiivit muutostyön resursseina. Teoksessa Auttamistyö keskusteluna toim. Jokinen ja Suoninen Vastapaino 2000

Narratiivinen kiertokulku ja sisäinen tarina

Vilma Hänninen tutki väitöskirjassaan miten ihmiset luovat merkitystä elämälleen ja erityisesti sen muutoksille. Tässä merkityksellistämisprosessissa ihmiset ikään kuin muodostavat mielessään tarinaa elämästään. Hänninen erottelee kolme tarinallisuuden ulottuvuutta: kertomus eli kerrottu tarina, sisäinen eli koettu tarina ja draama eli eletty tarina. Hänen mukaansa elämän merkityksen kokemisen kannalta ensisijainen on sisäinen tarina, jossa ihminen tulkitsee itselleen elämänsä tapahtumia. Sen avulla tehdään menneisyyttä ymmärrettäväksi ja ennakoidaan tulevaisuutta. Sisäinen tarina määrittelee tapahtumien merkitystä ja muotoilee niihin liittyviä tunteita sekä ohjaa toiminnallisia valintoja. Sisäisen tarinan saattaminen kielelliseen muotoon kerronnan avulla auttaa ihmistä muotoilemaan tarinaansa, tekemään sen ymmärrettäväksi toisille ja saamaan sille sosiaalista vahvistusta. Elävän elämän draamassa ihminen pyrkii toteuttamaan sisäisessä tarinassaan muotoilemiaan tulevaisuusvisioita. Siinä sisäinen tarina joutuu käytännön testiin ja muutoshaasteiden alaiseksi.

Hänninen käyttää narratiivisen kiertokulun mallia, jossa keskeisessä osassa on sisäinen tarina. (kuviot 1.) Tämä malli kuvaa hyvin sitä jatkuvaa liikettä ja muutosta, jotka liittyvät ihmisten tarinoihin.

Narratiivisessa kiertokulussa keskinäisessä vaikutussuhteessa ovat situaatio, sosiaalinen tarinavaranto, draama, kertomus ja sisäinen tarina.

Situaatio on tilanne ja ympäristö jossa ihminen elää, siis elämän ulkoiset ja rakenteelliset ehdot.

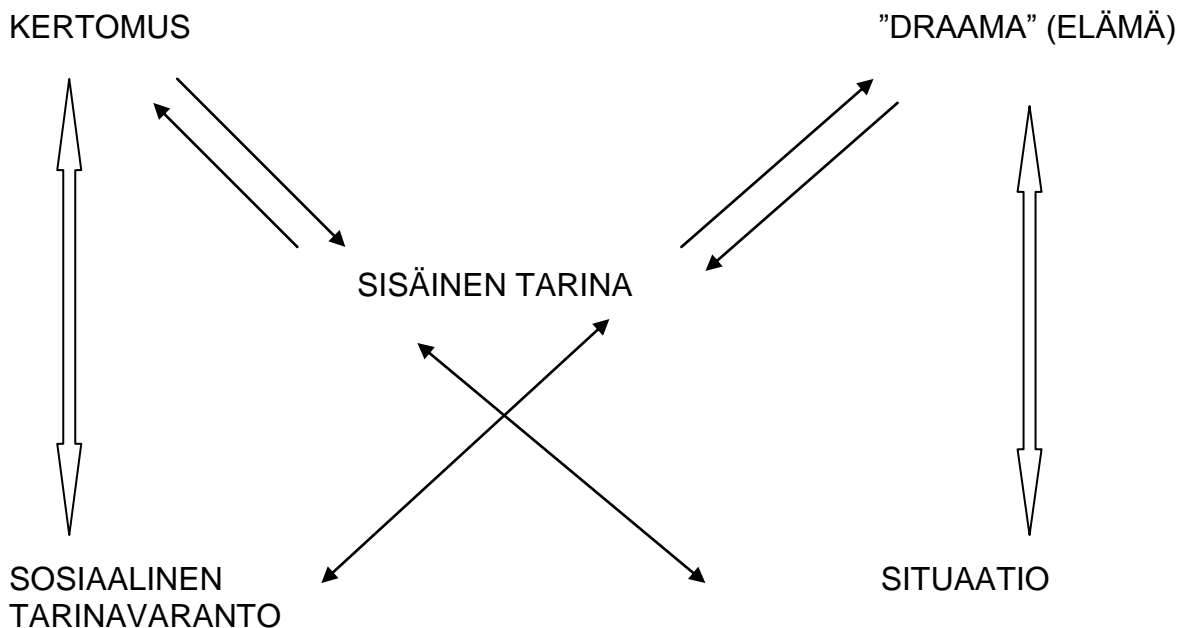
Mallin oikeassa yläkulmassa on draama, joka tarkoittaa elettyä elämää, elettyä tarinaa. Kertomus on ihmisen itsestään ja omasta elämästään toisille kertoma tarina. Se ei ole koskaan täysin yhteneväinen sisäisen tarinan kanssa, vaan riippuu siitä, kenelle ja missä yhteydessä tarinaa kerrotaan.

Sosiaalinen tarinavaranto sisältää kulttuuriset ja yhteiskunnalliset mallitarina ja stereotyyppit, käsitykset siitä miten asiat yleensä ovat ja millaisia ihmiset ovat.

Kuviossa jokainen osa vaikuttaa toisiinsa, ja erityisen huomion kohteena on kuvion keskellä oleva sisäinen tarina, jossa ihminen tulkitsee omaa elämäänsä tarinallisten merkitysten kautta.

Sisäinen tarina voidaan ymmärtää myös identiteetin sisäkäsitteeksi, (tai ainakin niin, että identiteetti luo sisäistä tarinaa.)

kuvio 1.

Sisäiseen tarinaan ja sen muutokseen ovat osallisena kaikki mallissa olevat tekijät. Sisäisen tarinan kehittymiseen vaikuttavat paitsi oman elämän välittömät puitteet ja tapahtumat, myös yleisen tason tarinat, eli sosiaalisen tarinavarannon sisältö.

Kuitenkin osa sisäisestä tarinasta on pysyvämpää laatua. Jo menneisydessä tai lapsuudessa oman elämän tapahtumien myötä rakentuneet tarinat ovat niitä luutuneimpia rakenteita, jotka eivät muutu nopeasti.

Malli sopii erittäin hyvin kuvaamaan sitä monitahoista muutosprosessia, jossa projekti on osallisena. Asiakkaiden tarinat elävät jatkuvasti, ja niihin vaikuttavat monet eri tekijät. Malli ottaa huomioon myös sen, että sosiaalityö ei tapahdu tyhjiössä, eivätkä sen vaikutukset ole suoraviivaisia ja tulokset heti näkyvissä, vaan kaikki osaset vaikuttavat toisiinsa, joko suoraan tai välillisesti.

Mistä muutos alkaa

Vaikka mallin kaikki osat ovat muuttuvia ja muutettavissa, niillä on tiettyjä muutosjärjestyksiä sosiaalityön näkökulmasta katsottaessa.

Sosiaalinen tarinavaranto on suhteellisen pysyvä ja vakaa. Sen tarinat muuttuvat hitaasti, ja se sisältää ja edelleen uusintaa stereotyyppioita. Näitä tarinoita ja käsityksiä ei siis niin vain muutella, vaan niiden kehittyminen on usein vasta pitkällisen kulttuurisen muutoksen tulos.

Myös sisäinen tarina ja osittain sen pohjalta kerrottu kertomus itsestä ovat rakenteita, jotka eivät muutu itsestään. Niiden muutokseen tarvitaan muutoksia tilanteissa tai draamassa, tarvitaan siis jokin muutoksen liikkeelle paneva voima.

Myös draaman muutokseen tarvitaan joitain muutoksia ulkopuolelta. Draama on ihmisen omia valintoja ja tekoja, joten ne toistavat itseään lähes automaattin tavalla, jos sisäinen tarina, valintojen peruste, pysyy muuttumattomana.

Sosiaalityön näkökulmasta sisäisen tarinan muuttaminen on siis aloitettava tilanteesta, Asuttamisprojekti ja tukipiste ovat vaikuttaneet asutettujen tilanteeseen eri tavoilla. Tilanteita muuttaa jo se, että asutettava lähtee mukaan projektiin. Suurin muutosprosessi on alkanut silloin, kun asutetut ovat muuttaneet omiin koteihinsa. Silloin koko narratiivinen kiertokulku on lähtenyt liikkeeseen uudella tavalla. Tilanteen muutos asunnottomuudesta tavalliseksi vuokralaiseksi on suuri. Se muuttaa väistämättä elämää (draamaa) : arjen käytännöt muuttuvat, kun on paikka jossa voi olla ja elää rauhassa. Samalla muuttuu osittain suhde kulttuuriseen tarinavarantoon: omaa tarinaa oli ennen verrattava yleisiin asunnottomuuden ja marginaalin tarinoihin, mutta nyt tarinaan tuli muutos, joka ei enää sovi siihen tavalliseen, epäonnistumisen regressiiviseen tarinaan.

Mikä estää muutosta

Vaikka konkreettinen elämäntilanteen ja tilanteen muutos voi olla nopeakin, sisäinen tarina ei välttämättä muutu samassa tahdissa.

Sisäinen tarina on voinut jopa vastustaa koko muutosprosessia; ihminen on voinut sisäistää epäonnistumisen ja toivottomuuden niin pysyväksi osaksi omaa sisäistä tarinaansa, että muutos parempaan voi tuntua mahdottomalta.

Ja vaikka projektiin lähteekin mukaan ja huomaa sekä elämän ulkoisten ehtojen että sitä kautta omien valinnan mahdollisuuksien lisääntymisen ja valintojen muutoksen, voi sisäinen tarina säilyä edelleen järkkymättömänä. Sisäinen tarina säilyy edelleen epäonnistumisen tarinana, ja vaikeuttaa sitä kautta draaman muutoksia, eli ylläpitää valintoja, jotka hidastavat muutosta.

Jokisen (2000) mukaan auttamistyön asiakas voi olla jäänyt kiinni joihinkin sellaisiin kertomuksiin, jotka toimivat heidän kannaltaan lamaannuttavasti tai jopa tuhoavasti. Tällaisissa kertomuksissa tulevaisuuden perspektiivi on hukassa tai tulevaisuus näyttäyty toivottomana. Tällöin auttamistyön tehtävänä on uusien, toisenlaisia tulevaisuuden perspektiivejä avaavien kertomusten mahdollistaminen.

Uusien kertomusten avaamiseksi myös kertomusta menneisyydestä on avattava. Kun menneitä asioita ja kokemuksia jäsenetään, samalla rakennetaan käsitystä siitä, mihin minä olen matkalla.

Tämän menneiden asioiden uudelleen jäsentämisen voi Hännisen narratiivisen kiertokulun mallia soveltaen ajatella olevan menneiden situaatioiden ja elämän ("draaman") käsittelyä. Uuden käsittelyn, käytännössä terapian tai terapeuttisen keskustelun tai muun käsittelyn kautta, voidaan vaikuttaa sisäiseen tarinaan. Mennyt ei voida pyyhkiä pois, eikä menneen ajan silloista sisäistä tarinaa voida enää muuttaa, mutta tämän hetken tilanteesta käsin voidaan yrittää korjata niitä säröjä, joita mennyt elämä sisäiseen tarinaan teki.

Jokisen mukaan auttamistyön keskusteluilla voi olla tärkeä merkitys "muutoksen virittämisessä ja uudenlaisten toimintamahdollisuuksien luomisessa. Niissä avautuu mahdollisuus katsoa asioita erilaisessa valossa ja rakentaa vaihtoehtoisia narratiiveja eletäväksi. Sosiaalityön haastavana tehtävänä on rakentaa yhdessä asiakkaan kanssa menneestä ja sitä kautta tulevasta sellaista tulkintaa, joka raottaisi ovia muutokseen johtavalle tielle."

Sosiaalinen tarinavaranto muutoksen esteenä

Regressiiviseen tarinaan kiinni jäämisen taustalla voivat olla myös sosiaalisen tarinavarannon paineet. Ei pelkästään oma elämäntarina vaan myös kulttuuriset mallitarinat ja stereotyypit vaikuttavat sisäiseen tarinaan ja elämään.

Sosiaalisessa tarinavarannossa esimerkiksi kadulta täysivaltaiseksi ja –voimaiseksi kansalaiseksi nouseminen on, jos ei mahdottomuus niin ainakin poikkeus. Kun on jomollalla tapaa sisäistänyt olevansa narkomaani, prostituoitu, asunnoton ja jomollalla muullakin tapaa kuuluvansa marginaaliin, voi olla että ihminen alkaa itsekin uskomaan sosiaalisen tarinavarannon viestiin, jonka mukaan hän on toivoton tapaus.

Jo pelkästään prostituoidun stigma on niin voimakas, että yksinään se voi vaikuttaa sosiaalisen tarinavarannon kautta ihmisen sisäiseen tarinaan. Prostituutio leimaa ihmistä ulkopäin voimakkaammin kuin juuri mikään muu asia voi naista leimata. Prostituoitu esitetään monissa yhteyksissä naisen alhaisimpana asemana ja heistä alhaisimpana on katuprostituoitu ja katuprostituoituista sääliävimminä esitetään huumeiden käyttäjät.

Jo tällaisen roolikasauman kantaminen vaatii enemmän voimia kuin jomollalla on. Ja roolin karistaminen, tilanteen muuttaminen vaatii voimia, joita ei kerätä lyhyessä ajassa.

Muutosprosessi vaatii siis aikaa.

Kertomus muuttuu

Vaikka sisäinen tarina ei muutukaan samassa tahdissa ulkoisten muutosten kanssa, voi itsestä kerrottava tarina eli kertomus ottaa harppauksia eteenpäin. Kertomuksen tasolla ihminen voi hahmottaa muuttuneensa jo ennen kuin on sisällyttänyt muutoksen osaksi sisäistä tarinaansa.

Projektin loppuhaastatteluita tehtäessä kaikki haastatellut loivat tilanteestaan eräänlaista menestystarinaa. Vaikka mukana kulkivat yhä muistelut ajasta ennen asunnon saamista ja projektin alkua, uudet positiiviset asiat ja onnistumiset olivat nyt enemmän esillä. Vaikka kaikki hahmottivatkin omat vaikeutensa ja heikkoutensa, ne hävisivät puheessa elämän kokonaisvaltaisen muutoksen alle.

Kertomuksen tasolla liikuttaessa näyttäisi siis siltä, että asutetut ovat omasta mielestään muuttuneet, tai ainakin haluavat antaa ymmärtää muuttuneensa. Kertomus ja sisäinen

tarina eivät kuitenkaan ole yhtä. Kertomus voi olla myös sitä, mitä haluaa kertoa itsestään tai väritetty sillä mitä olettaa muiden haluavan kuulla.

Jokinen muistuttaa artikkelissaan että ammatillinen haaste syntyy erityisesti siitä, että kertomusten rakentaminen ei voi olla mielivaltaista tai ulkokohtaista vaan sen täytyy tapahtua yhteistoiminnallisesti ja ottaen huomioon sen sosiaalisen verkoston, jossa asiakas joutuu tarinaansa elämään. Vasta silloin tarina voi kantaa sosiaalityöntekijän työhuoneen ulkopuoliseenkin todellisuuteen. Pelkkä kertomuksen, itsestä toiselle kerrotun tarinan muutos ei siis riitä. Tavoitteena on sisäisen tarinan muuttuminen.

Narratiivinen kiertokulku ja hiljainen tieto

Narratiivisen kiertokulun mallissa näkyy projektiin sovellettaessa erityisesti asiakkaan prosessi.

Sosiaalityön vaikutusalueella siinä on lähinnä situaatio, jonka muutoksella pyritään käynnistämään asiakkaan sisäisen tarinan muutosprosessi.

Narratiivisen kiertokulun periaatetta voi kuitenkin soveltaa myös projektissa käytetyn matalan kynnyksen kuntoutuksen työprosessia kuvaavaan malliin.

Tässä mallissa keskiössä on työntekijän hiljainen tieto, joka vastaa sisäistä tarinaa. Malli kuvaa siis työntekijän prosessia, jossa hiljainen tieto muuttuu ja vaikuttaa toimintaan yhdessä muiden tekijöiden kanssa.

Kuten sisäinen tarina, myös hiljainen tieto on enimmäkseen ääneenlausumatonta tietoa, jossa yhdistyvät mm. henkilön omat kokemukset, arvot ja osaaminen.

Laura Yliruka on koonnut tutkimuksessaan¹⁴ yhteen teorioita hiljaisesta tiedosta. Tieto voidaan jakaa kahteen eri lajiin: eksplisiittiseen ja hiljaiseen tietoon. Eksplisiittinen tieto on tavallaan ”koodattavaa” tietoa, joka on ilmaistavissa systemaattisella tavalla. Hiljainen tieto taas on

¹⁴ Laura Yliruka : Sosiaalityön itsearviointi ja hiljainen tieto. Stakes työpapereita 2/2000

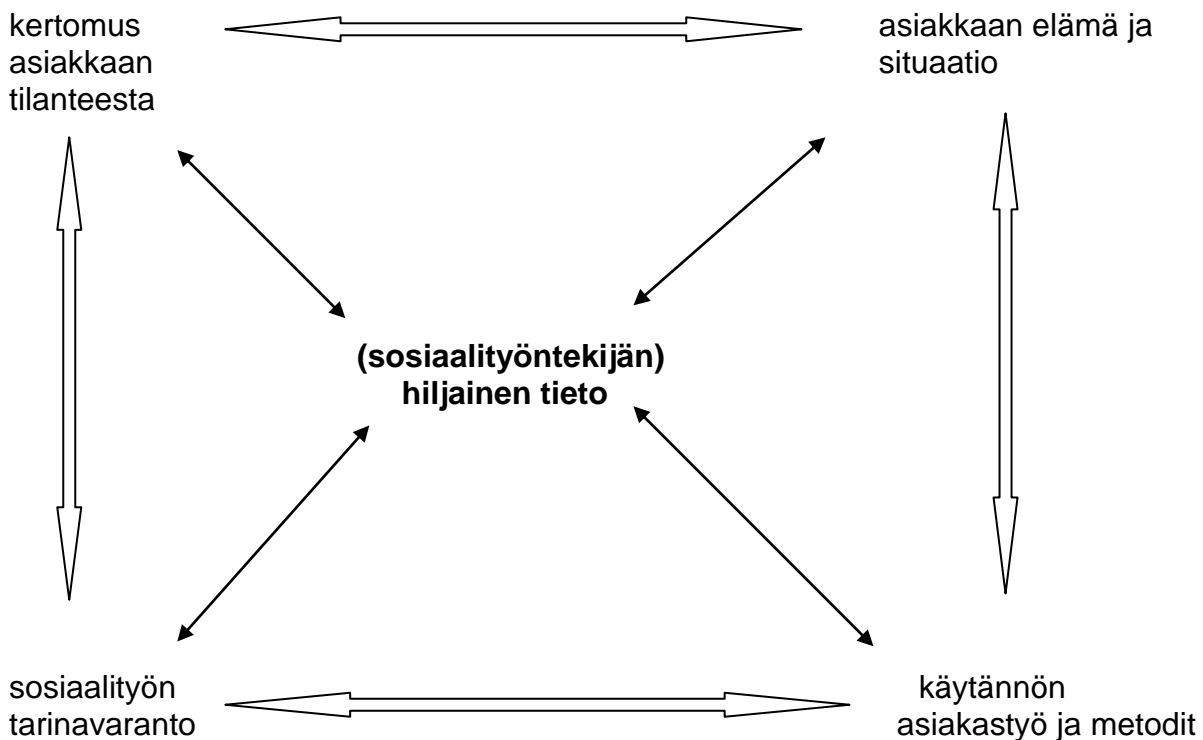
tietoa, jota ei voi kokonaisuudessaan muuttaa sanoiksi tai mallintaa, vaan se on käytännön tilanteissa elävää kokemustietoa. Hiljaiseen tietoon vaikuttavat ja sen osana elävät henkilön arvostukset, kokemustieto, uskomukset, mielikuvat ja näkemykset sekä tunteet. Sosiaalityön hiljainen tieto on tunteita, aavistuksia ja toimintatapoja, jotka syntyvät ja elävät niissä tilanteissa ja käytännöissä, joissa työtä tehdään.

Olen siis soveltanut Hännisen narratiivisen kiertokulun mallia matalan kynnyksen kuntoutusta ja korjaavaa työtä kuvaavaan malliin. Tässä uudessa mallissa hiljaisen tiedon kanssa kentällä liikkuvat asiakastyö ja sen metodit, asiakkaan elämä, sosiaalityön tarinavaranto ja kertomus asiakkaasta.

Yhdessä nämä muodostavat siis kuvan asuttamisprojektin työmallista, ottaen huomioon hiljaisen tiedon merkityksen projektin etenemisessä.

Tässäkin kuviossa huomion kohteena on asiakkaan tarina, mutta sitä katsotaan työn näkökulmasta.

kuvio 2.

Käytännön asiakastyö ja metodit ovat osittain ulkoapäin säädeltyjä asioita. Tukipisteellä on omat periaatteensa ja lähtökohtansa Pro- työlle, jota yhdistys on tehnyt jo 15 vuotta. Koko toiminnan lähtökohtana on ihmisarvon kunnioittaminen ja ihmisoikeudet ja toimintaa ohjaavat matalan kynnyksen toiminnan ja haittojen minimoinnin periaatteet. Nämä asiat luovat siis tähän malliin samanlaiset rakenteelliset lähtökohdat, joita narratiivisen kiertokulun mallissa kutsuttiin situaatioksi.

Sosiaalityön tarinavarannolla on tässä mallissa korvattu sosiaalinen tarinavaranto. Näiden erotuksena on se, että kun sosiaalinen tarinavaranto sisältää stereotyyppioita ja yleistyksiä ja on siksi jähmeä muuttumaan ja tunnustamaan poikkeavia tarinoita, sosiaalityön tarinavaranto on osittain kirjavampi. Sosiaalityön tarinavarannosta täytyy löytyä tilaa ja tunnustusta myös poikkeaville tarinoille, esimerkiksi sellaisille, joissa vakavasta syrjäytymisestä on mahdollista palata lähemmäs yhteiskunnan keskiötä. Jos edes sosiaalityön tarinavarannosta ei löydy näitä tarinoita ja uskoa niiden mahdollisuuteen, korjaava sosiaalityö ei ole mahdollista. Korjaavassa työssä ei voida siis joidenkin ihmisten kohdalla luopua toivosta, koska he ovat ”toivottomia tapauksia” tai ”liian haastavia” yleisen, sosiaalisen tarinavarannon perusteella.

Asiakkaan elämä tarkoittaa tässä mallissa sekä asiakkaan ”näkyvää” elämää että sisäistä tarinaa, joihin molempiin työllä on tarkoitus vaikuttaa.

Kertomus asiakkaasta taas tarkoittaa työntekijän käsitystä ja kuvausta asiakkaan tilanteesta ja elämästä. Kertomushan on Hännisen mukaan ääneenlausuttu kertomus itsestä, eli tässä mallissa työntekijän kertoma tarina asiakkaistaan. Tähän tarinaan vaikuttaa myös työntekijän hiljainen tieto.

Hiljainen tieto elää jatkuvasti. Siinä yhdistyvät työntekijän omat asenteet ja arvot sekä työprosessin aikana kertyvät kokemukset.

Projektin toimintaa raportoitaessa ja arvioitaessa on otettava huomioon myös hiljainen tieto.

Jos uskotaan pelkkään mittaritietoon, voivat jotkut asiakastyön saavutukset jäädä näkymättömiin. Koska kaikkea tietoa ei voi mitata, täytyy arvioinnissa käyttää myös hiljaista tietoa ja luottaa sen sanomaan.

Käytännössä tämä voi olla siis sitä, että vaikka pelkillä ulkoisilla mittareilla näyttää siltä, että asiakkaan tilanne ei parane, voi hiljainen tieto kuiskia, että asiakkaan kanssa on kuitenkin ollut ihan hyvä suhde, joka voi kantaa hedelmää tulevaisuudessa. Tai vaikka tavallisesti tapaamisen peruuttaminen asiakkaan toimesta voidaan tulkita välinpitämättömyydeksi, haastavien asiakkaiden kohdalla se on saavutus. Peruuntumisesta ilmoittaminen kertoo, että asiakas muisti tapaamisen ja ilmoittautumisella kertoo osaavansa asettua myös työntekijän asemaan. Käytös onkin siis ihan vastuullista ja merkki voimaantumisesta.

Tarinallisuus ja korjaava työ

Sisäisen tarinan muutos on osa korjaavaa työtä, jota asuttamisprojektissa on tavoitteena tehdä.

Kun asutettujen tilannetta ja elämää hahmottaa tarinana, jossa on voimakkaita kiinnipitäviä voimia, jotka estävät muutoksen, on helpompi ymmärtää, että pelkkä asunnon saaminen ei riitä kuntoutusvaiheeseen siirtymiseen. Kuntoutusta ei voida aloittaa tilanteessa, jossa ihminen ei ole siihen valmis.

Korjaava työ on kuntoutusta ennakoivaa työtä, jonka tavoitteena on saavuttaa sellainen elämänhallinnan ja arjessa pärjäämisen taso, että ihminen on valmis ja aidosti motivoitunut sitoutumaan kuntouttavaan toimintaan.